Eğitişim Dergisi

Yıl 20, Sayı 80

ISSN 1307-1785

Cumhuriyetin 100. Yılı

EĞİTİŞİM DERGİSİ

ISSN 1307 – 1785

Yıl: 20, Sayı, 80.

Cumhuriyet Özel Sayısı

Üç Aylık Eğitim, Bilim ve Sanat Dergisi.

Sahibi, Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:

Dr. İkram Çınar

Editör:

Dr. Mükremin Durmuş

Kapak: Kızılca Bir Gün Anıtı

İnternet Adresi:

www.egitisim.gen.tr

Adres: Kafkas Üniversitesi, Dede Korkut Eğitim Fakültesi öğretim üyesi. Kars

Tel. +90 474 225 11 50 / 1442,

e-posta:

egitisimci[at]gmail.com

© Dergideki yazıların hak ve sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazıların izin alınmadan kopyalanması ve kullanılması 5846 sayısı Fikir ve Sanat Eserleri Yasasına göre suçtur. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Sunuş

Eğitişim Dergisi'nin 20. yılının 80. sayısı çok özel bir tarihe denk geldi: Cumhuriyetimizin 100. yıldönümüne! Eğitişim Dergisi, yayın siyasasında yurduna ve ulusuna bağlılık ve hizmeti ilkelerinin üst sırasında tutan bir dergi olarak bu değerli yıldönümünün sevincine katılıp, ulusal bilinci uyanık tutma görevini yapmalıydı. Bu sayı, bu niyetin ürünüdür.

Türk Kara Kuvvetleri, 2232. yıldönümünü kutlarken Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. yaşını kutlaması ne anlama gelir? M.Ö. 209'dan beri varlığını sürdüren bu ordu, milletini bağımsız tutmuş ve devletsiz bırakmamış, kendisiyle kader birliği eden toplumlara da kol-kanat germiştir. Bu ordu elbette Türk ulusunun ordusudur, ayakta tutan da ulusun kendisidir. Peki, cumhuriyetin 100. yıldönümü ne anlama geliyor?

Türk ulusu 1600'lü yıllardan itibaren girdiği bilimsizlik ve gönüllü sömürgeleşmenin etkisiyle mankurtlaşmış, 19. yüzyılın sonu itibarıyla da vatanlarında komşuları tarafından etnik temizliklere maruz bırakılarak katledilmiş, Avrasya'da kurulu olan devletleri yıkılmış, uygarlıkları talan edilmiştir. İçinde bulunduğumuz Anadolu'da bile Sevr Haritasında sınırları çizilmiş bir alana hapsedilmek, mümkünse burada da imha edilmek istenmiştir. Emperyalizm ve onunla elbirliği yapanlar Türksüz bir Anadolu, Türksüz bir devlet kurmak istemişlerdir.

Haklı olarak çok korktuk ve "Korkma!" diye başlayan ulusal marş yazdık!

"Ya istiklal ya ölüm!" diyerek yola çıkanlar üç büyük yemin etti: Misak-ı Millî, Misak-ı İktisadî ve Misak-ı Maarif… Kutladığımız 100. yıl işte bu yeminlerle elde ettiğimiz yeniden dirilişin, mankurtluktan kurtuluşun ve Ergenekon'dan çıkışın yıldönümüdür.

Bu bilinçle nice yıllara…

Eğitişim Dergisi'nin bu sayısına yazılarıyla destek veren değerli eğitişimcilere katkıları için teşekkür ederim. Dergiyi güzeltip, düşüncelerimizi zenginleştirdiler.

Dr. İkram Çınar

İçindekiler

Cumhuriyetin Yüzüncü Yılında Eğitim Üzerine Birkaç Söz – *Prof. Dr. Celal Teyyar Uğurlu* ..…..…… 1

100. Yılda Öğretmenin Saygınlığı – *Dr. Niyazi Altunya* ……..….. 9

Atatürkçü Düşüncede Eğitimin Yeri – *Prof. Dr. Özer Ozankaya* ….. 25

Cumhuriyetin 100. Yılı Bize Kimleri ve Neleri Anımsatıyor? – *Rasim Bakırcıoğlu* …….…….....41

Cumhuriyetin 100. Yılında Dünyada Atatürk–*Seydahmet Soylu* …. 47

Cumhuriyetin 100. Yılında Türk Dünyasında Ortak Türkçe – *Doç. Dr. Minara Aliyeva Çınar* ……..…….. 65

Bir Köy Enstitüsü Kitabını Yazma Serüveni ve Eğitişim Sürecimiz – *Prof. Dr. Mualla Bilgin Aksu* ……..……. 75

Cumhuriyetimizin 100. Yılında Katıksız Cumhuriyetçi Ceyhun Atuf Kansu – *Prof. Dr. Namık Kemal Şahbaz* ……..… 81

Niçin? – *Ziya Gökalp* …….…….……. 87

Gazi'ye İstida – *Ziya Gökalp* …….…….. 89

Kan Ağlar Gözlerim – *Posoflu Âşık Müdâmî* ……...……. 91

Türkiye'nin Kahraman oğlu Kemal Yoldaş'a – *Maksud Şeyhzade* … 93

Cumhuriyet'in İkinci Yüzyılına Girerken – *Doç. Dr. İkram Çınar*…..95

Fay Kirby ile Köy Enstitüleri ve Özel Yaşamı Üzerine Söyleşi – *Doç. Dr. Faruk Güçlü* ……...…….….. 101

Cumhuriyetin "Tarih" Ders Kitabının Bazı Nitelikleri Üzerine – *Doç. Dr. İkram Çınar* ……..…. 105

Cumhuriyetin İlk Yüzyılında Üniversite ve Bilimsel Gelişmeler – *Prof. Dr. İbrahim Ortaş* ……..……..…… 113

Le Monde Gazetesi Diplomatik Ekinde "Türk Yüzyılı" 1923-2023 – *Prof. Dr. Ali Demir* ……..….. 123

Kadim Bir Türk Yurdu: Ardahan – *Prof. Dr. Uğur Bilgili* ……...… 135

21. Yüzyılda Krizlerle Yaşamak – *Prof. Dr. Binnur Yeşilyaprak* ….. 153

Doçentlik Sınav Gözlemleri – *Prof. Dr. Namık Kemal Şahbaz* ……. 159

Adam Olmak, İnsan Olmak! – *Prof. Dr. İbrahim Ortaş* …..……. 165

Cumhuriyetimiz 100 Yaşında – *Zülal Kaya* ……..……..... 171

Cumhuriyetin Yüzüncü Yılında Eğitim Üzerine Birkaç Söz

Prof. Dr. Celal Teyyar Uğurlu[1]

Yaşama tutunabilmek, canlı kalabilmek çevrenin etkileriyle kısa ya da uzun bir yolculuktur. Bu yolculuk, canlıların farklı yeteneklerini çevreyle uyuma eklemlemesi sayesinde süreklilik kazanabilir. İnsan, bu canlı aleminde doğa ile uyumunu eğitim ile gerçekleştirebilir. İnsanın doğaya uyumu bazen yıkıcı bazen kabul edici bir ilişki ile sürdürülebilir. İnsanın hayatta kalma serüveninde eğitimin; yani öğrenmenin ve öğretmenin birlikte var oluşuna ihtiyaç duyulur. İnsan bir yandan öğrenip diğer yandan öğreterek varlığına süreklilik kazandırır. Hayatta kalma güdüsü ile çevreyi kendi çıkarına göre değiştirmek ister. Daha uzun ve daha etkili bir yolculuk arzu eder.

İnsanın biyolojik olarak varlığı onun toplumsal bir varlık olarak hayatına devam etmesi gerekliliği ile bütünleşir. Bu nedenle informal ve formal eğitim insan yavrusu için kaçınılmaz bir hal alır. Amaçlı, planlı ve profesyonel olmayan eğitim, yaşamın her alanında insan için yaşamda var olma mücadelesini kolaylaştırabilir. Ancak formal eğitim bu sürecin daha kesin ve anlamlı bir şekilde gerçekleşmesine

[1] Mustafa Kemal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi. Hatay

yardım eder. Eğitim, bu çerçevede insanı geleceğe hazırlama, çevreye uyumunu sağlama, istenilir davranışlar edindirme sürecidir. Eğitim bir yandan formal olmayan yanıyla toplumsal düzenin her yerinde bulunurken diğer yandan formal olarak eğitim kurumlarında gerçekleşir.

Eğitimin formal alanı olarak okullar, sosyal ve hijyen bir çevre olarak istenilir davranışların yuvasıdır. Okulun sosyal ve hijyen yapısı onun denetlenebilir özelliği ile anlam kazanır. Yetişme çağında bir çocuk ya da ergen öğrenme sürecinin içerisinde sosyal olarak bulunduğu ölçüde kazanımlarının niteliğini artırabilir. Her toplumsal yapı kendi değer, inanç, bilgi, tutum ve davranış kalıplarını yeni yetişen kuşağa eğitim/okul aracılığıyla daha kolay aktarabilir.

İnsan, evrenin sonsuzluğunda farklı bilim alanlarının üzerinde düşündüğü bir varlık olarak yerini almıştır. İnsan, insanın var oluşunu, evrenin düzeninde anlamaya çalışan tek varlıktır. Buna dair sayfalarca soru üretilebilir. Cevap herkesi tatmin etmeyeceği gibi etmek zorunda da değildir. Bir gün bir deprem insanoğlunun onca yılda ortaya koyduğu birikimi süpürerek götürebiliyor. Bugün olduğu gibi. Öyleyse eğitim insanın doğayla mücadelesinde anlamlı bir şekilde tutunma gücünü artırmaya yardım edebilir.

Yaşamda insanın mücadelesi, bir tür yarışma ve bu yarışma içinde hayatta nasıl kalınacağının ortaya koyulmasıdır. Canlılar aleminde bu yarış biteviye vardır. Durant'a (1968) göre, tarihi dönemler boyunca evrim biyolojik değil sosyal alanda görülmüştür. Evrim insan türünün genetik çeşitlenmesiyle değil birey ve gruplara taklit ve eğitimle iletilir. Belli bir gruba ait gelenek ve görenekler insan türündeki kalıtıma ve insan bireylerdeki içgüdülere karşılık gelir.

İnsanoğlunun kendini gerçekleştirmesinin yolu her halde eğitimle mümkündür. Epiktetos'un "Yalnız eğitilmişler özgürdür" sözünden

yola çıkarak insanın kişiliğini oluşturma yolculuğunun mimarı yine kendisidir. Şimşek'e (2018) göre, tutsak akıl dışı bir güce tabi olur. Eğitilmemiş akıl korkaktır, cesaretsizdir. Ayakta kalmanın tek yolunu itaat olarak kabul eder. Tarih boyunca cesur olanlar ve itiraz edenler toplum önünde öldürülmüşlerdir.

Bugün Cumhuriyetimizin 100. yılında eğitimde imkan ve fırsat eşitliğini yaygınlaştırarak insanoğlunun özgürleşme sürecini daha bir ileriye taşımak gerekiyor. Cumhuriyetin Türkiye için değeri onun bilimsel altyapısının sağlamlığında saklıdır. Cumhuriyet, ulusal bağımsızlığı öncüleyen bir yönetim anlayışı ile bilimsel ve laik temeller üzerine, özünde eğitim ve diğer değişkenlerle birlikte yoluna devam etti. Ancak süreç içerisinde; kimi zaman karşıt dünya görüşlerinin pervasız eleştirisi ve saldırısı kimi zaman global dünya düzeninin dayatmaları ile bu yolculuğun hızı zayıfladı ama durmadı.

Cumhuriyetin kalkınma hamlesini bugünlere taşıyan kuşkusuz laik ve bilimsel eğitimin yapı taşlarıdır. Hasan Ali Yücel'in 1956 yılında kaleme aldığı "İyi Vatandaş İyi İnsan" adlı kitabında yer verdiği "Görülüyor ki, bir yandan milletin maneviyata karşı duyduğu susuzluk, diğer yandan maddi hayatı düzenleyecek bilim ve teknikte yetişip kuvvetlenme zarureti, bugünkü Türkiye'nin, iki kanatlı ana meselesidir." görüşüne Cumhuriyetimizin 100. yılında hala ihtiyaç duymaktayız ve bunu aramaktayız. Sözün devamında Yücel (1993) "Uçmak ve yükselmek için her ikisine de kıymet ve ehemmiyet vermek durumundayız. İlmin ve tekniğin en son verilerini öğrenmemiz ve kullanmamız ne kadar derin bir zaruret ise milli varlığımızın üstün ve gerçek tanıdığı manevi kıymetlere de o derece önem vermemiz icab eder." diyerek aklın bilimin ışığında manevi dünyanın da insan için gerekliliğine işaret eder. Bu yüzden kitabında iyi vatandaş

iyi insan olmanın evrimini en eski üç büyük ahlakçı ile başlatır. Bunlar Buddha, Konfüçyüs ve Sokrates'tir. Bilimin yol göstericiliğinde insan dünyasının manevi yolculuğunu da anlayarak kurgulanacak bir eğitim sitemine ihtiyaç duymaktayız.

Cumhuriyet tarihinde bilimsel ve laik eğitimin aktif bir şekilde eğitim sistemimizde yer almasını Köy Enstitüleri bir üst seviyeye taşınmıştır. Cumhuriyetin kuruluş felsefesinde yer alan bilimsel ve laik eğitim ile eğitim sitemimiz ivme kazanmıştır. Köy enstitülerinin kuruluş amacında köylerdeki bilgisizliği gidermek olmasına rağmen yasa o gün meclisten 278 oyla geçmiş 148 milletvekili oylamaya gelmemiştir. Eğitimin bilimsel ve laikliğine ilişkin duvarlar o gün de kendisini göstermiştir. Bu dönem farklı dünya görüşlerine sahip kesimlerin Köy enstitülerine yönelik eleştirilerinin olduğu dönemdir. Köy enstitüleri 17 Nisan 1940'ta 3803 sayılı kanun ile kurulmuştur. Bu Kanunun bazı maddeleri şöyledir.

Madde 1 — Köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde, Maarif Vekilliğince köy enstitüleri açılır.

Madde 3 — Enstitülere tam devreli köy ilk okullarını bitirmiş sıhhatli ve müstaid köylü çocuklar seçilerek alınırlar. Enstitülerin tahsil müddetleri en az beş yıldır. Öğretmen olamayacağına kanaat getirilen talebenin ayrılacağı mesleklerin tahsil müddetleri Maarif Vekilliğince tesbit edilir.

Madde 6 — Köy enstitülerinden mezun öğretmenler, tayin edildikleri köylerin her türlü öğretim ve eğitim işlerini görürler. Ziraat işlerinin fennî bir şekilde yapılması için bizzat meydana getirecekleri örnek tarla, bağ ve bahçe, atelye gibi tesislerle köylülere rehberlik eder ve köylülerin bunlardan istifade etmelerini temin ederler. Bu

öğretmenlerin disiplin işlerinin ne suretle görüleceği bir nizamname ile tayin edilir.

Köy kalkınmasına odaklı Köy enstitüleri tarımsal ve endüstriyel faaliyetlerle köylerin kalkınmasında eğitim merkezleri olarak düşünülmüştür. Bugün Cumhuriyetimizin yüzüncü yılında Köy enstitülerinin yapma ve öğrenmeye dayalı sistemini eğitim sistemimize yerleştirebilmiş değiliz. Aksine, öğrenmeye dayalı sistemi daha da güçlendirmiş durumdayız. Eğitim tarihimizde 17 Nisan 1940 ile başlayan Köy enstitüleri süreci 1954 tarihinde son bulmuştur.

Bugün yeniden Köy enstitülerini kurarak eğitim sistemimize katkı sunamayız ancak temel felsefesi insan, yaparak öğrenme ve bilimsel eğitim olan Köy enstitüleri felsefi ile yola devam etme gerekliliği bir gerçektir. Bilimsellik, yaşama yön veren temel bir ilke olarak düşünülebilir. Bilimsellik içinde kuşku, deneme, nesnellik, özgürlük barındırır. Bilimin esnek yapısı onun zaman içinde ürettiği bilginin değişebileceği ve yenilenebileceği gerçeğini yansıtır. Bu da her çağda bilimsel bilginin değişen ve biriken bilgi birikimiyle insanın dünyayı yeniden anlama ve kurma çabasına yardım eder.

Eğitimin bilimsellik, süreklilik, imkan ve fırsat eşitliği, karma eğitim, demokrasi, laiklik, planlılık, gibi ilkeleri bugün üzerinde yükselmemiz gereken temel ayaklardır. Aksi halde Çınar'ın (2012) ifade ettiği "Zihni yeniden kurgulanarak mankurtlaştırılan kişi, düşmanını efendi kabul edip kendi halkına ve değerlerine karşı savaşan bir köledir." Böyle olunca anı yaşayan geçmişi unutmuş geleceğe ilişkin ütopyası olmayan başkalarının tanımına uygun, bilimle yolunu aramayan bir nesil yetiştiririz.

Cumhuriyetimiz; düşünen, düşünebilen, soru sorabilen, eleştiren bir zihin yapısına ilişkin şemalar oluşturmak istediği için eğitimin bilimselliğine daha çok vurgu yapmıştır. Atatürk'ün bazı sözlerinde eğitimin bilimselliğini, bağımsızlık ve hürriyet aşkını görmek mümkündür. "Hayatta en hakiki mürşit ilimdir." sözü ile bilimin rehberliğine; "Bir millet irfan ordusuna sahip olmadıkça, muharebe meydanlarında ne kadar parlak zaferler elde ederse etsin, o zaferlerin kalıcı sonuçlar vermesi ancak irfan ordusuna bağlıdır." sözü ile öğretmenlerin aydınlık yüzüne; "Eğitimdir ki, bir milleti ya özgür, bağımsız, şanlı, yüksek bir topluluk halinde yaşatır ya da esaret ve sefalete terk eder." sözü ile özgürleştiren eğitimin gücüne ve *"Öğretmenler! Cumhuriyet sizden, fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller ister*." sözü ile mankurtlaştırılmayan nesillerin önemine işaret eder.

Cumhuriyetimizin yüzüncü yılında fikri hür vicdanı hür yaşam idealinde sahip nesiller yetiştirmek eğitim sistemimizin ilkesi olmalıdır. Cumhuriyet; erdem, özgürlük, yenilik severlik, laiklik, bağımsızlık inancıyla gelişebilir. Bu sepele Atatürk'ün sözünde anlam bulan "Efendiler! Size şunu söyleyeyim ki, devrimci Türkiye Cumhuriyeti'ni benim kişiliğimde var zannedenler çok aldanıyorlar. Türkiye Cumhuriyeti, her anlamı ile, büyük Türk milletinin öz ve aziz malıdır. Değerli evlâtlarının elinde daima yükselecek, sonsuza dek yaşayacaktır." ideali hepimiz için temel bir değer olarak var olmaya devam edecektir. Atatürk'ün ve bilimin aydınlığında nice yüzyıllara…

Kaynaklar

Çınar, İ. (2012). *Neden ve nasıl mankurtlaştırılıyoruz*. İstanbul: IQ Kültür ve Sanat.

Durant, W. ve Durant, A. (1968). *Tarihten dersler*. (çev. Bozkurt Güvenç), İstanbul: Cem.

Şişman, H. (2018). *Yalnız eğitilmişler özgürdür*. İstanbul: Kırmızı kedi.

Köy Enstitüleri Kanunu (1940, 17 Nisan). *Resmi Gazete* (Sayı: 2803), Erişim adresi: https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/4491.pdf

Yücel, H.A. (1993). *İyi vatandaş iyi insan.* Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.

100. Yılda Öğretmenin Saygınlığı

Dr. Niyazi Altunya[2]

Öğretmenlik Mesleği

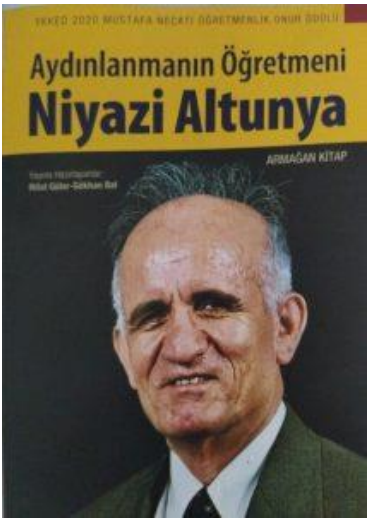

Öğretme sanatı, öğretmenliğin önemli bir boyutu olsa da eşdeğeri değildir. Öğretme sanatı insanlıkla yaşıtken, öğretmenliğin bir meslek ve kamu hizmeti olması Fransız Devrimi ile gerçekleşti. Devrim, krallığa karşı olduğu kadar teokrasiye de karşı bir devrimdir. Devrim, kilisenin okul olma işleviyle birlikte devlete, papazın öğretmenlik işlevini de devretmiştir. Başlangıçta, on binlerce kilisenin yerine okul, papazın yerine öğretmen bulmak olanaksızdı. Devrimciler bunun çözümü, her uygun yerde okul açmada ve bulabildiği okuryazar, ahlaklı kişileri geçici öğretmen olarak görevlendirmede buldu. Ancak, bulunan bu devşirme öğretmenler devrime bağlılık yemini etmek zorundaydılar. Kamu bütçesinden ücret alan bu öğretmenler "kamu görevlisi" oluyordu. İşte yeni doğan öğretmenlik "kamu hizmeti"ne böyle dönüştü.

[2] Eğitimci, yazar, sendikacı. Emekli öğretim üyesi,

Devrimin önderleri, Kilisenin papaz eliyle *ümmet* yetiştirmesi yerine öğretmen eliyle hızla *yurttaş* yetiştirme ve devrimin siyasal kültürünü yurttaşa kazandırmak zorundaydı. Dolayısıyla devşirme yoluyla atadığı yetersiz öğretmenlerle yetinemezdi. Devrimi izleyen yıllarda Fransa ve diğer Avrupa ülkelerinde hemen ilköğretmen okulları açılmaya başladı. Ancak bu öğretmen okullarının açıldığı yıllarda eğitim bilimleri, dolayısıyla pedagojik formasyon yoktu. Eğitim bilimlerinin gelişmesi için devrimden sonra daha yüzyıl geçmesi, deneysel psikolojinin ortaya çıkması gerekiyordu.

Osmanlı bir devrim geçirmese de benzer yolları izledi. Ancak, 16 Mart 1848'de ilk öğretmen okulu Darülmuallimin-i Rüşdi (Orta Öğretmen Okulu) açıldıktan sonra, onu gölgesine alan medreseler yaşıyordu. Erkek İlköğretmen Okulu (Darülmuallimin-i Sıbyan) ondan yirmi yıl sonra, 1868'de, Kız Öğretmen Okulu (Darülmuallimat) ise 1870'te açılabildi. Ancak bu okulların gerçek öğretmen okulları olabilmesi için yaklaşık altmış yıl geçmesi gerekti. Mustafa Sâtı'nın, tam yetkili müdür olarak atandığı İstanbul Erkek Öğretmen Okulu'nu yıkıp yeniden kurması beklendi. Mustafa Sâtı'nın bu okuldaki mevcut öğretmenlerin neredeyse tümünü işten, çoğu cahil öğrencilerin yüzde 80'ini okuldan çıkarıp, okula yeni öğretmen ve öğrenci bulması, okulu medrese semti Fatih'ten çağdaş düşüncenin harman olduğu Cağaloğlu'na taşıması, bulduğu modern yeni okul binasında laboratuvar, atelye, eğitim müzesi kurması, en önemlisi bir deneme ve uygulama okulu (Tatbikat Mektebi) açması vb. ile tamamlayıp donatması, ülkemizde çağdaş öğretmen eğitiminin başlangıcı sayılmalıdır. Belirtmek zorundayım ki, bugünkü eğitim fakültelerimizin yarısından çoğu, bilimsel zihniyet ve kurumlaşma yönünden Sâtı Bey Öğretmen Okulu'nun yakınından bile geçemez!..

Cumhuriyet Döneminde Öğretmenlik

Yazık ki Sâtı Bey Öğretmen Okulu o dönemde gerçek iklimini bulamadı ve ülke düzeyinde çoğalamadı. Zaten İmparatorluk, arkası kesilmeyen savaşların yıkımı yüzünden dağılma aşamasına girmişti. Ama yine de bu önemli deneyim Genç Cumhuriyete örnek olduğu kadar çok değerli ve iyi yetişmiş bir kadro bıraktı. Orada kendini olgunlaştıran eğitimciler Cumhuriyet eğitimini kurdular. Mezunlar ise modern Cumhuriyet ikliminde yüksek yönetici, milli eğitim müdürü, müfettiş, köy enstitüsü ve okul müdürü, başöğretmen olarak çok değerli hizmetler verdiler.

Devrimciler, toplumda bekledikleri dönüşümü ancak etkili bir eğitimle gerçekleştirebilirler. Onun da temel yapıcı ögesi nitelikli öğretmendir. İyi yetişmiş öğretmen olmadan ne toplumda, ne de eğitimde beklenen dönüşüm olabilir. Türk Devrimi'nin öncüsü Atatürk, daha çocukluğunda nitelikli ve baskıcı eğitimi deneyimlemişti. Modern eğitimin temelini aldığı *Şemsi Efendi*'yi ve okulunu da, öldüresiye dayak yediği *Kaymak Hafız*'ı da, kendisini yatılı okula yazdıran *Kadri Bey*'i de, ikinci adını (Kemal) veren Matematikçi Mustafa Öğretmeni de unutmamıştır. Dolayısıyla o, devrimci eğitimi yapacak öğretmene gerekli değeri vermiş ve iyi yetişmeleri için her düzenlemeye öncülük etmiştir. Onun, daha Kurtuluş Savaşı başlarken toplanan, *Maarif Kongresi*'nde, 15 Temmuz 1921'de günü yaptığı açış konuşmasında dile getirdiği "Milli Maarif" [Ulusal Eğitim] ilkesi, 2000'lere kadar eğitimimize yön vermiştir.

Kuruluş sürecinde eğitime ve öğretmene verilen değere örnek olmak üzere, Atatürk'ten ve onun özenle seçtiği iki bakanın sözlerinden kısa alıntılar yapacağım. Atatürk şunları söylüyor:

Bayanlar Baylar; Ordularımızın kazandığı zafer, sizin ve sizin ordularınızın zaferi için sadece zemin hazırladı. Gerçek zaferi siz kazanacak ve yaşatacaksınız… (27 Ekim 1922, Bursa)

Bir millet, muharebe meydanlarında ne kadar parlak zaferler elde ederse etsin, o zaferin kalıcı sonuçlar vermesi ancak yetkin öğretmen ordusunun varlığı ile olanaklıdır. Bu ikinci ordu olmadan birinci ordunun kazanımları yaşayamaz. (24 Mart 1923, Kütahya)

Onun bakanlarından *Vasıf Çınar*, şunları söylüyor:

Açıklıkla söyleyeyim ki, Türkiye'de maarif meselesi her şeyden önce muallim meselesidir. Muallim ve muallime olmadıktan sonra, bana milyonlarca lira para verseniz yine okul açamam. Takdir buyurursunuz ki, mektep açmak köprü yapmak demek değildir. (8 Kasım 1924, TBMM)

Yine onun bakanlarından *Mustafa Necati* de şöyle diyor:

Mektep müessesesinin ruhu; mesleğinin aşkını duymuş fedakâr, görevine düşkün muallimlerdir. Bu unsur bulunmayınca ve mesleğe bağlanmayınca, mekteplere bağladığımız büyük umutların gerçekleşmesine imkân yoktur. (9 Şubat 1926, Basın toplantısı)

Önderlerin bu yaklaşımı, ulusal eğitimde temel politikaların belirlenmesi eğitimin kurumsallaşması ve öğretmene bakış açısından belirleyici olmuştur. En başta, 3 Mart 1924 devrim kanunları ile rejimin ve yönetimin tekleşmesi, Milli Eğitime yön verdi, öğretmenlerin yeni özgörevini belirginleştirdi.

Yasal Statü

Cumhuriyetten önce öğretmenlerin yasal statüsü, yetiştirilmeleri, özlük hakları ile ilgili belirsizliği ve başıboşluğu giderecek önlemleri almak üzere acil ve ciddi düzenlemeler yapıldı. Örneğin, daha Cumhuriyetin ilanından dört buçuk ay, devrim yasalarından on gün sonra acilen çıkarılan 13 Mart 1924 tarih ve 439 sayılı *Orta Tedrisat*

Muallimleri Kanunu bu açığı önemli ölçüde gidermiştir. Bu yasa şu düzenleme ile başlamıştı:

***Muallimlik**, Devletin umumi [kamusal] hizmetlerinden talim ve terbiye vazifesini üzerine alan, müstakil sınıf ve derecelere ayrılan bir meslektir.* (m. 1)

Bu yasa hükmüne göre, öğretmenlik önemli bir kamusal görev olarak tanımlanıyor, yasal statüsü ve kanunu belirleniyor.

Yasanın getirdiği bu tanım 1973 tarih ve 1739 sayılı *Milli Eğitim Temel Kanunu* çıkıncaya kadar elli yıl yürürlükte kaldı, yeni yasa da bu anlayışı öz olarak benimsedi. Şöyle: *Öğretmenlik*, Devletin eğitim öğretim ve bununla ilgili yönetim görevlerini üzerine alan özel bir *ihtisas mesleğidir*… (m. 43)

1924 tarih ve 439 sayılı yasa öğretmenlik derecelerini de şöyle belirliyor: **1**) Yükseköğretim öğretmenleri, **2**) Ortaöğretim öğretmenleri, **3**) İlköğretim öğretmenleri. (m. 2)

Yasa ayrıca, hangi kademeye hangi kurumlardan öğretmen yetişeceğini ayrı ayrı belirliyor. (m. 3, 7, 8)

Yine bu yasa ortaöğretmen öğretmenlerinin staj, aylık ve ücretler, öğretmen çocuklarının ücretsiz eğitimi gibi konuları da ayrıntılıca düzenlemiştir. Yasa, tatil aylarında *yabancı ülkelerde* bilgi ve görgülerini artırmak isteyen öğretmenlere, beş yılda bir izin ve ödenek vermeyi de kurala bağlıyor (m. 21)

Öğretmenlerin yetiştirilmeleri, özlük hakları çok önemli olmakla birlikte, yasanın 19. maddesi onların saygınlıkları için çok daha önemli bir düzenleme yapıyor (Türkçesi):

Öğretmenler, tören ve kabullerde il ve ilçe daire müdürlerinin haklarına sahiptir ve törenlere milli eğitim müdürleriyle eşit kabul edilirler. Kıdemi fazla olan öğretmenlerin önceliği vardır.

1950'lere kadar uygulanan bu kural, ondan sonra öğretmenlerin bürokrasi ve halk nazarında değersizleştirilmesiyle, yasa maddesi yürürlükte kaldığı halde fiilen kaldırıldı.

Mustafa Necati Döneminde Öğretmenlerin Saygınlığı [*]

1925 sonlarından 1928'in son gününe kadar Milli Eğitim Bakanlığı yapan *Mustafa Necati* dönemi, hem eğitimdeki genel atılım hem öğretmenlerin yetkinleştirilmesi ve saygınlığı açısından "Milli Eğitimde Altın Çağ" sayılır. Mustafa Necati hukuk öğrenimi görmüş olmasına karşın sürekli olarak eğitimle uğraşmış; okul açmış, öğretmenlik ve örgüt yöneticiliği yapmıştır. Bakanlık görevine de *Öğretmenler Birliği* genel başkanlığından gelmiştir. Yani Necati, hep öğretmenlerle iç içedir.

M. Necati Milli Mücadele'nin ateşinde bilenmiş bir devrimcidir. Yunanlıların İzmir'i işgalinde halkı direnişe çağırmış, kendisi de çetelerle dağa çıkmıştır. 23 Nisan 1920'de, 26 yaşında Meclis'e Saruhan (Manisa) Milletvekili olarak girmiş, İstiklal Mahkemesi Başkanlığı, Mübadele ve İskân Bakanlığı, Adalet Bakanlığı yapmış, ondan sonra 29 yaşında Atatürk'ün direktifi ile Milli Eğitim Bakanlığına getirilmiştir.

Mustafa Necati, göreve gelir gelmez iki önemli yasa çıkarttı: İvedilikle çıkarttığı 22 Mart 1926 tarih ve 789 sayılı *Maarif Teşkilatına Dair Kanun* ile ondan bir ay sonra çıkarılan 819 sayılı öğretmen okullarına ödenek sağlama kanunudur. 789 sayılı yasa, adı "teşkilat kanunu" olsa da daha çok eğitim sistemi ile öğretmenlerin durumlarını ve haklarını düzenlemiştir. Maarif Eminliklerini [Bölge Eğitim Yönetimleri] (m. 20), Talim ve Terbiye Dairesini (m. 2), Dil Encümenini (m. 1),

İnşaat Dairesini (m. 24) düzenlemesi örgütlenme açısından zorunlu idi. Örgütle ilgili düzenlemelerin bir kısmı da tüzük, yönetmelik ve kararlarla yapılmıştır. Necati Bey'in ömrünün yetmediği kapsamlı, bütünsel *Bakanlık Örgüt Yasası*, onun ölümünden beş yıl sonra, onun gibi devrimci bir bakan olan *Dr. Reşit Galip* zamanında çıkarıldı (1933/2287).

789 sayılı yasa, Milli Eğitim erkini (m. 3, 4, 6), öğrenim kademelerini (m. 5), öğretmenlerin konumlarını, değişik kademelere öğretmen yetiştirecek okulları (m. 7) ve öğretmenlerin özlük haklarını düzenlemiştir. Örneğin bu yasaya göre, "*Maarif hizmetlerinde asıl olan muallimliktir*." (m. 12) "*Maarif Vekâletinin mesleki* [eğitim] *hizmetleri ile mektep müdürlüklerine münhasıran* [öncelikle] *müderris* [üniversite öğretim üyesi] *ve muallimler tayin olunur."* (m. 18)

Bu düzenlemelere göre, milli eğitimdeki tüm görevliler (yöneticilik, müfettişlik, uzmanlık) öğretmenlerden seçilir, atanır. Yani, öğretmenleri, yine öğretmenler yönetir, denetler ve onlara iyi yetişmiş öğretmenler rehberlik eder. Kuşkusuz bu, belirtilen görevlere geleceklere üst öğrenim gösterilmesine engel değildir; tam aksine yasa müfettiş ve okul yöneticilerin yükseköğrenim görmelerini de düzenlemiştir (m. 7/son par.).

Yasanın bu hükümleri, öğretmenlere getirdiği özlük hakları, saygınlıkla pekiştiriyor.

Bakan M. Necati, öğretmenlere yazdığı bir mektupta ilkokul öğretmen aylıklarının 3 liradan 15 liraya çıkarıldığını belirtiyor. Onun çıkardığı bu yasa, yeni mezun öğretmenlere 80'er lira (aylığının beş buçuk katı) *donatım bedeli* (m. 19), 5-10 lira arasında *kira yardımı* (m. 11), yönetim görevi olan öğretmenlere 10-20 lira arasında *makam*

ücreti (13), zor koşullarda görev yapan öğretmenlere maaşının üçte birinden tamamına kadar *çalışma güçlüğü zammı* (m. 17) verileceğini hükme bağlıyor.

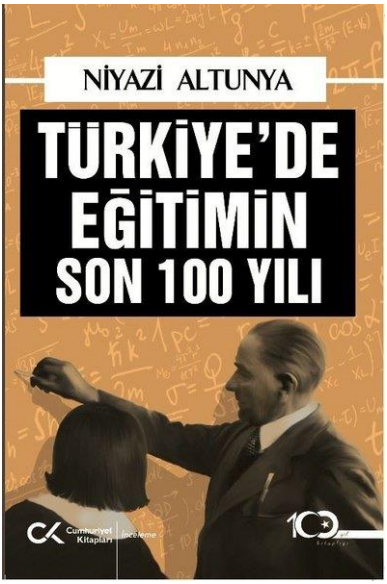

Mustafa Necati, mektup ve resmi yazılarında sık sık tüm kamu yetkililerinin öğretmenleri *koruma* ve onlara *yardımla* yükümlü olduğunu bildirmiş ve bunun yapılıp yapılmadığını izlemiştir. Hasta öğretmenlerin onun özel ilgisiyle yurtiçinde ve yurtdışında tedavi ettirildiğine dair örnekler, dipnotta andığım kitapta vardır. Onun öğretmen adaylarına dostça yazdığı sıcacık ifadeli mektuplar öğretmenler tarafından yıllarca saklanmıştır.

Necati, öğretmenlerin saygınlığının ilk koşulunun öğretmenlerin yetkinliği olduğuna inanmış, M. Sâtı Bey'in kaldığı yerden öğretmen okullarını ıslahla işe başlamıştır. Çıkarttığı 22.04.1926 tarih ve 819 sayılı *Muallim Mektepleri'ne Muavenet* [Yardım] *Hakkında Kanun*'la il özel idareleri gelirlerinin yüzde 10'unu bir fonda toplayıp her ildeki kırık dökük öğretmen okullarını kapatarak onların yerine uygun bulunan 15 ilde yaptırdığı ve donattığı, kadrosunu yeniden oluşturduğu güçlü, çağdaş, görkemli öğretmen okulları açmıştır. Bu okullarda yetişen öğretmenlerden çok başarılı yönetici ve müfettişler çıkmıştır. 1940'ların Köy Enstitüsü müdürleri de bunlar arasından çıkmıştır.

Mustafa Necati'nin öğretmenliğe saygınlık kazandıran önemli bir girişimi de mesleği laikleştirmesidir. Tevhid-i Tedrisat ilkesine karşın, 1926'da bile hâlâ öğretmenlikle imamlık görevi aynı kişinin

üzerinde bulunabiliyordu. Milli Eğitim Bakanlığı Müdürler Encümeni (Kurulu), 1926 yazında imamlıkla öğretmenliğin ayrıldığına dair bir karar almıştır.

Yazık ki Necati, yeniden düzenlediği Bakanlığın verimini tam göremeden, apandisit patlamasıyla, 35 yaşına girdiği ve Millet Mekteplerini ülke düzeyinde açacağı gün (1 Ocak 1929) yaşamını yitirdi.

Köy Enstitülerinin Getirdiği Saygınlık

Köy Enstitüsü girişiminin özü, toplumun en olanaksız kesimi olan köylülere eğitim hakkı sağlamaktı. Böylece yoksul köy çocukları eğitim yoluyla gelişip özgürleşecek ve herkes gibi daha saygın yurttaşlar olacaktı. Bu yatılı eğitim kurumlarında öğrenim görecek köy çocukları, zorunlu hizmet yükümlenecek ve içinden çıktıkları toplumun da saygınlık kazanmasına çalışacaklardı. Yarım kalan bu girişimde insanın onuru ve saygınlığı hep en öndeydi. Enstitüleri bitirenler, okulda edindikleri saygı ve dayanışma ruhu ile ileriki yıllarda kendi öz örgütlerini kurarak mesleksel saygınlığı korumada çok başarılı oldular. "Baba" bildikleri kurucu *İsmail Hakkı Tonguç* ve Bakan *Hasan-Âli Yücel* başta olmak üzere, kendilerini yetiştirenleri unutmadılar, hep onları örnek aldılar. Bu ruhu, kendilerinden sonra yetişen yeni kuşak öğretmenlere de aşıladılar.

Kuşkusuz bu aldıkları eğitimin niteliği ile ilgiliydi. Bu eğitim bilimsel, laik, karma, yardımlaşmacı ve dayanışmacı, doğacı idi. Bir başka söyleyişle onlar Enstitülerde gerçek ***değerler eğitimi*** gördüler. Kendileri gibi çaresiz çocukları eğitmek için and içtiler. Daha okulda iken güçsüzlere yardım etmeyi öğrendiler. Yeni açılan enstitüleri kuran küçüklere yardım ve ağabeylik, ablalık ettiler. Geçtikleri karma eğitimle kadınlara karşı sorumluluklarını yaşayarak öğrendiler. Terk

edilmiş, ot bitmez sanılan bozkırı yeşerttiler. Edindikleri okuma alışkanlığı ve el becerisiyle sürekli olarak kendilerini yetiştirdiler. Köylerde tarım, sağlık koruma, köyü canlandırma konusunda örnek oldular. Gerçek yaşama katıldıklarında hem yardımlaştılar, hem saygınlıklarına sahip çıktılar.

Yönetimle Öğretmenlerin Kopuşu

Türkiye 1945'ten sonra çok partili düzene geçti. Bu dönemde yeni partiler, yeni örgütler kuruldu. Geçilmesi zorunlu bu dönem, hastalıklarını da birlikte getirdi. Yıllarca başlarını kaldıramayan gerici örgütlenmeler, oluşumlar, cemaatler, çağdaşlaşmayla hesaplaşmaya girdi. Bunlar ilk hedef olarak köy enstitülerini ve oradan yetişen öğretmenleri aldılar. Artık öğretmenlere sahip çıkacak devlet gücü; onun Yücel, Tonguç gibi sorumluları yoktu. Öğretmenler, çözümü kendi örgütlerini kurmakta buldular. Bu öğretmenler, Enstitülerde kazandıkları beceriler sayesinde güçlü örgütler kurdular. 1946'da başlayan yerel örgütlenmeler, 1948'de Öğretmen Federasyonuna, 1965'te Sendikaya dönüştü. Köy Enstitüsü çıkışlı *Fakir Baykurt*'un liderliğindeki *Türkiye Öğretmenler Sendikası TÖS*, toplumda büyük saygınlık yarattı, toplumda büyük yankılar uyandırdı.

12 Mart 1971 darbesi TÖS'ü yok etse de onun yerine kurulan TÖB-DER gibi dernek türü örgütler de bu saygınlığı sürdürdü. 1975'ten sonra kurulan dinci şovenist hükümetler karşısında öğretmenlerin saygınlığına bu örgütler sahip çıktı. Yazık ki, 1920-45 arasında yönetimle (Bakanlıkla) öğretmenler arasındaki diyalog 1970'lerde artık iyice bozuldu. Askeri darbelerin yıkımı bu ilişkiyi kökten yok etti. Arada olumlu gelişmeler olsa da olumsuz süreç çizgisini sürdürerek günümüze kadar geldi. Bu çizgi, bazı öğretmen çevresinde de yandaş buldu. Onların kurduğu yandaş örgütler iktidarlarca destek ve yardım gördü.

Tüm bu ezim ve karımlara karşın 1990'da yeniden kurduğumuz sendikalar öğretmenlerin saygınlığını korumaya çalışıyor.

Olumsuz gelişmeler, başlangıçta (1923-45) öğretmenler lehine yapılan yasal düzenlemeleri tek tek kaldırıldı. Örneğin, öğretmenin protokoldeki yeri yok oldu. "Meslekte asıl olan öğretmenliktir" ilkesi, hem de eğitim yönetimi okutan akademisyenler kullanılarak kaldırıldı. Güya bu hükme dayanılarak görevden alınan müsteşar ortaokula öğretmen olarak veriliyormuş! Bu durum, o ilke yüzünden değil, yönetim ahlakının yok olmasıyla ilgili. Bugün artık anayasa hükümlerini bile hiçe sayan ahlakın; hiç yetkinliği olmayanları nasıl zirveye çıkardığını, yetkin nice kişinin nasıl aşağılandığını her gün çarpıcı örnekleriyle görüyoruz. Bu yıl, Milli Eğitim Temel Kanunu değiştiren güdük "Öğretmen, Meslek Kanunu" sözde "kariyer" düzeni getirdi. Kariyer, göstermelik yazılı ya da sözlü sınavla veriliyor. Sınavla verilen ne uzmanlık gerçek uzmanlık, ne de başöğretmenlik gerçekçidir. Başöğretmenlik, yaratılan yanılsatmanın aksine, Atatürk'e verilen başöğretmenlik sanı değil, polis teşkilatından örnek alınan *başkomiserliktir*. Kaldı ki, onun parasal karşılığı da verilmiyor.

Günümüzde kariyer artık lisansüstü öğrenimle kazanılıyor. İstense, bugün sayıları 100'ü geçen ve yaz aylarında sinek avlayan eğitim fakültelerinde, Milli Eğitim Bakanlığı'nın ayıracağı fon ve destekle, beş yıl içinde 500 bin öğretmen yüksek lisans öğreniminden geçirilebilir. Özlük karşılığı verilirse, birçok öğretmenin buna istekli olacağı açıktır. Geçmişte, ilkokul öğretmenlerinin hiç zorlamadan *önlisans*, sonra da *lisans tamamlamaları* örneği var. Bu yapılırsa, kariyerde nesnel bir ölçüt de bulunmuş olur; yeteneksiz kişilerin yapacağı aşağılayıcı kıytırık sınavlara gerek kalmaz.

Sonuç ve Geleceğe Bakış

Buraya kadar değindiklerim, 100 yılın tam bir özeti değil. İlk çeyrek yüzyılı bilinçli olarak öne çıkardım. O yıllar (Altın Çağ) bilinirse sonraki süreci anlamak zor olmayacaktır. Özellikle son üç çeyrek yüzyıl için iyimser şeyler söylemek zor. Bu yıllara kalabilen saygınlığı ise velilere borçluyuz. Son çeyrek yüz yılda onlarla da ilişkimiz pek parlak değil. Yazık ki, özellikle iktidar yandaşı çevreler bu ilişkimizi de bozuyor. Bunda kuşkusuz başka faktörler de etkili. Bakanlığın duyarsızlığı, öğretmen yetiştirmede yetersizlik, eğitim yöneticiliklerinin yetersiz yandaşlara verilmesi, bazı öğretmen örgütlerinin iktidara yamanması, öğretmenlerin aktif siyasetten dışlanması, bizzat öğretmenlerin bireysel sorumlulukları gibi… Yazıyı, bu konularda neler yapılması gerektiğini özetleyerek sonlandırayım.

1. Öğretmenlere saygınlık kazandırmanın temel koşullarından biri, öğretmenin işinde yetkinliğidir. Bu da Milli Eğitim Bakanlığı ile YÖK'ün öğretmen yetiştirmede ciddi, bilimsel önlemler alması ile gerçekleşir.

2. Öğretmenin özlük ve sosyal haklarının yeterli hale getirilmesinde, iş ve öğretim güvenliğinin sağlanmasında devletin tüm kurumları ve yetkilileri sorumludur. Eğitim, hâlâ *devletin başta gelen ödevidir*. O zaman, birçok kamu görevlisinden daha fazla öğrenim gören öğretmene en az diğer önemli devlet görevlerini yapanlar kadar aylık ve ücret verilmesi gerekir.

3. Buna karşılık her bir öğretmenin de görevini en yeterli biçimde yapması, öğrencilerinin haklarını koruması gerekir. Asla unutulmamalı ki, çocukların hakları bizimkini önceler, çünkü biz, onlar var olduğu için varız.

4. Öğretmenin saygınlığının korunmasında en başta öğretmen sendikaları sorumludur. Sendikaları yönetenler, önce kendilerini

yetkinleştirerek örnek olmalı, sonra da öğretmenleri yetkinleştirecek çabaları göstermeli, asla kibirli ya da kitle kuyrukçusu olmamalıdır.

5. Öğretmenlerin saygınlığı konusunda tüm siyasal partilere ciddi sorumluluklar düşmektedir. En başta öğretmenlerin aktif siyaset yapmalarına engel çıkarılmamalıdır. Yazık ki, benim 60 yıldır oy verdiğim parti son seçimlerde bir tek öğretmene bile milletvekili olma fırsatı tanımadı. Oysa bu parti, kadınların ilk milletvekili seçildiği 1935'te 18 kadından 15 öğretmene yer verdi. Yine bu partiden 1973 seçimlerinde 35, 1977 seçimlerinde 42 öğretmen Meclis'e girdi. Her türlü mülakata karşı olduğunu her fırsatta haykıranlar, aday adayı öğretmenleri, uyguladıkları iğrenç mülakatla tek tek eledi. Şimdi de partide sorumluluk üstlenecek öğretmen ve eğitimci bulunmuyor.

Öğretmenlerin saygınlığı konusundaki çok yönlü sorumluluğun unutulmamasını bekleyelim. En başta partilerden, sendikalardan ve birey olarak öğretmenlerden…

EK

Mustafa Necati'nin Yeni Mezun Öğretmenlere Yazdığı Mektup

…. 1928

T. C. Maarif Vekâleti
İlk Tedrisat Dairesi
20 222/7794

Muallim Arkadaş;

Muallim mektepleri bu sene mezunları tevziatında [dağıtımında] senin hissene …… Maarif Eminliği dahilindeki …… vilayeti isabet etti. Orası güzel vatanın, hizmet ve irşadına [rehberliğine] muhtaç feyizli [verimli] bir köşesidir.

Yeni mezunlarımızın memleket içinde dağılmalarının derece-i lüzum ve zaruretini [önem ve zorunluluk derecesini], gerek geçen sene mezunları arkadaşlarınız ve gerekse sizinle münakaşa eylemiş ve aramızda kararlaştırdığımız neticeyi ***İlk Mektep Muallimleriyle Mesleki Bir Hasbihal*** *şeklinde bütün meslektaşlarımıza ilan etmiştim. Burada sana bundan tekrar bahsetmeğe lüzum görmüyor ve kemal-i emniyetle [büyük bir güvenle] senin de aziz vatanına ve milletine hizmet edebilmek için bugünü sabırsızlıkla beklediğine kani bulunuyorum.*

Harcirahının hemen gönderilmesi mahalline [ilgili yere] yazılmıştır. Oraya varır varmaz teçhizat [donatım] bedelini de alacaksın.

Yollarda azami muavenette [üst düzeyde yardımda] bulunmaları için, maarif idarelerine lazımgelen talimat verilmiş olduğundan iskele, istasyon ve yol uğrağı kasabalarda, yakalarında yıldız bulunan bir zat sana intizar edecek [seni bekleyecek] ve delalette bulunacaktır [yol gösterecektir]. Binaenaleyh onların da seni kolaylıkla tanıyabilmeleri için yakana bir yıldız takmalısın.

Gideceğin yer hiç de yabancısı olduğun yer değildir. Orada, seni sevinç içinde bekleyen vatan yavruları, senin gibi mektebini ikmal eder etmez vazife başına koşmuş hanım ve bay muallim arkadaşların, hasılı vatanının her köşesinde tesadüf ettiğin ve edeceğin yüksek alınlı kardeşlerin vardır.

Artık mektep hayatın nihayetine ermiş oluyor ve hakiki mücadele hayatına girmiş bulunuyorsun. Binaenaleyh [dolayısıyla] vazifesinin yüksek ve kutsi mahiyetini tamamen idrak etmiş [kavramış] her muallim arkadaşın gibi senin de seni bekleyen yavrularının arasına koşmakta bir dakika teahhur etmeyeceğine [gecikmeyeceğine] eminim.

Bilhassa bu sene yeni Türk Harflerini tamim [yaygınlaştırma] gibi şerefli bir vazifen daha vardır. Bütün memleket evlatlarını bir an evvel yeni

harflerle okutarak, Türkiye'de okuma yazma bilmeyen bir fert bırakmayacak kadar geniş bir azimle çalışmak mecburiyetindesin.

Bunun için yeni Türk Harflerini çabuk öğren ve hemen herkese öğretmeğe başla. Bu hedefe varmak için kürsü, mektep lazım değildir. Her yerde, her gördüğün kadın erkek, fakir zengin, çiftçi tüccar, köylü ve şehirli tefrik etmeyerek derhal öğreteceksin. Milletimize yeni bir teali [yükselme] sahası yaratacak olan bu büyük zaferi kısa zamanda kazanacağına mutmain [inanmış] olarak vazifelerinde muvaffakiyet diler ve işe mübaşeret [başlama] haberine intizar eylerim [haberini beklerim] aziz meslektaşım.

Ragıp Nureddin	Mustafa Necati
[İlköğ. Gn. Müd.]	Maarif Vekili

(Fikret Özgönenç. *Bizim Sınıf*. 1977: 113)

Not: Kesin tarihi bulunamayan bu mektubun, 1928 yılı ortalarında yazıldığı anlaşılıyor.

[*] Geniş bilgi için bak: N. Altunya, Milli Eğitimde Mustafa Necati Dönemi, 2009 (367 s.)

Atatürkçü Düşüncede Eğitimin Yeri

Prof. Dr. Özer Ozankaya

Giriş[1]

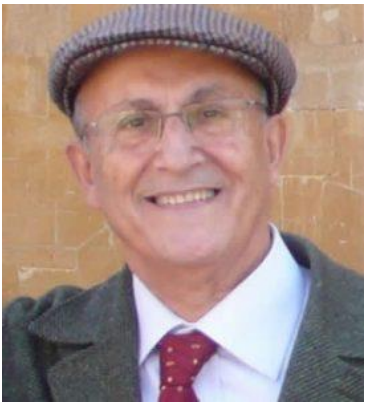

Toplumların gelişiminde demokratik içerikli yön verici, kimlik kazandırıcı, dayanışma ve uyum sağlayıcı, kendi gereksinimlerinden kaynaklanan çok yönlü ve kapsamlı bir düşünce dizgesine sahip olmanın yaşamsal bir değeri vardır.

Türk toplumu, büyük kurtarıcısı ve önderi Mustafa Kemal Atatürk'ün gerçek bir sanat başyapıtı değerindeki Cumhuriyet düzenine temel olan böyle kapsamlı, evrensel boyutlu, çağ açıcı düşünce dizgesine sahip bulunduğu için gerçekten talihlidir. Çünkü önderlik —ki, kalıcılığı düşünce içeriğine bağlıdır—, bir toplumsal kategori, doldurulması zorunlu bir toplumsal mevki olmakla birlikte, her toplum kendi gerçekleri ile çağın uygarlığının ulaşmış bulunduğu aşamanın bağdaştırılmasına dayalı, kendi bağrından çıkmış, böyle geniş kapsamlı, uzun soluklu, demokratik özde bir düşünce sistemine hiç de kolaylıkla kavuşamamaktadır.

Türk toplumu açısından bugün temel sorun, Atatürk devrimleriyle kurumlaşmış bulunan ve Onun deyişiyle "varlığının ve geleceğinin tek temeli" olan bu düşünce sistemini bilinçli olarak kavramak

ve eğitim kurumlarında yetişen yeni kuşaklara gerçek özüyle ve uyumlu bütünlüğü ile kavratıp benimsetmektir.

Bu yolda toplumun başka hiçbir kurumu eğitim ve öğretim kurumları kadar etkin olamaz. Çünkü eğitim işi için uzmanlaşmış olan bu kurumların başta gelen özellikleri toplumun başka alanlarıyla ve kendi içlerinde eşgüdümlü olarak örgütlenmiş olmaları, konularını dizgesel (sistematik) bir biçimde işlemeleri ve toplumdaki değişik çıkar kesimleri arasında yan tutucu olmamalarıdır. Bu özellikleriyle eğitim kurumları bir bütün olarak toplumumuzun ortaklaşa gönencini en etkin biçimde güvenceye alıcı nitelikteki Atatürkçü düşünüşü toplumda egemen kılacak kurumların en başta gelenidir ([ii]).

Nitekim Türk Rönesansı diye nitelendirebileceğimiz Atatürk Devrimleri hareketi de daha Kurtuluş Savaşı yıllarından başlayarak, çağdaş bir eğitimin gereklerini dile getirmeğe başlamıştır; savaştan sonra da en başta eğitim kurumları ve öğretmen kadroları aracılığıyla kendisini yerleştirip yürütmeği başarmıştır.

Atatürk Devrimleri tüm yönleriyle çağdaş, bağımsız, demokratik bir ulusal toplum oluşturma hareketidir. Bu amacın başka alanlardaki gerekleri gibi eğitim alanındaki gerekleri de evrensel değerde, kalıcı ilkelere ulaştırılmıştır; bu ilkelerin Türkiye somutunda gerçekleşme koşulları sürekli olarak araştırılıp yaratılmaya çalışılmıştır. Atatürk çağdaşlaşmanın bütüncül, dizgesel bir yaklaşımı zorunlu kıldığını çok iyi biliyordu. “Devrimleriniz içinde en önemlisi hangisidir?” sorusunu “Benim yaptığım işler biri öbürüne gerekli olan işlerdir” diyerek yanıtlamış ve ilerlemenin durmayan bir süreç olduğunun bilinciyle de şunları eklemiştir. “…Hem siz bana yaptıklarımdan değil, yapacaklarımdan söz ediniz.”

Bugün de Atatürk’ün düşünce ve yaklaşımlarının yol gösterici, çevresinde dayanışma ve birlik sağlayıcı değeri bulunuyor ise, bu her

alanda olduğu gibi eğitim alanında da içeriğiyle, örgütlenişi ile, kapsamıyla, gelişmiş bir demokratik toplum olmanın tüm toplumbilimsel gereklerine uygun niteliklerde oluşundan kaynaklanmaktadır. Bu özelliğinin çok açık bir biçimde kavranıp vurgulanması gerekir. Atatürk döneminde ilköğretimden yükseköğretime, yaygın eğitime varıncaya değin eğitim ve öğretimin her basamağıyla ilgili yön verici ve örgütleyici ilkeler, geliştirilmiştir; bu arada çağın en ileri uzman düşünürlerinden yararlanılmaya çalışılmıştır. Bu yoldan bilimselliğin de gereği olarak kendi somut gerçeklerimize dayalı özgün sentezlere varmak ereği ile yararlanılmıştır. Bunlar Atatürkçü düşünüş ve yaklaşımı geçerli kılan temel hususlardır.

Denilebilir ki Cumhuriyet tarihimizde —dahası Türk ulusunun tüm bilinen tarihinde— çağdaş, demokratik, bağımsız bir ulusal toplum olmada eğitimin ilkeleri ve uygulamadaki gereklilikleri üzerinde bilinçli ve kapsamlı olarak düşünülüp davranıldığı tek dönem Atatürk Dönemi olmuştur.

Bu incelemede özellikle iki alan üzerinde dikkati odaklaştırmayı yerinde görüyorum:

I— Atatürk'ün eğitim anlayışı; Atatürk ilkeleri içinde eğitime tanınan yer ve önem.

2— Bu eğitim anlayışının Işığında çağdaş, demokratik, bağımsız bir ulusal toplum, hemen de en temelden başlanarak kurulmaya çalışılırken eğitim alanında saptanan ilkelerin uygulaması yönünde yapılan başlıca işler.

Üçüncü bir bölümde de eğitim alanında neler yapılması, hangi doğrultulara İşlerlik kazandırılması gerektiği konusundaki görüşlerimi özetlemeğe çalışacağım.

I— Atatürk'ün eğitim anlayışı

Atatürk'ün toplumsal gelişmede eğitimin yeri konusunda çağın önünde giden, evrensel ölçüde kalıcı değerde görüşleri ve değerlendirmeleri vardır:

"…en önemli, en temel nokta eğitim sorunudur. Eğitimdir ki bir ulusu ya özgür, bağımsız, şanlı, yüksek bir toplum durumunda yaşatır; ya da bir ulusu tutsaklık ve düşkünlüğe bırakır."

"Efendiler, eğitim sözcüğü yalnız olarak kullanıldığı zaman herkes kendince amaçlanan bir anlayışa gider. Ayrıntılara girilirse eğitimin hedefleri türlülenir. Örneğin dinsel eğitim, ulusal eğitim, uluslararası eğitim… Bütün bu eğitimlerin hedefleri başka başkadır. Ben burada yalnız yeni Türk Cumhuriyeti'nin yeni kuşağa vereceği eğitimin ulusal eğitim olduğunu kesinlikle belirttikten sonra öbürleri üzerinde durmayacağım."

"Ne yazık gerçek durum şudur ki yeryüzündeki üç yüz milyonu aşkın Müslüman yığınları şunun ya da bunun tutsaklık ve aşağılayıcılık zincirleri altındadır. Aldıkları manevi eğitim ve ahlak onlara bu tutsaklık zincirini kırabilecek insanlık niteliğini vermemiştir, veremiyor. Çünkü eğitimlerinin hedefi ulusal değildir."

"Çocuklarımız ve gençlerimiz yetiştirilirken onlara özellikle varlığı ile, hakkı ile, birliği ile çatışan tüm yabancı öğelerle mücadele gereği ve ulusal düşünceleri her şeyi bir yana bırakarak, her karşı düşünce önünde şiddetle ve özveriyle savunma zorunluluğu telkin edilmelidir… Sürekli ve korkunç bir mücadele biçiminde beliren uluslararası yaşamın felsefesi, bağımsız ve mutlu kalmak isteyen her ulus için bu nitelikleri şiddetle istetmektedir."

"Efendiler ulusal eğitimin ne olduğunu bilmekte artık hiçbir türlü karışıklık kalmamalıdır. Bir de ulusal eğitim ilke olduktan sonra onun

dilini, yöntemini, araçlarını da ulusal kılmak zorunluluğu tartışma götürmez. Ulusal eğitim ile geliştirilip yükseltilmek istenen genç kafaları bir yandan da paslandırıcı, uyuşturucu düşsel nitelikteki gereksizliklerle doldurmaktan dikkatle kaçınmak gerekir."

"… hükümetin en verimli, en önemli görevi eğitim işleridir. Bu işlerde başarılı olabilmek için öyle bir program izlemek zorundayız ki o program ulusumuzun bugünkü durumuyla, toplumsal yaşam gereksinimleriyle, çevrenin koşullarıyla ve çağın gerekleriyle tamamıyla orantılı ve uyumlu olsun…"

"…bu ülkenin asıl sahibi ve toplumumuzun temel ögesi köylüdür. İşte bu köylüdür ki bugüne değin eğitim ışığından yoksun bırakılmıştır. Öyleyse… genel olarak bütün köylüye okumak, yazmak ve yurdunu, ulusunu, dinini, dünyasını tanıtacak kadar coğrafya, tarih, din ve ahlak bilgileri vermek ve dört işlemi öğretmek eğitim programımızın ilk hedefidir."

"Bir yanda kara bilgisizliği gidermeğe çalışırken bir yandan da ülke çocuklarını toplumsal ve ekonomik yaşamda fiili olarak etkin ve verimli kılabilmek için zorunlu olan ilk bilgileri, uygulamalı bir biçimde vermek eğitim yöntemimizin temeli olmalıdır."

"Uygar ve çağdaş bir toplumun bilim ve kültür yolunda bu kadarla yetinemeyeceği kuşku götürmez. Ulusumuzun dehasının gelişimi ve bu sayede layık olduğu uygarlık mevkiine çıkması doğaldır ki yüksek meslek adamlarını yetiştirmekle ve ulusal kültürümüzü yüceltmekle olanaklıdır."

"Bu ilk ve son öğretim basamağı arasında ortaöğretimin de gerekliliği doğaldır. Ortaöğretimin amacı ülkenin gereksindiği türlü hizmet ve sanat adamlarını yetiştirmek ve yükseköğretime aday

hazırlamaktır. Ortaöğretimde de eğitim ve öğretim yönteminin uygulamalı ve işlemsel olması ilkesine uymak şarttır. Kadınlarımızın da aynı öğretim derecesinden geçerek yetişmelerine önem verilecektir."

"İşte biz bu kongremizden (I. Maarif Kongresi, Temmuz 1921) … belirttiğim yeni koşulları yerine getiren yeni bir sanat ve hüner yolu bulup ulusa göstermek ve o yolda yeni kuşağı yürütmek için kılavuz olmak gibi kutsal bir hizmet bekliyoruz."

"…bir toplumun hastalığı ne olabilir? Ulusu ulus yapan, ilerletip aydınlatan güçler vardır; düşünce güçleri ve toplumsal güçler… Düşünceler anlamsız, mantıksız uydurmalarla dolu olursa, o düşünceler hastalıklıdır. Bunun gibi toplumsal yaşam akıl ve mantıktan yoksun, yararsız ve zararlı bir taktım inançlar ve geleneklerle dolu olursa kötürüm olur."

"Ülkeyi, ulusu kurtarmak isteyenler için yurt sevgisi, iyi niyet, özveri en zorunlu olan niteliklerdendir… ama bir toplumu çağın gereklerine göre ilerletebilmek için bu nitelikler yetmez; bu niteliklerin yanında bilim ve teknik gereklidir."

"Dünyada her şey için, uygarlık için, yaşam için, başarı için en doğru yol gösterici bilimdir, tekniktir. Bilimin ve tekniğin dışında yol gösterici aramak aymazlıktır, bilgisizliktir, sapkınlıktır. Yalnız, bilimin ve tekniğin yaşadığımız her dakikadaki aşamalarının evrimini kavramak ve ilerlemelerini zamanla izlemek şarttır."

"Öğretmenler

Cumhuriyet, düşünce, bilim, teknik, beden bakımlarından güçlü ve yüksek karakterli koruyucular ister. Yeni kuşağı bu nitelik ve yeteneklerde yetiştirmek sizin elinizdedir."

"Erkek ve kız çocuklarımızın aynı yoldan bütün öğrenim derecelerindeki öğretim ve eğitimlerinin işlemsel olması önemlidir. Ülke

çocuklan, her öğrenim derecesinde, ekonomik yaşamda etkin, verimli ve başarılı olacak biçimde donatılmalıdır. Ulusal ahlakımız uygar İlkelerle ve özgür düşüncelerle beslenip güçlendirilmelidir. Bu çok önemlidir, özellikle dikkatinizi çekerim: korkutma temeline dayalı ahlak, bir erdem olmadıktan başka güvenilebilir de değildir."

Atatürk'ün eğitimdeki ulusal ülküsü, Onuncu yıl söylevinde belirttiği üzere şudur:

"Ulusumuzun yüksek karakterini, yorulmaz çalışkanlığını, doğuştan zekâsını, bilime bağlılığım, güzel sanatlara sevgisini, ulusal birlik duygusunu durmadan ve her türlü araç ve önlemlerle besleyip geliştirmek ulusal ülkümüzdür."

Öte yandan Atatürk UNESCO'nun da öncülüğünü yapacak bir biçimde ve "Yurtta barış, dünyada batış" ilkesinin uygulamadaki güvencesi olmak üzere eğitime dünya barışı için de temel görev tanımıştır ve bunu Cumhuriyetin eğitim kurumlarının ayırt edici, seçkin bir özelliği yapmıştır.

"Eğer sürekli barış isteniyorsa, insan yığınlarının durumlarını iyileştirecek uluslararası önlemler alınmalıdır. İnsanlığın tümünün gönenci açlık ve baskının yerine geçmelidir. Dünya yurttaşları çekememezlik, açgözlülük ve kinden uzaklaşacak biçimde eğitilmelidir."

1981 yılında UNESCO Atatürk'ü tüm dünyada anarken O'nu şöyle niteliyor:

"— Uluslararası anlayış, iş birliği ve barış yolunda çaba göstermiş, gelecek kuşaklar için örnek olacak,

— Eğitim, bilim ve kültür alanlarında olağanüstü bir devrimci."

Atatürk'ün eğitim alanında da vasiyeti değerini taşıyan düşünceleri, 1937 yılında yapmış olduğu Meclis açış konuşmasında yer alır. Bu konuşmada eğitim konusunda söyledikleri özetle şunlardır:

— Okuyup yazma bilmeyen tek yurttaş bırakılmamalıdır;

— Kalkınma savaşının gerektirdiği teknik işgücü yetiştirilmelidir;

— Yurt sorunlarının ideolojisini anlayacak, anlatacak, kuşaktan kuşağa yaşatacak birey ve kurumlar yaratılmalıdır.

Görüldüğü gibi Atatürk'ün eğitim konusundaki düşünceleri, bireyin, ulusal toplumun ve uluslararası ilişkilerin barış ve gönenç içinde gelişmesi için demokratik bir eğitimin yapması gereken katkıları son derece özlü, kapsamlı ve dengeli bir biçimde kavrayan, sistemleşmiş düşüncelerdir.

II— Atatürk Devrimlerinin eğitim alanındaki uygulamaları:

Çağdaş eğitim ilke ve kurumlarının getirilmesi

Atatürk'ün bu düşünce ve yönetim önderliği ile Türkiye Cumhuriyeti çağdaş toplumun gereklerinden biri olmak üzere çağdışı kalmış eğitim yapısını tümüyle yıkmıştır; yerine ilerici bir kültür ve sanat eğitiminin ilkelerini koymuş, yapısını kurmaya geçmiştir.

Bu yoldaki büyük atılımları özetle şöylece sıralayabiliriz:

l— Laik eğitim ve eğitim birliği ilkeleri getirilmiştir.

2— Şer'iye ve Evkaf Vekâletleri ile bunlara bağlı olan Sıbyan okulları, medreseler, tarikat, tekke ve zaviyeler kaldırılmıştır.

3— Yazı ve dil devrimleri ile Türkçe güzelyazın, bilim ve yönetim dili olmuştur; halk dili-aydın dili, halk dili-yönetim dili ayrılıkları kalkmıştır. Türk dili yabancı dillere bağımlılıktan kurtarılmış, arınarak zengin bir ekin, sanat, bilim ve eğitim dili olmuştur. Düşünce

üzerindeki dogmatik baskıların kalkması da böylece kolaylaşmıştır. Bilimsel düşünüşün yüceltilmesi, ulusal sanata kaynak olarak halk edebiyatının alınması birbirine bağlı olarak gerçekleşen ilerici atılımlardır.

Tarih devrimiyle de Türk ulusal bilinci pekiştirilmiştir: Türk ulusunun en azından 1500 yıldan beri insanlık kültürüne ve uygarlığa katkıları bulunduğu, komşu uluslarla da tarihten gelen akrabalıkları olduğu ortaya konmuştur.

4- Kadın hakları Türk Medeni yasası, eğitim ve seçim… yasalarıyla tanınıp güvenceye alınmıştır.

5- Yepyeni ölçü ve İlkelerle çalışacak çağdaş bir Eğitim Bakanlığı kurulmuş ve her düzeyde çağdaş okullar örgütlendirilmiş ve yurt yüzeyinde açılmıştır.

Bu cümleden olarak:

a) Temmuz 1921 tarihinde Ankara'da I. Eğitim Kurultayı (Maarif Kongresi) toplanmış; 1923 İzmir İktisat Kongresinde eğitim sorman üzerinde özenle durulmuştur.

b) Atatürk döneminde Milli Eğitimin başına ve yüksek yönetim yerlerine eğitim mesleğinin en nitelikli, Atatürk devrimlerini kavrayıp inançla benimsemiş kişileri getirilmiştir: Mustafa Necati, Reşit Galip, Saffet Arıkan, Hasan Ali Yücel, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Nafi Atuf Kansu, Kâzım Nami Duru, İsmail Hakkı Tonguç, Rüştü Uzel, Cevat Dursunoğlu… gibi.

c) Eğitim alanında uluslararası düzeyde ün yapmış büyük uzman ve düşünürler (John Dewey, Kemerrer, Karschensteiner…) Türkiye'ye çağrılarak görüş ve önerileri alınmış, bu görüşlerden Türk

yetkililerinin yurt koşulları ışığında sentezlere varmaları için yararlanılmıştır.

ç) Erkek ve kız öğrencilerin birlikte eğitimi gibi çağdaş eğitim İlkeleri benimsenip uygulanmış, her iki cinse okulda ve okul dışında tüm toplum yaşamında eşit yasal haklar tanınmıştır.

d) Eğitim kurumları ve öğretmenler üzerinde eşrafın il genel meclisleri yoluyla var olan etki ve denetimleri kaldırılmak için eğitim giderleri merkezi devlet gelirleriyle karşılanmış, eğitimin demokratikleşmesi bu yönden de sağlanmıştır.

e) Öğretmen yetiştirme konusuna büyük önem verilmiş, öğretmenlerin ve öğretmenlik mesleğinin saygınlığına büyük özen gösterilmiştir.

f) Gerek öğretmenlerin gerekse genellikle öğrencilerin yetişmesinde teorik öğretimin uygulama ve araştırmayla birlikte gitmesi gibi çağdaş bir eğitim ilkesi başta Atatürk'ün kendisi olmak üzere o dönemin eğitim yetkililerince büyük önem verilen bir ilke olmuştur.

g) Okul ders programları çağdaş ölçülere göre, pilot araştırmalar, öğrenci değerlendirmeleri… gibi ölçme yollarına başvurularak yeni baştan düzenlenmiş, ders kitapları da aynı yollardan hazırlatılmıştır.

Bunlardan özellikle Tarih ile Medeni Bilgiler ders kitapları üzerinde çağdaş, demokratik, ulusal toplumun kendini tanımlayışı, kurumları, hak, ödev, sorumluluk ölçüleri gibi önemli konuları ilgilendirmesi bakımından özenle durulmuştur. Çok üstün nitelikte bir 'demokrasi eğitimi' verici nitelikteki Medeni Bilgiler kitabının doğrudan doğruya büyük önder Atatürk' ün yapıtı olduğu bilinmektedir. Ortaokullar ve liseler için hazırlatılan tarih ders kitapları da Atatürk'ün büyük katkısı ile ve yine O'nun dilimize çevirttiği Wells'i, Dünya Tarihi temel alınarak yazılmış kitaplardır ve Atatürk'ün Türk Tarih

Kurumunun da girişinde yer alan şu bilimsel yönteme uygunluk özeniyle hazırlatılmıştır: "Tarih yazmak, tarih yapmak kadar önemlidir. Yazan yapana doğrulukla bağlı kalmazsa, değişmeyen gerçek insanlığı şaşırtıcı bir nitelik alır."

ğ) Sanat ve meslek eğitimi örgütlendirilip geliştirilmiştir. Özellikle Köylü nüfusu sanat ve mesleğe yöneltici eğitim kurumları olan (Köy Enstitüleri) gelişmenin gereklerine uygun bir yaklaşımdı.

h) Yetişkin eğitimi alanında Millet Mektepleri okur-yazarlığı yaygınlaştırmış, yurttaşlara sağlık bilgileri, hesap bilgileri kazandırmağa yönelmiş; Halkevleri yurt yüzeyinde pek çok yerlerde halkı bir araya getirmek, gençliği yükseltmek, bilim, sanat, ekin çalışmalarını yoğunlaştırıp yaygınlaştırmak amaçlarıyla örgütlendirilmiş; yine yetişkin eğitimi alanında ordunun okuryazarlıktan sanat öğretimine değin çok yönlü büyük katkıları gerçekleşmiştir.

i) Üniversite reformu ile bir yandan Atatürk devrimlerinin çağdaş, demokratik bir ulusal toplum kurucu ve geliştirici atılımlarına özgün katkılar getirecek, bir yandan da bilimsel düşünceyi ülke yüzeyinde yaygınlaştıracak yüksek bilim ve öğretim kurumları gerçekleştirilmeye koyulmuştur.

Bütün bu girişim ve yaklaşımlar, çağdaşlaşma, ulusal bağımsızlık ve demokratik toplumsal-ekonomik-ekinsel gelişme bakımından Atatürk'ün eğitim anlayışının kalıcı değerini açıkça ortaya koymaktadır.

III— Atatürk Yılında Türk eğitimi için öneriler

İncelemenin başında da özellikle belirtmeğe çalıştığım bir görüşümü bir kez daha vurgulamayı yerinde görüyorum: bir toplumun demokratik gelişimini barış ve uyum içinde, sürekli olarak gerçekleştirebilmesi için demokratik düşünce önderliğinin yadsınmaz önemli bir yeri vardır. Toplumun, bütün iç çelişkilerine karşın bir ortak kimlik bilinci ve öz-denetim (self-disiplin) eğitimi geliştirmesi, demokratik gelişim yönünde zorunlu olan bu dayanışmayı gerçekleştirmesi, ancak böyle bir düşünce ve eylem önderliği ile olanaklıdır. Önderin deha düzeyinde olması bu bakımdan eşsiz değerde bir şanstır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk toplumunda demokratik dayanışmanın ekseni durumundaki yerini, istikrar içinde gelişme ve çağdaşlaşma sağlayıcı yerini doğumunun 100. yıldönümünü kutlarken, gerçek özüne ve uyumlu bütünlüğüne sadık kalarak vurgulamak büyük önem taşımaktadır. ([ii])

Bu amaçla, Atatürk yılı dolayısıyla eğitim alanında da başlatılıp gelecek yıllarda etkin biçimde sürdürülecek birçok önemli hizmetin yapılabileceği açıktır. Bunlar arasında, büyük önderin eğitim alanında vasiyeti değerindeki istekleriyle de uygunluk açısından bana öncelikli görünenlerini şöylece belirtebilirim:

1- 1981 yılı Türk toplumunda okuma yazmadan yoksunluğun kökünü kısa zamanda kazıyacak bir temel eğitim seferberliğinin etkin olarak başlatıldığı yıl olmalıdır. Hızla çoğalan ve durmadan kentlere akan kırsal nüfusa meslek ve sanat kazandırıcı, tarımda İşgücünün ve toprağın verimliliğini artırıcı bir eğitim sağlanmalıdır.

2— Laik eğitim ve eğitim birliği ilkelerince uygulamada gereken etkinlik sağlanmalıdır. Kur'an kursları ve dinsel öğretim-eğitim yapan kuruluşlar bu açıdan denetlenmelidir. Din konusunda Atatürk'ün gösterdiği hedef şudur:

"İnsanlıkta dine ilişkin duygular bilim ve tekniğin ışıklarıyla dupduru olup yücelmelidir. (Bu olmadıkça) din oyunu aktörlerine her yerde rastlanacaktır."

3— Öğretmen yetiştirme konusuna büyük önem verilmeli, öğretmenlik toplumda değer verilen, üstün yetenekleri kendine çekebilen koşullarla donanmış bir, meslek konumuna yükseltilmelidir.

4— Her basamaktaki öğretim ve eğitim kurumları ekonomik ve ekinsel gelişmenin gerekleriyle eşgüdümlü olarak düzenlenip işletilmeli, özellikle meslek ve sanat öğretimine gerekli ağırlık verilmelidir.

5— İster toplum ve insanbilimleri, ister teknik ve doğa bilimleri alanında eğitim yapsın, bütün öğretim ve eğitim kurumlarında Atatürkçü dünya, toplum ve insan anlayışı tüm Türk insanlarına özüne ve dengeli bütünlüğüne uygun biçimde öğretilmeli, kavratılmalıdır. Demokrasi eğitimi toplumumuzda en etkili olarak böyle sağlanabilir. Bu amaçla her gencin hiç olmazsa Nutuk'u ve Yurttaş İçin Medeni Bilgiler kitaplarını anlayarak okuması sağlanmalıdır.

6— Halkevleri büyük Atatürk'ün amaçladığı öz, kapsam ve biçimde ekin, sanat ve yetişkin eğitimi kuruluşları olacak yönde geliştirilmelidir.

7— Atatürk döneminde Millî Eğitim Bakanlığınca Türk diline kazandırılmaya başlanan dünya klasiklerinin Atatürk yılı dolayısıyla yeni basımları yapılmalıdır; evrensel demokrasi değerlerini işleyen, dengeli, bilimselliğe dayalı bu yayınların geniş yığınlara ulaşması sağlanmalıdır. Bunun, her türlü diktayı olanaksız kılacak ulusal motifli, demokratik nitelikli, insanlık değerleriyle yüklü, uluslararası düzeyde saygın bir "aydın kamuoyu" oluşumuna etkili bir katkısı olacaktır.

Bütün bu amaçlar için eğitim ve öğretim kurumlarının yanında başta Türkiye Radyo -Televizyon Kurumu olmak üzere tüm kamu kuruluşlarının eşgüdümlü politikalar oluşturup uygulamalarının önemi açıktır.

1981 yılında, bir Türk Rönesansı olan Atatürk İlkelerinin çevresinde toplumumuzun demokratik bir ulusal dayanışma bilinci içinde çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkmak üzere şahlanması dileğimizdir.

———

[1] Bu yazı, Atatürk'ün doğumunun 100. yılı olan 1981'de Türk Dili dergisinin 353. sayısında yayınlanan makalenin gözden geçirilmiş halidir.

[i] Bu inceleme, tümüyle Cumhuriyetimizin, dolayısıyla Türk eğitim kurumunun temellerini atan, ilkelerini koyan Atatürk'ün 100. Doğum Yılı dolayısıyla, 1981 yılında yazılmıştı. Atatürk Cumhuriyeti'nin 100. kuruluş yıldönümünde yeniden yayınlarken, aradan geçen kırküç yıl içinde bu yazıda anlatılan ilkeler doğrultusunda çok daha ileri aşamalara varmış olduğumuzun kıvancını duyabiliyor olmalıydık. Üzülerek belirtelim ki, önce 12 Eylül darbeciliğiyle ve yönetime hazırladığı, bir yandan "Benim memurum işini bilir" diyerek kamu yönetiminde görevi kötüye kullanmayı özendirirken bir yandan da "Allah'ın ipine sarılın" diyen Turgut Özal yönetimiyle özellikle her basamaktaki eğitim-öğretim kurumlarının bilimsel ve laik nitelikten yoksun kılınması yönünde büyük yıkımlar yapıldı. 2002 yılından bu yana da siyasal iktidar partisi olarak programı ve uygulamalarıyla Cumhuriyet kurum ve ilkelerine karşıtlık üzerinde kurulup yürüyegelen AKP döneminde Türk eğitim kurumlarına Atatürk önderliğinde egemen kılınan ilkeler ve genel bilimsel, özgürlükçü

nitelik daha büyük ölçülerde yıpratıldı; eğitim-öğretim kurumlarımız gerçek anlamıyla bilimi kılavuz alma niteliğinden uzaklaştırıldı.

[ii] Aynı gereksinim, Cumhuriyetimizin 100. Yıldönümünde ulusal birliğimizin, yurt bütünlüğümüzün, ulusal bağımsızlığımızın uğratıldığı yıkımların onarılıp esenliğe çıkarılabilmesi için de en ivedi yaşamsal gereksinim olmuş bulunuyor.

Cumhuriyetin 100. Yılı Bize Kimleri ve Neleri Anımsatıyor?

Rasim Bakırcıoğlu [3]

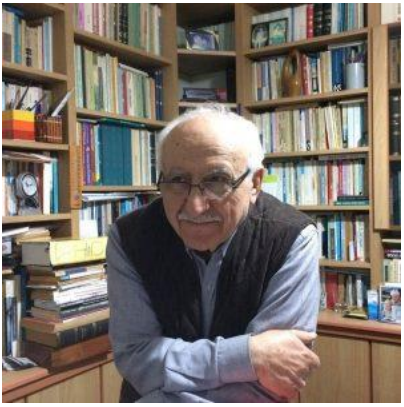

Kuruluşunun 100. Yılında Türkiye Cumhuriyeti, bize bu devleti hangi önderin, kimlerle, hangi çağdaş değerler üzerine yapılandırdığını; bu yapılanmanın insanımıza, ulusumuza ve tüm insanlığa hangi gelişim olanaklarını sağladığını anımsatıyor?

Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Kuruluş yılı önce, yaşadığı çağın yüzyıllarca dışında bırakılan Türk halkının özünde var olan özgür ve bağımsız yaşama, en önde olma yolundaki güçlü isteğini devindirerek **silah arkadaşlarıyla birlikte emperyalistlere karşı Kurtuluş Savaşı'nı veren yüce önderimiz Gazi Mustafa Kemal Paşa'yı** anımsatıyor.

Bir yandan, yorgun ve yoksul düşürülmüş insanının elinde avucunda kalanları sonuna dek kullanarak düşmanı yurttan atmak için savaşırken, bir yandan da insanımızın çağdışı gelenek ve göreneklerden kurtarılarak çağdaşlaşmasını planlayan, **çağının barış sever kahramanını** anımsatıyor

[3] Eğitimci, yazar.

"*Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir! İleri!"* buyruğu üzerine, kestirilen günün çok öncesinde İzmir'e varan Türk ordusu, İzmir'de düşmanı denize döktüğünde, *"Bitti Paşam!"* diyenlere, "*Bitmedi; yeni başlıyor*." yanıtıyla asıl amacının ip uçlarını veren, **benzersiz Aydınlanmacı önderi** anımsatıyor.

1924'te Hilafeti, Şeriye-Evkaf Vekâletini kaldırarak Aydınlanma devrimleri içinde özel bir yer tutan öğretim birliğini sağlayan; 1928'de harf devrimini, 1932'de dil devrimini gerçekleştirerek düşünce özgürlüğünün ve laik eğitimin kolaylıkla gerçekleştirilmesini sağlayan, yazı dilimizi konuşma dilimizle buluşturan; Türkçenin yazın, kültür, sanat ve bilim dili varsıllığına erişiminin önünü açan; yeni bir tarih anlayışı geliştiren ve bir ulus devlet yaratan, **çok yönlü, öngörüsü yüksek çağdaş devrimciyi** anımsatıyor.

"Ülkesini, yüksek bağımsızlığını korumasını bilen Türk ulusu, dilini de yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarmalıdır." diyen önderlerinin bu uyarısı yönünde bilinçli bir çaba ile Türkçeyi yazın, sanat, kültür ve bilim dili düzeyine yükselten **yazın, sanat ve bilim insanlarımızı** anımsatıyor.

Ulusunu Orta Çağ karanlığından çıkarak **demokrasiyi, laikliği ve bilimselliği benimsemiş, yüzü çağdaş dünyaya dönük tam bağımsız, saygın bir devleti** anımsatıyor.

Türk toplumunu, hedeflediği çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkarmak için gerçekleştirdiği eğitim ve kültür devrimiyle **Aydınlanma devrimlerini ulusunun her bireyinin beynine yerleştirmeyi amaçlayan ulusal önderi** anımsatıyor.

İçinde yaşanılan çağa uygun laik eğitimi, Kurtuluş Savaşının ve tüm devrimlerin anlam ve önemini bütüncül bir anlayışla ulusun her bireyine benimsetmede en etkili araç olarak gören ve Aydınlanmacı

eğitimin birincil emekçisi öğretmeni saygın yerine konumlandıran **eğitim devrimcisini** anımsatıyor.

Tam bağımsızlığın, ancak ekonomik bağımsızlıkla güvence altına alınabileceği inanç ve bilinciyle 1923'te toplanan İzmir İktisat Kongresi kararları doğrultusunda, pek çok fabrika bacasının tütmesini gerçekleştiren, tarımın kendimize yeter duruma gelmesini sağlayan ve bu başarıları sayesinde **Türk ulusunu onuruyla yaşayan saygın bir toplum durumuna getiren yurt ve ulussever önderi** anımsatıyor.

Savaşı, yurdu savunmak, düşmandan temizlemek gibi halkı nedenler dışında, bir cinayet olarak gören **eşsiz bir komutanı ve yapıp ettikleriyle dünyayı kendisine hayran bırakan benzersiz bir devlet adamını** anımsatıyor.

Bütün bu gerçekliklerin bir sonucu olarak **Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. yılında,** dünyanın mazlum uluslarına örnek oluşturan **eşsiz bir kurtarıcının kurduğu çağdaş bir devleti** anımsatıyor.

Kurduğu bu devleti, cumhuriyetçilik, ulusçuluk (milliyetçilik), halkçılık, devletçilik/kamuculuk ve devrimcilik ilkeleri üzerine temellendiren, **ulusunun atası Mustafa Kemal Atatürk'ü** anımsatıyor.

Devrimcilik ilkesinin bir gereği olarak **Atatürk'ün başlattığı devrimleri tamamlama görevinin Türk ulusunun boynunun borcu olduğunu** anımsatıyor.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. yılında, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO)'nün 1978'de toplanan Genel Kurulunda, Atatürk'ün doğumunun 100. yılını Anma ve Kutlama Yıldönümleri Programına aldığını ve **dünyada 1981'in "Atatürk Yılı" olarak kutlandığını** anımsatıyor.

UNESCO'nun, aldığı bu kararını **Atatürk'ün, *"uluslararası anlayış, iş birliği ve barış yolunda çaba göstermiş üstün kişi; UNESCO'nun yetki alanlarında yenilikler gerçekleştirmiş bir devrimci; sömürgecilik ve yayılmacılığa karşı savaşan ilk önderlerden biri; insan haklarına saygılı; insanları ortak anlayışa ve devletleri dünya barışına özendiren; bütün yaşamı boyunca insanlar arasında renk, din, ırk ayrımı gözetmeyen, eşi olmayan devlet adamı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu"* olarak gerekçelendirdiğini** anımsatıyor.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. yılında, Amerikalı psikiyatri profesörü A. Ludwig'in 20. yüzyılda görev yapmış dünya önderleri üzerinde 18 yıl süren bilimsel çalışmaları sonrasında elde ettiği sonuçlara göre, iki bin devlet adamı arasında öne çıkan 307'sinin ***"sıfırdan ülke yaratmak, toprakları genişletmek, askeri başarı, iktidarda kalınan süre, toplumsal tasarım gücü, ekonomik başarı, devlet adamlığı, ideoloji ortaya koyma, ahlak yönünden örnek olma, siyasal kalıt ve ülke nüfusunun ölçütleri"*** çerçevesindeki çalışma sonucunda **geniş ve ileri görüşlü (vizyoner) sıfatı ile 20. yüzyılın en büyük önderi ve devlet adamı olarak Mustafa Kemal Atatürk'ün ilk sırada yer aldığını ve Ludwig'in bu araştırmayı *Dağın Kralı: Siyasal Önderliğin Doğası* adlı yapıtı ile yayımladığını** anımsatıyor.

Sonuçta da Atatürk'ün *Büyük Nutuk*'unun son sayfasında "**Ey Türk gençliği**!" diye seslendiği gençliğin birinci ödevinin:

Türk bağımsızlığını, Türk Cumhuriyetini sonsuzluğa dek korumak ve savunmak olduğunu; varlığının ve geleceğinin temelinin ve en değerli hazinesinin Cumhuriyet olduğunu anımsatıyor.

Atatürk'ün Cumhuriyeti emanet ettiği gençlik, gelecekte de yurt içinde ve yurt dışında kendisini bu hazineden yoksun bırakmak isteyen kötücüller bulunduğunda, bağımsızlığını ve Cumhuriyetini

savunmak zorunda kaldığında **ödevi üstlenmek için, içinde bulunacağı durumun olanaklarını ve koşullarını düşünmeyecektir.**

Bu olanak ve koşullar, Kurtuluş Savaşı öncesinde olduğu gibi, çok elverişsiz olabilir. Bağımsızlığına ve Cumhuriyetine kıymak isteyen düşmanlar, bütün dünyada benzeri görülmemiş bir zafer kazanmış olabilir. Zorla ve aldatıcı düzenlerle sevgili yurdunun bütün kaleleri alınmış, bütün tersaneleri ele geçirilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve yurdun her köşesine düşman girmiş olabilir. Bütün bu koşullardan daha acıklı ve daha korkunç olmak üzere, yurdunda iş başında bulunanlar, aymazlık ve sapkınlık içinde olabilir. Üstelik hainlik yapabilirler. Daha da kötüsü, iş başında bulunan kişiler, kendi çıkarlarını yurduna girmiş olan düşmanların siyasal amaçlarıyla birleştirmiş olabilir. Ulus, yoksulluk ve sıkıntı içinde ezgin ve bitkin düşmüş olabilir.

İşte bu ortam ve koşullar içinde bile Türk gençliği, ödevinin Türk bağımsızlığını ve cumhuriyetini kurtarmak olduğunu düşünecek, bağımsızlığını ve cumhuriyetini kurtaracaktır. Bunun için gereken güç, onun damarlarındaki soylu kanda vardır.

Bu seslenişle **Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'nin sonsuzluğa dek korunması ve savunulması görevini Türk gençliğine emanet ettiğini anımsatmanın yanı sıra, Türk ulusunun bireyleri olarak tümümüzün de Cumhuriyeti koruma ve savunma görev ve sorumluluğumuzun bulunduğunu** anımsatıyor.

Cumhuriyetimizin 100. Yılında Dünyada Atatürk

Seydahmet Soylu [4]

Almanların dünyaca ünlü fizikçisi Albert Einstein, Atatürk için "Dünyanın en büyük lideri" demiştir. Dünyadaki etkilerine bakıldığında da Atatürk, vizyoner bir dünya lideridir.

Atatürk Türkiye'si, Cemiyet-i Akvam (Milletler Cemiyeti) örgütüne başvuru ile değil, davetle üye olmuştur. Örgütün 6 Temmuz 1932 tarihli Genel Kurulunda Türkiye'nin cemiyete üye olarak değerli katkılar vermesi için davet edilmesine oybirliği ile karar vermiştir. Bu karar 9 Temmuz 1932'de TBMM tarafından kabul edilmiş; 18 Temmuz 1932'de de Milletler Cemiyeti üyelerinin yine oybirliğiyle, Türkiye cemiyetin üyesi olmuştur.

Türkiye'nin, Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile ortaklık antlaşması imzaladığı 1963'te; AET Komisyonun Başkanı Alman Prof. Dr. Walter Hallstein'in dediği gibi "Türkiye'nin Ortak Pazar'a girişi; her şeyden önce, başardığı işler bu memlekette her zaman hatırlanan Atatürk'ün kuvvetli kişiliğinin ve Türk devletine her alanda getirmiş olduğu köklü, Batılı yeniliklerin bir mirasıdır."

[4] Emekli Eğitim Müfettişi

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), 27 Kasım 1978 tarihinde Paris'te gerçekleştirdiği 20. Genel Kurulunda, Atatürk'ün doğumunun 100. Yılını UNESCO'nun Anma ve Kutlama Yıldönümleri Programına almış ve Atatürk'ün doğumunun 100. yılı **bütün dünyada "1981 Atatürk yılı**" olarak kutlanmıştır.

Bugüne kadar dünyadaki hiçbir lider için düşünülmemiş; yalnızca Atatürk için yapılmış olan bu uygulama, dünyada ilk ve tektir. UNESCO bu uygulamaya esas karar gerekçesini **"Atatürk, uluslararası anlayış, iş birliği ve barış yolunda çaba göstermiş üstün kişi, UNESCO'nun yetki alanlarında yenilikler gerçekleştirmiş bir devrimci, sömürgecilik ve yayılmacılığa karşı savaşan ilk önderlerden biri, insan haklarına saygılı, insanları ortak anlayışa ve devletleri dünya barışına özendiren, bütün yaşamı boyunca insanlar arasında renk, din, ırk ayrımı gözetmeyen, eşi olmayan devlet adamı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusudur."** biçiminde açıklamıştır.

Amerikalı Psikiyatri Profesörü Arnold Ludwig, 20. yüzyılda görev yapmış olan dünya liderlerini bilimsel olarak incelemiş ve sonuçlarını "King of The Mountain: The Nature of Political Leadership" (Dağın Kralı: Siyasi Liderliğin Doğası) kitabında açıklamıştır. 18 yıl süren bu çalışmada; iki bin kişi arasında öne çıkan 377 devlet adamının **"sıfırdan ülke yaratmak, toprakları genişletmek, askeri başarı, iktidarda kalınan süre, toplumsal tasarım gücü, ekonomik başarı, devlet adamlığı, ideoloji ortaya koyma, ahlak bakımından örnek olma, siyasal miras ve ülkenin nüfusu"** ölçütlerine göre puanlanmıştır. Değerlendirme sonucunda **"Vizyoner" sıfatı ile 20. yüzyılın gelmiş geçmiş en büyük lideri ve devlet adamı, 31 puan alan Mustafa Kemal Atatürk olmuştur**. Aynı çalışmada; Mao ve Franklin Roosevelt 30, Stalin 29, Lenin 28, De Gaulle 27, Nehru 25, Habib Burgiba 24, Fidel Castro ve Humeyni 23, Churchill 22 ve II. Abdülhamid 12 puan almıştır.

Atatürk'ün ölümünü izleyen iki haftada, 43 ülkeden 117 gazetede, 20 ayrı dilde Atatürk'le ilgili makale, haber ve yorum yayımlanmıştır. Benzer yayımlar günümüzde de sürmektedir.

Atatürk, dünyada hakkında en çok kitap yazılan liderlerden biridir. Yalnızca yabancı yazarların yazdığı ve çeviri dilleriyle birlikte, 48 dilde yazılmış 1.000'in üzerinde Atatürk kitabı bulunmaktadır. Bu kitapların dışında; 21 ülkeden 52 şairin yazdığı, yüzün üzerinde Atatürk şiiri ayrıca vardır.

Atatürk, Cumhurbaşkanlığı döneminde hiç yurt dışına çıkmamıştır. Buna karşın; dünyadan birçok kral, kraliçe, şah, veliaht, başbakan, bakan, mimar, bilim insanı, yazar ve asker onu ziyaret etmek için Türkiye'ye gelmiştir.

Dünyadaki çok sayıda devlet ve siyaset adamı, sanatçı, düşünür, bilim insanı, asker, yazar, medya kuruluşu, uluslararası örgütler ve diğerlerinin gözünden bakıldığında da **Atatürk; tarihin gidişini değiştirmiş, dünya üzerinde yeni bir devir açmış, tarihin her dönemi için insanlığın bir mucizesi ve en seçkin siması tarihsel bir kişilik, büyük bir asker, seçkin bir devlet adamı, yüzyılları aşan siyasal bir dâhidir. Dünya uluslarının yürekten hayranlık, sevgi ve saygı duyduğu ve takdir ettiği, insanlık ailesinin çok az yetiştirdiği en büyük liderdir.**

Mucize niteliğindeki dâhice devrimleri ile tüm dünyaya örnek olmuş olan Atatürk, en büyük devrimcidir. Özellikle **kadın hakları konusunda Avrupa'nın önüne geçmiş, yüzyıllara sığabilecek tüm devrimlerini 15 yılda tamamlamıştır.**

Atatürk, özgürlük ve bağımsızlıkta da dünya lideridir. **Özgürlük savaşçısı ve özgür dünyanın yüce evladı kahraman Atatürk,**

insanlığa özgürlük örneği vermiş ve ezilen uluslar için efsanevi ve yetkin bir örnek olmuştur. Birçok ulusun özgürlük girişimlerine ışık tutmuş, emperyalizm ile savaşan dünya ülkeleri için simge ve model olmuştur. Ezilen ve bağımsızlıkları, özgürlükleri için savaşan halklara kurtuluş ve çağdaşlaşma yolunda umut vermiştir. Afrika ve Asya'daki birçok devletin ve mazlum halkların bağımsızlıklarında esin kaynağı olmuştur.

Yaşamı savaş meydanlarında geçen Atatürk'e göre; insanlığın ilerlemesi, refah ve mutluluğu için tek yol, barıştır. Bunun için **"Ulus yaşamı tehlikeye uğramadıkça savaş bir cinayettir" diyerek, "Yurtta Barış, Dünyada Barış" ilkesini getirmiştir.** Bu ilke doğrultusunda hareket ederek; dış borçlar, boğazlar ve Hatay sorunu gibi uluslararası sorunların tümünü kan dökmeden, barışçıl yollarla çözmüştür. Dünyaya esin kaynağı olacak biçimde, kendisinden önce hasım olan komşularımızla barışmış, barış antlaşmaları yapmış ve dünyada herhangi bir düşmanı olmayan bir Türkiye bırakmıştır. Bu nedenledir ki ölümü, dünyada, dünya barışı için de bir kayıp olarak görülmüştür.

Görüldüğü üzere, **Türk devriminden bütün dünya yararlanmıştır. Atatürk, dünyadaki bütün özgür uluslar için ilham kaynağı olmayı sürdürmektedir.**

Atatürk, dünya tarih kitabında, dünya büyükleri arasındaki yerini almış; zamana sığmayan önder, tüm zamanların en müthiş adamlarından birisi, barışın dâhisi, tarihin Türk ulusuna ve insanlığa armağanıdır. Tarih, dünyanın en büyük kahramanlarından biri olarak kabul ettiği Atatürk'ü ölümsüzleştirmiştir. Adı, hiç unutulmayacaktır. Atatürk'ün ölümü, sadece Türkiye için değil, bütün dünya uygarlığı ve dünya barışı için büyük bir kayıp olmuştur.

Bugün için Çağdaşlaşan dünyanın her boyutunda Atatürk düşüncesi vardır ve dünya, Atatürk gibi bir liderin yokluğunun sıkıntısını

çekmektedir. Çünkü dünyadaki sorunların çözümü de Kemalizm'dedir ve Kemalizm; diğerlerinin tersine, günümüzde de yaşayan dâhiyane bir liderlik ilkesidir.

Atatürk'e büyük ilgi, sevgi, saygı ve hayranlık duyan dünya ulusları, ülkelerinde çok sayıda Atatürk simgesine de yer vererek, değerbilirliklerini ayrıca göstermişlerdir. Bu anlamda, Türkiye ve KKTC dışındaki 62 ülkede, 167 Atatürk simgesi vardır.

30 ülkede, sayıları her ülkede 1-6 arasında değişen **54 Atatürk anıtı ya da heykeli** bulunmaktadır. **23 ülke Atatürk pulu** bastırmıştır. **40 ülkede, sayıları her ülkede 1-15 arasında değişen okul, park-bahçe, orman, bulvar-cadde-sokak, meydan, müze, kültür merkezi, spor tesisi, kütüphane gibi yerlere Atatürk adı verilmiştir.** Bu ülke ve simgelerin listesi yazı sonundaki "Dünya Ülkelerinde Atatürk Simgeleri" başlığı altında verilmiştir.

Dünyadaki Atatürk anıtı ve heykelleri ile Atatürk adının verildiği yerler ve Atatürk pullarının fotoğraf, adres, açıklama ve bulunduğu ülke bilgileri www.dunyadaataturk.com adlı internet sitesinde bulunmaktadır.

Aynı sitede Atatürk hakkında yayım yapmış dünya basını ile diğer kişi ve kuruluşların, bu yazıda da yer alan Atatürk hakkındaki görüş, yorum ve belirlemeleri; Atatürk'ün dünyadan kendisini ziyarete gelmiş olanlarla birlikte çekilmiş fotoğraf ve bilgileri, dünya şairlerinin Atatürk şiirleri, yabancı yazarların yazdığı Atatürk kitapları kaynakçası ve çok daha fazla Atatürk bilgisi ve görseli bulunmaktadır.

31 Temmuz 2021 tarihinde paylaşıma açılan bu internet sitesinin kuruluş amacı; dünyadaki Atatürk simgeleri ve Atatürk'ün dünya üzerindeki algı ve etkilerine yönelik bilgi ve görsellere yer vererek,

konuya ilgi duyanların yararına sunmaktır. Siteye; birçok eğitimci, öğretim üyesi, STK temsilcisi, eğitimci / yazar ve gazeteci de katkıda bulunmuştur.

Sitenin zenginleştirilerek daha da anlamlı kılınması için yurt dışında yaşayanlar ile yurt dışına gitmiş kişilerin bulundukları, gittikleri ülkelerde gördükleri; ancak yazı sonundaki "Dünya Ülkelerinde Atatürk Simgeleri" başlıklı listede yer almayan Atatürk simgelerini ya da listedeki olası yanlışlıkları www.dunyadaataturk.com internet sitesine ileterek yapacakları katkılara da her zaman gereksinim vardır.

Aynı sitede, Cumhuriyetimizin yüzüncü yılı olan 2023'te, bizleri gururlandıran ve hayranlıkla izlediğimiz Atatürk simgelerini bulunduran ülke sayısını 62'den 100'e çıkarmak için "Yüzüncü Yılımızda, Yüz Ülkede Yüz Atatürk" hedefi getirilmiştir. Ancak hedef için katkıları istenen siyasi partilerin, milletvekillerinin, büyük şehir belediyeleri ile İstanbul'daki bazı ilçe belediyelerinin; Sayın Abbas Güçlü ve Sayın Saygı Öztürk dışındaki köşe yazarlarının gerekli ilgiyi göstermemesi ya da anılan kişi ve kuruluşlara ulaşılamama gibi nedenlerden dolayı, bu hedef gerçekleşmemiştir.

TV, basın, köşe yazarı, sanatçı ve kamuoyu desteği olan diğer kişi ve kuruluşların sahiplenmesi durumunda, anılan hedef "Yüz Ülkede Yüz Atatürk" olarak güncellenerek, her zaman gerçekleştirilebilir.

Vizyoner Dünya Lideri Atatürk'ümüzün gösterdiği hedefe; onun açtığı yolda, onun ilkeleri ışığında yürümek ve çok çalışmak, bizim için de görev ve sorumluluktur.

Yüce Atatürk'ümüzü, iyiye ve güzele ilişkin tüm duygularımızla, minnet ve şükranla anıyoruz…

DÜNYA ÜLKELERİNDE ATATÜRK SİMGELERİ

(Atatürk Heykelleri, Atatürk'ün Adının Verildiği Yerler ve Atatürk Pulları)

1. ABD, Lorton: Atatürk Yolu
2. ABD, Michigan, Atatürk Parkı: Atatürk Büstü
3. ABD, Michigan: Atatürk Parkı
4. ABD, New Haven: Atatürk Heykeli
5. ABD, New York: Atatürk Okulu
6. ABD, Washington: Atatürk Heykeli
7. ABHAZYA: Atatürk Pulu
8. AFGANİSTAN, Kabil: Atatürk Çocuk Hastanesi
9. AFGANİSTAN: Atatürk Pulu
10. ALMANYA, Bad Kreuznach, Kent Arşivi: Ziyaretçi Defterinde (Demir Defterde) Atatürk'ün Adı ve 1917 Yılında Attığı İmza
11. ALMANYA, Bad Kreuznach, Parkhotel Kurhaus: Atatürk'ün 1917'de Konakladığı Yerde Atatürk Salonu
12. ALMANYA, Bad Kreuzncah, Parhetl Karhaus, Atatürk Salonu: Atatürk Büstü
13. ALMANYA, Wuppertal: Atatürk Büstü
14. ARJANTİN: Atatürk Pulu
15. ARNAVUTLUK, Avlonya (Vlora): Mustafa Kemal Atatürk Lisesi
16. ARNAVUTLUK, Kamza: Mustafa Kemal Atatürk Sokak
17. ARNAVUTLUK, Tiran, Zall-Herr: Mustafa Kemal Atatürk İlköğretim Okulu
18. ARNAVUTLUK, Tiran: Mustafa Kemal Atatürk İlköğretim Okulu

19. ARNAVUTLUK, Tiran: Mustafa Kemal Atatürk Meydanı

20. AVUSTRALYA, Albany: Atatürk Heykeli

21. AVUSTRALYA, Albany: Atatürk Su Kanalı

22. AVUSTRALYA, Brisbane, Brisbane Gallipoli Anıtı: Atatürk Maskı ve Atatürk'ün Anzak Askerlerinin Annelerine Yazdığı Mektup

23. AVUSTRALYA, Canberra, Atatürk Anıt Bahçesi: Atatürk Anıtı

24. AVUSTRALYA, Canberra: Atatürk Adının da Yazılı Olduğu Gallipoli Reach (Gelibolu Kıyısı) Plaketi

25. AVUSTRALYA, Canberra: Atatürk Anıt Bahçesi

26. AVUSTRALYA, Granville ve Drummoyne: Avustralya Atatürk Kültür Merkezi Atatürk Okulu

27. AVUSTRALYA, Sydney: Atatürk Anıtı

28. AZERBAYCAN, Bakü, Narimanov: Türk Dünyası Bakü Atatürk Lisesi Narimanov Şubesi

29. AZERBAYCAN, Bakü: Atatürk Caddesi

30. AZERBAYCAN, Bakü: Atatürk Heykeli

31. AZERBAYCAN, Bakü: Atatürk Merkezi

32. AZERBAYCAN, Bakü: Atatürk Parkı

33. AZERBAYCAN, Bakü: Atatürk Parkı Otobüs Terminali ve Atatürk Parkı Otobüs Durağı

34. AZERBAYCAN, Bakü: Türk Dünyası Bakü Atatürk Lisesi

35. AZERBAYCAN, Gence: Atatürk Büstü

36. AZERBAYCAN, Gence: Atatürk Caddesi

37. AZERBAYCAN, Gence: Mustafa Kemal Atatürk Caddesi

38. AZERBAYCAN, Göyçay: Mustafa Kemal Atatürk Caddesi

39. AZERBAYCAN, Haçmaz: Mustafa Kemal Atatürk Caddesi

40. AZERBAYCAN, Oğuz: Atatürk Caddesi

41. AZERBAYCAN, Şemkir: Atatürk Sokak

42. AZERBAYCAN, Tovuz, Duz Qirigli: Atatürk Sokak

43. AZERBAYCAN, Tovuz, Köhneqala: Atatürk Sokak

44. AZERBAYCAN, Tovuz, Qovlar: Atatürk Sokak

45. BANGLADEŞ, Chittagong: Kemal Atatürk Caddesi

46. BANGLADEŞ, Dakka, Kemal Atatürk Caddesi: Kemal Atatürk Otobüs Durağı

47. BANGLADEŞ, Dakka: Kemal Atatürk Caddesi

48. BANGLADEŞ, Feni, Daganbhuiyan, Atatürk Model Lisesi: Atatürk Büstü

49. BANGLADEŞ, Feni, Daganbhuiyan: Atatürk Model Lisesi

50. BANGLADEŞ, Feni, Ramnagar: Atatürk İlköğretim Okulu

51. BANGLADEŞ: Atatürk Pulu

52. BELÇİKA, Vise, Cheratte: Atatürk Meydanı

53. BELÇİKA: Atatürk Pulu

54. BENİN: Atatürk Pulu

55. BULGARİSTAN, Sofya, T.C. Büyükelçilik Konutu: Atatürk'ün 1913-1914 Yıllarında Ataşe Olarak Görev Yaparken Çalıştığı Oda

56. CEZAYİR: Atatürk Temalı Posta Zarfı

57. ÇEKYA, Karlovy Vary, Carlsbad Plaza Hotel: Atatürk'ün 1918'de Tedavi İçin Gittiği Yer

58. DOMİNİK CUMHURİYETİ, Santa Domingo: Mustafa Kemal Atatürk Caddesi

59. EKVADOR, Quito, Türkiye Parkı: Atatürk Anıtı

60. GAGAVUZYA (Moldova), Komrat, Mustafa Kemal Atatürk Kütüphanesi: Atatürk Büstü

61. GAGAVUZYA (Moldova), Komrat: Mustafa Kemal Atatürk Kütüphanesi

62. GAGAVUZYA (Moldova), Vulcăneşti: Mustafa Kemal Atatürk Hastanesi

63. GAMBİYA, Soma, Madina Köyü: Mustafa Kemal Atatürk Su Kuyusu

64. GİNE: Atatürk Pulu

65. GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ (GKRY), Baf: Kemal Atatürk Caddesi

66. HİNDİSTAN, Yeni Delhi: Mustafa Kemal Atatürk Caddesi

67. HİNDİSTAN: Atatürk Pulu

68. HOLLANDA, Amsterdam, Atatürk Sokağı: Atatürk Otobüs Durağı

69. HOLLANDA, Amsterdam: Atatürk Anıtı

70. HOLLANDA, Amsterdam: Atatürk Sokağı

71. HOLLANDA, Rotterdam: Atatürk Sokağı

72. HOLLANDA, Rotterdam: Atatürk ve Çanakkale Müzesi

73. HOLLANDA, Utrecht: Kemal Atatürk Caddesi

74. İNGİLTERE (Birleşik Krallık), Londra, Madame Tussaud's Müzesi: Atatürk'ün Balmumu Heykeli

75. İRAN: Atatürk Pulu

76. İSRAİL, Be'er Sheva, Atatürk Meydanı: Atatürk Büstü

77. İSRAİL, Be'er Sheva: Atatürk Meydanı

78. İSRAİL, Hayfa: Atatürk Ormanı

79. İTALYA, Roma, Mustafa Kemal Atatürk Caddesi: Atatürk Otobüs Durağı

80. İTALYA, Roma, Pietra Canonica Müzesi: Atatürk Rölyefi

81. İTALYA, Roma, Pietro Canonica Müzesi: Atatürk Büstü

82. İTALYA, Roma: Atatürk Anıtı

83. İTALYA, Roma: Mustafa Kemal Atatürk Caddesi

84. JAPONYA, Kushimoto: Atatürk Heykeli

85. KANADA, Halifax, Çanakkale Anıtı: Atatürk Resmi ve Atatürk'ün Anzak Askerlerinin Annelerine Yazdığı Mektup

86. KAZAKİSTAN, Nur-Sultan (Astana): Atatürk Heykeli

87. KAZAKİSTAN, Nur-Sultan (Astana): Mustafa Kemal Atatürk Caddesi

88. KIRGIZİSTAN, Osh (Oş), Mustafa Kemal Atatürk Parkı: Atatürk Büstü

89. KIRGIZİSTAN, Bişkek, Atatürk Parkı: Atatürk Heykeli

90. KIRGIZİSTAN, Bişkek: Atatürk Parkı

91. KIRGIZİSTAN, Cholpon Ata: Atatürk Heykeli

92. KIRGIZİSTAN, Osh (Oş): Mustafa Kemal Atatürk Parkı

93. KOSOVA, Mitrovica: Kemal Atatürk Sokak

94. KOSTA RİKA, San José, BM Barış Üniversitesi: Atatürk Büstü

95. KUZEY MAKEDONYA, Jupa, Kocacık, Mustafa Kemal Atatürk Anıt Müzesi (Ali Rıza Efendi Anı Evi): Atatürk'ün Balmumu Heykeli

96. KUZEY MAKEDONYA, Üsküp, Museum of the Macedonian Struggle for Independence: Atatürk Heykeli

97. KUZEY MAKEDONYA, Jupa, Kocacık: Mustafa Kemal Atatürk Anıt Müzesi (Ali Rıza Efendi Anı Evi)

98. KUZEY MAKEDONYA, Bitola (Manastır), Askeri İdadî Şehir Müzesi: Atatürk'ün Balmumu Heykeli,

99. KUZEY MAKEDONYA, Bitola (Manastır), Askeri İdadî Şehir Müzesi: Mustafa Kemal Atatürk Anı Odası,

100. KUZEY MAKEDONYA, Bitola (Manastır): Atatürk'e Âşık Olan Eleni Karinte'nin Evi ve Atatürk'e Yazdığı Mektup

101. KUZEY MAKEDONYA, Gostivar, Aşağı Banisa: Mustafa Kemal Atatürk İlköğretim okulu Aşağı Banisa Şubesi

102. KUZEY MAKEDONYA, Gostivar, Yukarı Banisa: Mustafa Kemal Atatürk İlköğretim okulu Yukarı Banisa Şubesi

103. KUZEY MAKEDONYA, Gostivar, Zdunjë: Mustafa Kemal Atatürk İlköğretim Okulu Zdunjë Şubesi

104. KUZEY MAKEDONYA, Gostivar: Mustafa Kemal Atatürk İlköğretim Okulu

105. KUZEY MAKEDONYA, Jupa: Atatürk Heykeli

106. KUZEY MAKEDONYA, Üsküp: Kemal Atatürk Sokağı

107. KUZEY MAKEDONYA, Bitola (Manastır), Askeri İdadî Şehir Müzesi: Atatürk'ün Büst ve Maskı

108. KUZEY MAKEDONYA, Veles (Köprülü): Atatürk Heykeli

109. KUZEY MAKEDONYA: Atatürk Pulu

110. KÜBA, Boyeros: Atatürk Büstü

111. KÜBA, Havana: Atatürk Büstü

112. MACARİSTAN, Budapeşte, Kispest: Mustafa Kemal Atatürk Parkı

113. MACARİSTAN, Budapeşte: Atatürk Büstü

114. MACARİSTAN, Budapeşte: Kemal Atatürk Sokağı

115. MACARİSTAN, Budepeşte, Kispest, Mustafa Kemal Atatürk Parkı: Atatürk Büstü

116. MARSHALL ADALARI: Atatürk Pulu

117. MEKSİKA, Meksiko: Atatürk Heykeli

118. MISIR: Atatürk Pulu

119. MOĞOLİSTAN, Ulan Batur, Mustafa Kemal Atatürk Okulu: Atatürk Büstü

120. MOĞOLİSTAN, Ulan Batur: Mustafa Kemal Atatürk Okulu

121. MOLDOVA: Atatürk Pulu

122. MORİTANYA: Atatürk Pulu

123. NAHÇIVAN (AZERBAYCAN), Nahçıvan: Mustafa Kemal Atatürk Caddesi

124. NAHÇIVAN (AZERBAYCAN), Nahçıvan: Atatürk Büstü

125. NEPAL, Dhading, Sasha Köyü: Atatürk Okulu

126. NİKARAGUA: Atatürk Pulu

127. ÖZBEKİSTAN, Taşkent: Mustafa Kemal Atatürk Caddesi

128. PAKİSTAN, İslamabad: Atatürk Caddesi

129. PAKİSTAN, Karaçi: Kemal Atatürk Yolu

130. PAKİSTAN, Larkana: Atatürk Anıtı

131. PAKİSTAN, Pencap, Sialkot: Atatürk Yolu

132. PAKİSTAN: Atatürk Pulu

133. PERU, Lima: Atatürk Büstü

134. POLONYA, Wroclaw: Mustafa Kemal Atatürk Lisesi

135. ROMANYA, Bükreş: Atatürk Büstü

136. ROMANYA, Köstence, Mecidiye: Atatürk Büstü

137. ROMANYA, Köstence, Valu Lui Traian: Mustafa Kemal Atatürk Caddesi

138. ROMANYA, Mecidiye, Kemal Atatürk Ulusal Koleji: Atatürk Büstü

139. ROMANYA, Mecidiye: Kemal Atatürk Ulusal Koleji

140. ROMANYA, Tulça: Atatürk Büstü

141. ROMANYA: Atatürk Temalı Posta Zarfı

142. RUANDA: Atatürk Pulu

143. São Tomé ve Príncipe: Atatürk Pulu

144. SENEGAL, Casamance, Lefeu Köyü: Mustafa Kemal Atatürk Su Kuyusu

145. SIERRA LEONE: Atatürk Pulu

146. SURİYE, Halep: Atatürk'ün 1918'de Konakladığı Baron Hotel

147. ŞİLİ, Santiogo, Lo Prado, Mustafa Kemal Atatürk Koleji: Atatürk Büstü

148. ŞİLİ, Santiago, Cerro Navidad Park: Atatürk Anıtı

149. ŞİLİ, Santiago, Cerro Navidad Park: Mustafa Kemal Atatürk Meydanı

150. ŞİLİ, Santiago, Lo Prado: Mustafa Kemal Atatürk Koleji

151. TAYLAND, Phuket: Atatürk Restoran

152. TUNUS, Tunis (Tunus): Kemal Atatürk Sokağı

153. TUNUS: Atatürk Pulu

154. TÜRKMENİSTAN, Aşkabat: Atatürk Parkı

155. TÜRKMENİSTAN, Aşkabat, Atatürk Parkı: Atatürk Heykeli

156. TÜRKMENİSTAN, Aşkabat: Atatürk Caddesi

157. UKRAYNA, Volin: Ukrayna Türkiye Atatürk Dostluk Ormanı

158. UKRAYNA: Atatürk Pulu

159. VENEZUELA, Caracas, Kemal Atatürk Parkı: Atatürk Heykeli

160. VENEZUELA, Caracas: Kemal Atatürk Caddesi

161. VENEZUELA, Caracas: Kemal Atatürk Parkı

162. YENİ ZELANDA, Wellington, Atatürk Hatıra Parkı: Atatürk Anıtı

163. YENİ ZELANDA, Wellington, Pukeahu Ulusal Savaş Anıtı Parkı, Türkiye Anıtı: Atatürk'ün Anzak Askerlerinin Annelerine Yazdığı Mektup

164. YENİ ZELANDA, Wellington: Atatürk Hatıra Parkı

165. YUNANİSTAN, Selanik, Atatürk Evi Müzesi: Atatürk'ün Çocukluk Dönemi Heykeli

166. YUNANİSTAN, Selanik, Atatürk Evi Müzesi: Cumhurbaşkanı Atatürk Heykeli

167. YUNANİSTAN, Selanik: Selanik Atatürk Evi Müzesi

Listedeki Atatürk simgeleri, www.dunyadaataturk.com internet sitesine köprü bağlantılıdır.

NOT: Dünyada en çok Atatürk simgesi bulunan ülke KKTC'dir. Ancak, KKTC ise Türkiye'nin yavru vatanıdır ve Türkiye sayılır. O nedenle bu simgeler doğaldır" türü olası söylemlerine yol açmamak için KKTC'deki simgeler, yukarıdaki listeye alınmamıştır. Ancak KKTC'deki, yüzü aşkın bu simgeler de diğerleriyle birlikte www.dunyadaataturk.com sitesinde yer almaktadır.

KAYNAKÇA

Atatürk Ansiklopedisi, "Cemiyet-i Akvam (Milletler Cemiyeti ve Türkiye)", erişim: 11.09.2023, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cemiyet-i-akvam-milletler-cemiyeti-ve-turkiye/

Benazus, Hanri, Dünya Milletlerinin Gözüyle Atatürk, Sözcü Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul, Şubat 2022

Dünyada Atatürk, www.dunyadaataturk.com .

Hürriyet, 43 ülkede, 117 gazetede 20 dilde yayınlanmış Atatürk makaleleri, 8 Kasım 2003, erişim: 13.09.2023 https://www.hurriyet.com.tr/gundem/43-ulkede-117-gazetede-20-dilde-yayinlanmis-ataturk-makaleleri-38512066

Selahattin Çiller, "Atatürk İçin Diyorlar ki", Bafra Ofset, Ocak 2018

Şehriyar, Osman Aydoğan, 1981 Atatürk Yılı, 27 Ekim 2017, erişim:13.09.2023 https://www.sehriyar.info/?pnum=667&pt=Atat%C3%BCrk%E2%80%99%C3%BC%20anlamak!

Türker Ertürk, Liderlerin Lideri, erişim: 21.7.2021, https://www.turkererturk.com.tr/liderlerin-lideri/

www.dunyadaataturk.com

www.ataturkintheworld.com

Japonya'daki Atatürk Anıtı

Cumhuriyetin 100. Yılında Türk Dünyasında Ortak Türkçe Sorunu

Doç. Dr. Minara Aliyeva Çınar[5]

Bir milleti ayakta tutan, bir milletin varlığını sağlayan, devam ettiren, bir toplumda sarsılmaz bir birlik yaratan en önemli unsur dildir. Bir milleti, bir toplumu bazen tek başına ayakta tutan, millî benliği koruyarak, onu yok olmaktan, eriyip başkalaşmaktan kurtaran yine dildir. Demek ki dil; milletin manevi ve kültürel değerlerini, millet olabilme özelliklerini bünyesinde koruyan, milletin birlik ve bütünlüğünü sağlayan en güçlü bağdır (Ergin, 1993: 5).

Dil birliği, milleti oluşturan özelliklerin başında gelir. Her ne kadar Türk milleti farklı coğrafyalarda yaşasa, bir kısmı bağımsızlıklarını elde edip bir devlet olarak varlığını sürdürse ve bir kısmı farklı ülkelerin çatısı altında var olmaya devam etse bu milletin ortak bir geçmişi, ortak bir tarihi, ortak bir dili, ortak bir kültürü vardır. Zengin kültürel bir miras olarak günümüze kadar süregelen bu ortaklık, inkâr edilemez bir gerçektir.

Günümüzde hızla değişen ve küreselleşen dünyada, küresel bilgi akışının büyük adımlar attığı bu çağda, kendi ana diline sahip olan insanlar diğer insanlarla iletişim kurabilmek için "otokton dili"

[5] Bursa Uludağ Üniversitesi. Eğitim Fakültesi.

kullanmak zorunda kalmaktadırlar. Türk halklarından büyük bir kısmı eski Sovyetler Birliği coğrafyasında yaşadığı için Rus dilini, Balkanlarda yaşayan Türk toplulukları da yerel dili kullanmak zorunda kalmıştır. Çin'de yaşayan Uygurlar, Sarı Uygurlar, Salarlar Çince konuşmuşlar, konuşmaya da devam etmektedirler. Türkiye dışında kalan Türk halkları bulundukları coğrafyalarda egemen milletin hâkimiyeti altında kalarak dayatılan dili konuşmaya zorlanmıştır. Tarih süreci içerisinde Türk varlığından rahatsız olan milletler, bu toplumu yok etmek için, kültürlerini yozlaştırmak için dil üzerine politikalar yürütmüş, bu milleti birbirinden uzaklaştırma amacını gütmüştür.

19. yüzyılın son çeyreğinde bunun farkına varan Türk Dünyasının fikir adamı İsmail Gaspıralı, ortak Türkçe ile Türk Dünyasını birleştiren bir dil olması gerektiğini öne sürmüştür. "Dilde, Fikirde, İşte Birlik!" düşüncesiyle 1883 yılında yayınlamaya başladığı "Tercüman" gazetesinde İstanbul Türkçesini esas alarak ortak Türk dilini oluşturmak gayreti içindeydi. Başarılı da olmuştu. Türk Dünyasında okurunu bulan gazete önemli bir yayın organı haline gelmişti. Bu düşünceyi ve eylemi destekleyenler arasında Yusuf Akçura, Zeki Velidi Togan, Hüseyinzade Ali Turan, Ahmet Ağaoğlu, Ziya Gökalp gibi düşünürler de vardı. "Tercüman" gazetesinin dışında 20. yüzyılın başında A. Hüseynzade'nin çıkardığı "Füyuzat" dergisi ve "Hayat" gazetesi, Hasan Melikzade Zerdabi'nin "Ekinci" gazetesi, Ömer Faik Numanzade ve Celil Memmedkuluzade'nin çıkardığı "Molla Nasreddin" dergisi de geniş bir coğrafyada popülerliğini kazanmışlardır. Adı geçen bu düşünürlerin yayın çıkarmalarının yanı sıra Türk Dünyasında ortak yazı dilini oluşturma düşüncesi de yer almaktaydı.

Diğer taraftan Osmanlı Türkçesi gibi ağır bir dönemin ardından, dilde millileşme ve sadeleşme hareketi başlamıştır. Türkiye Türkçesinin temellerinin atılmasında Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp önemli rol oynamışlardır. "Genç Kalemler" dergisini çıkaran Ömer Seyfettin

ve arkadaşları *Yeni Lisan Hareketi* adı altında yazılar kaleme almışlardır. Ziya Gökalp da *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde ilkeleri ortaya koymuştur (Yaman, 2002: 53).

20. yüzyılın başında Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğu dönemde Mehmet Emin Resulzade'nin Türk birliği konusunda girişimleri göz ardı edilmemelidir. Ancak ne yazık ki I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin yenilmesi, Osmanlı Devleti'nin dağılması ve 1917 yılında Rusya'da yaşanan Ekim Devrimi ile gelen Sovyet Devleti, Türkçenin bu genişliğini ve birleştirici rolünü önlemiş ve Rusçaya yeni birleştirici rol kazandırmıştır.

Ünlü Rus şairi Mihail Lermontov'un dile getirdiği "Türkçeyi bilmekle bütün Asya'yı dolaşmak mümkündür." sözü, Sovyetler Birliği'nin devlet dili ve ortak iletişim dilinin ortaya çıkmasıyla son bulmuştur.

Türkiye sınırlarının dışında hal böyle olurken Türkiye'de bu düşünceyi destekleyen en önemli isim Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'tür. Atatürk de, kardeş halklarıyla bir bütünlük sağlanması, köprü kurulması ve bu köprünün başta dil köprüsü olması düşüncesini 1933 yılında söylediği şu sözlerinde açıkça belirtmektedir: *"Bugün Sovyetler Birliği, dostumuzdur, komşumuzdur, müttefikimizdir. Bu dostluğa ihtiyacımız vardır. Fakat yarın ne olacağını kimse bugünden kestiremez. Tıpkı Osmanlı gibi, tıpkı Avusturya, Macaristan gibi parçalanabilir, ufalanabilir. Bugün elinde sımsıkı tuttuğu milletler avuçlarından kaçabilirler. Dünya yeni bir dengeye ulaşabilir. İşte o zaman Türkiye ne yapacağını bilmelidir. Bizim bu dostumuzun idaresinde dili bir, inancı bir, özü bir kardeşlerimiz vardır. Onlara sahip çıkmaya hazır olmalıyız. Hazır olmak yalnız o günü susup beklemek değildir. Hazırlanmak lazımdır. Milletler buna nasıl hazırlanır? Manevi köprülerini sağlam*

tutarak: Dil bir köprüdür… İnanç bir köprüdür… Tarih bir köprüdür… Köklerimize inmeli ve olayların böldüğü tarihimizin içinde bütünleşmeliyiz. Onların, bize yaklaşmasını bekleyemeyiz. Bizim onlara yaklaşmamız gerekli…" (Tural, 2002, 10).

1926 tarihinde Bakü'de Birinci Türkoloji Kurultayı toplanmış ve bu mesele bu kurultayda etraflıca konuşulmuştur. Bu Kurultayda Türkiye Türklerini Mehmet Fuat Köprülü, Hüseyinzade Ali Turan ve İsmail Hikmet Ertaylan temsil etmişlerdir. Kurultayda konuşulanlar ortak alfabe, ortak terminoloji ve ortak gramer üzerine idi. Bu konuların dışında imla sorunu, öğretim yöntemleri sorunu, Türk lehçelerinin tarihi sorunu, Türk lehçelerinin yazı dili meselesi, akraba ve komşu dillerin karşılıklı sorunları üzerinde de durulmuştur. Bu bağlamda da önemli kararlar alınmıştır. Bu kararlar doğrultusunda başta Azerbaycan olmak üzere Türk toplulukları Latin alfabesine geçmiş, Türkiye de bu yolu izlemiştir. Ancak Stalin'in "imparatorluk" ideolojisinin siyaseti, bu düşüncenin geliştirilmesini önlemiştir. Azerbaycan ve diğer Türk toplulukları Latin alfabesinden Kiril harflerine geçirilmiş, üstelik her birine ayrı alfabeler oluşturulmuştur. Böylece Sovyetler Birliği döneminde Türkiye ile yazı dili konusunda bağlar koparılmıştır.

Sovyetler Birliği 1991 yılında dağıldı ve beş Türk Cumhuriyeti (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan) bağımsızlığını kazandı. Bu devletlerin her birinin yaygın ana dili, devlet dili olarak resmileşti. Kazakistan ve Kırgızistan Cumhuriyetleri istisna olmakla birlikte tek resmî dil olarak Özbekistan'da Özbek Türkçesi, Türkmenistan'da Türkmen Türkçesi, Azerbaycan'da Azerbaycan Türkçesi olmuştur. Kazakistan'da Kazak Türkçesi ile Rusça ve Kırgızistan'da Kırgız Türkçesi ile Rusça resmî devlet dili olarak ortaya çıkmıştı. Bu durum günümüzde de aynıdır.

Bilindiği gibi Orta Türkçe (11-15. yüzyıllar) dönemine kadar tek dil kullanılırken, 20. yüzyılın ilk yarısında Türk dili yirmi ayrı yazı diline ayrılmış, genel koldan koparılmıştır (Akar, 2005: 60, 320). Günümüzde Türk lehçeleri adı altında yirmiden fazla dil kullanılmaktadır (Özyetgin, 2023). Rusların ifadesiyle yirmiden fazla dil, yirmiden fazla halk anlayışı ortaya çıkmıştır (Yaman, 2002: 51). Kuşkusuz ki her ulus, her topluluk, diğer milletler gibi ana dilini geliştirme, kendi kültürünü yaşatma hakkına sahiptir. Türk toplulukları bulunduğu coğrafyalarda bunu daima ön planda tutmuştur. Şunu da belirtmek gerekir ki her bir Türk topluluğunun dili ve kültürünün ortaklığının yanı sıra kendine has zenginliği ve çeşitliliği de içinde barındırır ve her bir Türk topluluğu bunları korumanın ve geliştirmenin gerekliliğini de bilir. Ancak bir birinden bu kadar uzak coğrafyalarda yaşayan Türk dilli halklarının iş birliği için de dil birliği önemini daima korumaktadır.

Bu kadar geniş bir coğrafyada yaşayan ve aynı dili konuşan, ancak aynı zamanda birbirleriyle bir dereceye kadar tam olarak anlaşamayan Türk halklarının kendi aralarında iletişim kurabilmeleri için ortak bir dile ihtiyaçları vardır. Türk halkının varlığı, Türk Dünyasının iş birliği, dayanışma ve kardeşliği için en önemli ve ön şartlarından biri, hatta belki de en temel şartlarından biri "Ortak Türkçe"nin oluşturulması ve kullanılmasıdır (Ercilasun, 2007: 529-532; Gökdağ, 2013: 563; Aliyeva, 2011: 43). Türk topluluklarının birbirine yakınlaşmasını ve işbirliği içerisinde olmasını ancak ve ancak ortak dil sağlayabilir.

Burada şu ayrıntıya da dikkat çekelim. Ortak Türk dilinden kastedilen sadece Türk halkları arasındaki iletişim sağlayacak bir dildir. Her Türk topluluğun dili özeldir; korunması gerekir. Bu lehçelerin gelişmesine engel olmayacak, aksine gelişimine yardımcı olacak bir

ortak dilin oluşturulması gerekir. Bu düşünce, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Türk halkları arasında köprüler oluşmaya başlayınca ortaya atılmıştır. Ortak Türkçe sorunu üzerine düşünce yürüten bilim insanlarının ortaya attığı öneri şöyleydi: "Öyle bir ortak iletişim dili oluşturulmalı ki bu dil hiçbir Türk topluluğunun devlet/resmî dili olmayacak, herhangi bir Türk topluluğun ana dilinin kullanımını engellemeyecektir. Ortak terim ve ortak kelime kadrosunda yola çıkılarak bir dil oluşturulma düşüncesiydi. Ancak yapay dillerin çok ömürlü olmadığı da tarih sayfalarından bilinmektedir. Nitekim Türk bilim insanları tarafından yapılan tartışmalar sonucunda Türk halkları arasında ortak iletişim dilinin Türkiye'de konuşulan Türkiye Türkçesinin olması fikri öne sürülmüş ve bu yönde çalışmalar hız kazanmıştır.

Günümüzde Yunus Emre Enstitüsü, Maarif Vakfı ve başka kurumlar aracılığıyla gerek Türk Dünyasında gerekse başka ülkelerde Türkçe öğretilmektedir. Bu uygulama, bu düşüncenin gerçeğe dönüşmesinde önemli katkılar sunmuştur. Türk Dünyasında gerek dil merkezlerinde Türkiye Türkçesini öğrenenlerin gerekse Türkiye kanallarını uydudan izleyip dili öğrenenlerin sayısı hızla artmıştır.

Ortak dile giden yol elbette küreselleşen dünyanın bir sürecidir. Ünlü İtalyan yazar, bilim adamı ve düşünür Umberto Eco (2007), *Avrupa Kültüründe Mükemmel Bir Dilin Arayışı* adlı eserinde şöyle yazmıştır: "Dile, kültüre, tarihe, uluslararası ilişkilere, iletişime farklı açılardan bakabilmekle biz bu süreçte tarihin izini sürebiliriz, bu düşüncenin tarihini analiz edebiliriz ve bu düşüncenin özüne inebiliriz ve bu soruna bir çözüm bulabiliriz." Bu bağlamda ortak iletişim dilinin oluşturulması için tarih süreci içerisinde dilin durumuna bakılmalı ve bu çerçevede ortak dil oluşumunda yol izlenmelidir.

Bence öncelikli sorun ortak alfabenin oluşturulmamış olmasıdır. Birbirimizi okursak ortak Türkçe zamanla kendiliğinden ortaya çıkar. Burada ortak alfabe, farklı alanlarda kullanılan ortak terimler önemli rol oynamaktadır. Ayrıca Türk dilinin ortak grameri, ortak kelimeleri, ortak kültürü, ortak edebiyatı, ortak ders kitapları da büyük rol oynamaktadır. Madem 70 yıldan fazla Rusça ortak dil olarak kullanıldıysa, madem günümüzde İngilizce tüm halklar arasında yaygın dil ise neden Türkiye Türkçesi Türk topluluklarının arasında ortak dil olmasın?

Peki, Cumhuriyetin 100. yılında gelinen nokta nedir?

Cumhuriyetimizin 100. yılında bu noktaya bir nebze gelinmiştir. Ancak günümüzde hala ortak bir alfabeye gelinmemiş, ortak terminoloji sözlükleri yazılmamış, edebiyat, tarih, felsefe, matematik gibi ortak ders kitapları hazırlanıp yayınlanmamıştır. Türkiye'de bu kitapların hazırlanması büyük önem arz etmektedir. Ancak bunları geliştirmek yerine, geriye doğru adımların atıldığı da görülmektedir. Bir zamanları ders kitaplarına Türk Dünyasıyla ilgili konular konulmuşken günümüzde onları bu ders kitaplarında göremiyoruz.

Türkiye'de 1991 sonrası eğitim alanında öğretim programları ve ders kitaplarında Türk Dünyası ile ilgili gelişmelerden söz edilmişti. Özellikle 1998 sosyal bilgiler ve edebiyat ders kitaplarında Türk Dünyası ile ilgili konulara yer verilmişti. Edebiyat kitaplarında Çağdaş Türk Edebiyatları bölümünde farklı lehçelerde kaleme alınmış ve kendilerine özgü dil anlatımıyla edebî eserler, edebiyatların oluşumlarına dair bilgiler yer almaktaydı. Ancak 2018 Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi (9, 10, 11 ve 12. sınıflar) Öğretim Programı'nda konuların daraltılmasına gidilmiştir. Şöyle ki, 11. sınıfın Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında 3. Ünite: Şiir'de Türk Dünyası

edebiyatından Azerbaycanlı Bahtiyar Vahabzade ve İran'dan Muhammed Hüseyin Şehriyar'dan şiirleri seçilerek iki şiir örneğinin işleneceği; 4. Ünite: Roman'da ise Türk Dünyası edebiyatından bir roman örneği üzerinde durulacağı belirlenmiştir (MEB, 2018). İlköğretimin ikinci kademesinde (5, 6, 7 ve 8. sınıflarda) ise Türk Dünyası metinlerine yer verilmemiştir.

Bizce öncelikle doğal gelişim sürecine dikkat etmek gerekir. Burada tek bir alfabenin ve farklı alanlarda kullanılan tek bir terminolojinin rolü büyük. Ayrıca Türk dilinin ortak grameri, ortak kelimeleri, ortak kültürü, ortak edebiyatı, ortak ders kitapları da büyük rol oynamaktadır. Tiyatro gösterileri, televizyon, radyo ve internet tek bir Türkçe iletişim dilinin temel aktarıcılarıdır. Madem 70 yıldan fazla Rus dili ortak dildi, günümüzde ise yaygın dil İngilizce, o halde Türk dili neden Türk halklarının ortak dili olmasın?

Türk Dünyası kültürü; eski, köklü ve gelişmiş bir kültürdür. Bu kültürün gelecek nesillere aktarılması da büyük önem arz etmektedir. Yaklaşık olarak yüz yıl evvel İsmail Gaspıralı'nın öne sürdüğü "Dilde, fikirde, işte birlik!" düşüncesi ve Cumhuriyetimizin kuruluşunda Mustafa Kemal Atatürk'ün öne sürdüğü düşünceler günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Türk Dünyasındaki birlik ve beraberliğin, fikirde ve işte birliğin en baştaki anahtarı dilde birliktir. Bundan dolayı gerek Türkiye'de gerekse Türk boylarının yaşadığı ülke ve özerk bölgelerinde Türk Dünyası edebiyatlarından örnekler eğitim çağında olanlara okutulmalı, Türk lehçelerinin dilsel farklılıkları kavratılmalıdır. Türk Dünyasındaki toplumlar arasında iş birliğini arttırmak için ortak bir iletişim dilinin oluşturulması kaçınılmazdır.

Kaynakça

Akar, A. (2005). *Türk dili tarihi.* (11. Baskı). Ötüken Neşriyat.

Aliyeva, M. (2011). Yedinıy türkskiy kommunikativnıy yazık: illüziya ili real'nost', *L. N. Gumilyev adındaki Avrasya Millî Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bilim Dergisi*, Sayı 3-4, 142-150.

Eco, U. (2007). *Poiski soverşennogo yazıka v evropeyskoy kul'ture*. Sn-Petersburg.

Ercilasun, A. B. (2007). *Başlangıçtan yirminci yüzyıla Türk dili tarihi*. Akçağ Yayınları.

Ergin, M. (1993). *Edebiyat ve eğitim fakültelerinin Türk dili ve edebiyatı bölümleri için Türk dil bilgisi*. (21. Baskı). Bayrak Yayınevi.

Gökdağ, B. A. (2013). Türk Dünyasında iletişim dili meselesi, *Yeni Türkiye*, Sayı 55, 562-567.

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı, *Türk Dili ve Edebiyatı dersi öğretim programı*, www.meb.gov.tr (Erişim tarihi 24.06.2023)

Özyetkin, M. *Tarihten bugüne Türk dili alanı*, https://turkoloji.cu.edu.tr/ (Erişim tarihi 10.09.2023).

Tural, S. (2002). "Açış konuşması I". *Türk Dünyasında ortak Türkçe bilgi şöleni 25 Eylül 2002* içinde (ss. 7-10). Türk Dil Kurumu Yayınları.

Yaman, E. (2002). "Ortak Türkçenin temel ilkeler". *Türk Dünyasında ortak Türkçe bilgi şöleni 25 Eylül 2002* içinde (ss. 49-58). Türk Dil Kurumu Yayınları.

Bir Köy Enstitüsü Kitabını Yazma Serüveni ve Eğitişim Sürecimiz

Prof. Dr. Mualla Bilgin Aksu[6]

Sağlık Eğitimiyle Canlandırılacak Köy

Yirmi yıldır yayımını başarıyla sürdüren Eğitişim Dergisi'ne, kurucusu olan sevgili meslektaşım Dr. İkram Çınar'ın nazik davetine karşın bugüne değin herhangi bir katkım olamamıştı. Aklım ve gönlüm hep eğitişimdeyse de yazacak zamanım olmadığı mazeretiyle hep geçiştirmiştim. Son telefon görüşmemizde ise bu kez yazma sözü verdim ve Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği tarafından ilk basımı Nisan 2023 tarihinde yapılan bir kitap üzerine yazmaya karar verdim. Ancak okurlar bu metnin bir kitap tanıtma ve reklam amaçlı olduğu yanılgısına kapılmasınlar. Böyle bir amaca hizmet etmek, kitabın yazarlarından biri olduğum için zaten doğru olmazdı. Köy Enstitüsü ruhuyla, gerçek bir imece ürünü olarak gerçekleştirilen kitaptan söz eden bir yazının da böyle bir amacı olamazdı.

[6] Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi (E)

Bu kitap kuşkusuz ilk yazar olan Nöroloji Profesörü Dr. Hilmi Uysal'ın Köy Enstitülerine yoğun ilgisi, hedefine kilitlenmesi, özverili çabası ve diğer yazarları imeceye davet etmesiyle gerçekleşti. Hilmi Uysal, Akdeniz Üniversitesi Öğretim Üyeleri Derneği başkanlığının ilk döneminde Köy Enstitüsü merakıyla bir sempozyum düzenlemiş ve sunduğu bildiride hekim eğitimi ile Tonguç felsefesi arasındaki benzerliğe dikkat çekmişti. Başkanlığının ikinci döneminde de bu ilgi devam etmiş, Aksu Köy Enstitüsü'nün ilk mezunlarından, "Tonguç ve Enstitüleri" kitabının yazarı Pakize Türkoğlu ile çevrimiçi bir söyleşi yaparak akademisyenler arasında bir tartışma platformu yaratmıştı. Bu söyleşinin ardından bana hedeflediği kitap projesinden söz etti. Bu, Pakize Türkoğlu'nun danışmanlığında Köy Enstitülerinde sağlık konulu bir kitap hazırlama önerisiydi. Pakize Hoca'ya bu öneriyi ilettiğimde beklentimin çok üstünde bir heyecanla karşılaştım. Köy Enstitüleri denilince akla hep eğitim geldiğini, oysaki Enstitülerin yalnızca öğretmen yetiştirmeyi amaçlamadığını, Tonguç'un hedefinin "köye yarayışlı elemanlar" yetiştirmek olduğunu söyledi. Ülkenin ve hatta dünyanın o dönemdeki olumsuz koşullarında, Enstitülerin köy halkının sağlığını da görev edinmeleri çok önemli bir gelişmeydi. Ancak bu kurumlarda yetişen sağlık memurları neredeyse unutulmuştu.

Onun bu coşkusuyla itap imecemiz artık başlayabilirdi. Biz Antalya'da yaşıyorduk ama Pakize Hocamız Gazipaşa'daydı. Çalışma takımı olarak bir araya gelmek gerektiğinde bize Gazipaşa yolu görünüyordu. Antalya Gazipaşa'daki evinde Pakize Hocamızın konuğu olmak da bizim için unutamayacağımız anlardı. İleri yaşına karşın yılgınlık, yorgunluk bilmeyen bir kişi olduğuna yakından tanık olduk. Bir elinde büyüteç, aklına yatmayan her cümleyi tekrar tekrar okuyarak eleştirilerini, yorumlarını bizimle paylaştı. Öyle güçlü bir belleğe sahipti ki, araştırmamızda yer alan bir sağlık memurunun

mezuniyet yılının bize yanlış bildirilmiş olduğunu fark ederek, "Bizim sınıfta böyle bir isim yoktu." dedi. Bu kişinin gençlik fotoğrafını göstermek istediğimde de kendinden son derece emin bir şekilde "İyi hatırlıyorum. Bakmama gerek yok." karşılığını verdi ve haklı çıktı. Ne yazık ki, kitabın basımı öncesinde kalça kırığı nedeniyle bir operasyon geçirdiği öğrendik. Operasyon sonraki ortaya çıkan komplikasyonlar sonucunda, yayınevinden gönderilen kargonun evine ulaştığı 25 Temmuz 2023 günü Pakize Hocamızı 96 yaşında kaybettik. Oysaki kitapları kendisine biz götürecek ve ne denli mutlu olduğunu gülen gözlerinde görecektik. Kısmet değilmiş.

Kitabın oluşma serüveninden sonra eğitişim sürecine gelelim. Bu süreçte ben kendi adıma çok şey öğrendim ve bazılarını sizlerle de paylaşmak istiyorum.

- 4459 sayılı yasada köy sağlık örgütünün tamamlanması için öngörülen "köy hekimi" yetiştirilmesi işi ne yazık ki tasarı aşamasında kalmış.

- Sağlık memurları kolu 1943 yılında açılmış ve yalnızca dört yıl sonra, 1947'de öğrenci alımına son verilmiş. Oysaki on yıllık bir sürede her yıl 500 mezun vermek üzere 5.000 köy sağlık memuru yetiştirmek hedeflenmiş. Böylece her birinin sorumluluğuna belirli sayıda köy grubu verilerek tüm köylerin sağlık hizmetinden yararlanması sağlanacaktır. Ancak her nedense Sağlık Bakanlığı 1951 yılında mezun sayısını yeterli bulmuş ve sağlık kolu kapatılmış. Oysaki toplam mezun sayısı 1.600'ün altında kalmış, yetiştirilen az sayıdaki sağlık memurları da sonraki yıllarda köy sorumluluklarından koparılarak hastanelerde görevlendirilmiş.

- Köy Enstitüsü'nde yetiştirilen öğretmenler ve sağlık memurları işbirliği içinde çalışmış ve birbirlerini tamamlamışlar. Onların görev yaptıkları köylerde, hijyen koşulları sağlanmaya çalışılmış, evlere tuvalet yaptırılmış, temiz içme suyu getirtilmiş, sonuçta bebek ve yetişkin ölüm oranları azalması sağlanmış.

- Köy hekimi yetiştirilememiş olsa da sağlık kolu mezunları doktor yokluğunda köylünün doktorun olmuş, at ve motosiklet üstünde köy köy dolaşarak görev tanımlarının çok ötesinde çalışmış, çok hayat kurtarmışlar. Onların ulaşamadığı yerlerde ise ishal, kızamık gibi günümüzde kolayca tedavi edilebilen hastalıklardan çok sayıda ölümler olmuş. Ülkedeki ilk sosyalizasyon uygulaması aslında bu adsız kahramanlar tarafından gerçekleştirilmiş. Kitapta bu kahramanların ve onları yetiştiren çok değerli hekimlerin isimlerini görebilir, özverili çalışmalarından örneklere tanık olabilirsiniz.

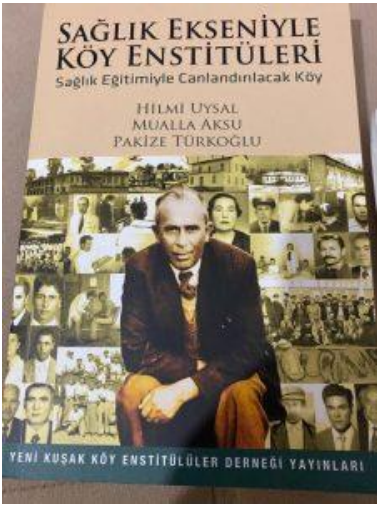

Cumhuriyetimizin 100. yılına adanan "Sağlık Ekseniyle Köy Enstitüleri: Sağlık Eğitimiyle Canlandırılacak Köy" kitabı, Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği tarafından yayımlandı ve ilgilenen okurlar Genel Merkez ile iletişim kurarak temin edebilirler.

Bu kitapta neler mi var? Üç kuşak doktor ailesinden gelen İstanbullu Doktor Bedia Hüdaverdi'nin akademik kariyer arayışında olduğu Ankara'da Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'e rastlamasıyla kendini yeni açılmış Aksu Köy Enstitüsü'nde bulduğuna tanıklık edeceksiniz. Pakize Türkoğlu'na göre hakkında kitap yazılmasını fazlasıyla hak

eden Doktor Bedia Hanım, Köy Enstitüsü felsefesini iyi anlamış, efsane bir doktor ve öğretmen olmuştur. TRT'nin devlet televizyonu olduğu dönemin vefa programı olan "Cumhuriyete Kanat Gerenler" kuşağında kendisine de yer verilip verilmediğini bilmiyorum ama Aksu Köy Enstitüsü denilince akla ilk gelen isim olması hiç de şaşırtıcı değildir. Çünkü onlar gerek topluma gerekse öğrencilerine hiçbir beklenti içinde olmadan özveriyle hizmet etmişlerdir. Onun içindir ki, kızı Ayşe Feyizoğlu'nun sitemle söylediği "Anne, bu bahçeye (Aksu yerleşkesini kastediyor.) senin heykelini dikmeleri gerekirdi." sözüne yanıtı, "Ah be kızım, bunu biz hiç düşünmedik. Biz, hepimiz, heykelleri taşıyan kaideler olmak istedik." biçiminde olmuştur.

Kitapta ulaşabildiğimiz az sayıdaki sağlık memurunun meslek yaşamının, Köy Enstitülü öğretmenlerle nasıl bir uyum içinde görev yaptıklarının ayrıntılarını görecek ve 40'lı yıllarda ülkemiz köylerinde sağlık hizmeti vermenin güçlüklerine karşın mucizevi sonuçlarına da tanık olacaksınız.

Atatürk'ün köy eğitmeni önerisiyle başlatılan ve Cumhuriyetin aydınlanma devrimi olarak kabul ettiğimiz Köy Enstitüleri, ne yazık ki gerçek işleviyle yalnızca 10 yıl yaşatılabilmiştir. Ancak bunca yıl sonra hâlâ Köy Enstitüsü ruhuna özlem duyuluyorsa, günümüzde yapılacak daha çok işimiz var demektir. Dün gerçekleştirilen başarılar, bugün ve yarınlar için umut ve esin kaynağı olacaktır.

Atatürk'ün "Millî kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkartacağız." hedefine ulaşmaya adanmış Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel ve Enstitü öğrencilerinin "Tonguç Babası" İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un değerli anısına sonsuz minnet ve saygıyla.

Cumhuriyetimizin 100. Yılında Katıksız Cumhuriyetçi Ceyhun Atuf Kansu

Prof. Dr. Namık Kemal Şahbaz [7]

Bugün, 29 Ekim 2023, Cumhuriyetimizin 100. yılı. Ne mutlu bizlere, 100 yaşına değen Cumhuriyetimizi gördük. Aslında, sadece bugünleri görmüş olmanın onurundan başka bir mutluluk kaynağımız da yok, zira Cumhuriyet'e dair pek çok değer yok olup gitti. Neler mi gitti? Nelerin gittiğini bir çırpıda sayabiliriz. Bu işin kolayına kaçmaktır, öğreticilikten, güdülemeden yoksundur… Bir tür Cumhuriyet'in kuruluş felsefesinden doğan, yaşamıyla, yaptıklarıyla, yazdıklarıyla, Cumhuriyet değerlerinin somut simgesi Ceyhun Atuf Kansu'dan söz edebilirsek; neleri kaybettiğimiz somutlaşır, kaybettiğimiz o değerleri yeniden inşa etmek için az biraz güç alırız.

[7] Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi.

Millî Mücadelenin en şiddetli geçtiği yıllar doğuyorsunuz. Babanız çok iyi yetişmiş bir mülkiyeli, millî mücadeleye destek veriyor. Daha öncesinde Osmanlı aydınlarından eğitimci Satı Bey ile birlikte hareket ediyor, yazdığı eserlerle Türkiye'de eğitim tarihinin temellerini atıyor. Siz çocukluktan gençliğe geçişte babanız 22 yıl milletvekilliği ve hatta CHP'nin genel sekreterliğini yapıyor. Amcanız, Türk'ün antropolojisinin bilimsel temellerini ortaya koyuyor, soyadınızı bizzat Atatürk veriyor, Türk Tarih Kurumu başkanı, Ankara Üniversitesinin ilk rektörü oluyor. Aile bireyleriniz hem bilimin hem de bürokrasinin o dönem için en üst düzeyinde yer alıyor. Siz, aile büyüklerinizin nüfuzundan hiç yararlanmıyorsunuz. Tıp doktoru, daha sonra çocuk doktoru oluyorsunuz. Önce Altındağ'da daha sonra Turhal'da yoksul köy çocuklarına şifa dağıtıyorsunuz. **Bugün Cumhuriyet, bürokrasideki dayılarıyla bir yerlere gelmeye çalışanlar değil, istisnasız kendi ayakları üzerinde duran bireyler yetiştirmeyi hedeflemelidir**.

Kansu'nun 12 yıl boyunca, 9 bin nüfuslu Turhal'da doktorluk yaparken temel amacı, hiçbir zaman çok para kazanmak olmamıştır. Mesleğinin gereği hep çocuklara şifa dağıtmıştır. **Bugün Cumhuriyet, öncelikli amacı maddiyat olmayan, kendi mesleğinin etik ilkelerine bağlı bireyler yetiştirmelidir**.

Mesleğini icra ederken toplumsal duyarlılığı üst düzeyde, halkın sorunlarını ele alan bir sanatçı, bir aydın olarak haykırmıştır. Çocuklara yaktığı ağıtta, "*Ah, ben bir gün tepelerden, tepelerden / Varıp önünüze, önünüze dikilip duracağım, / Aydınlardan, hekimlerden, öğretmenlerden, / Bir gün soracağım, bu çocukları soracağım. / O çaresiz, o yalnız, o karanlık günde, / Siz neredeydiniz diyeceğim, neredeydiniz? / Ben perişan, utanmış… bu köyün üstünde, / Kahrolurken, siz beyciğim neredeydiniz?"* deme cesaretini göstermiştir. **Bugün Cumhuriyet, yaşadığı**

toplumun sorunlarını gören, haksızlık karşısından susmayan bireyler yetiştirmelidir.

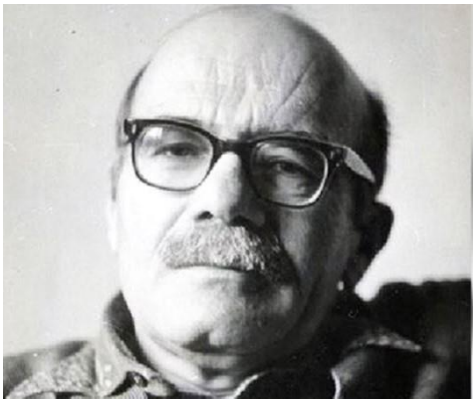

Ceyhun Atuf'a bu cesaret, Atatürk'ten sirayet etmiştir. Atatürk'ün tam bağımsızlık ilkesi, yaşam felsefesi olmuştur: "*Ya bağımsızlık, ya ölüm! Hayat bağımlı olunca, bir yerde ölüm en güzel bağımsızlıktır: Hiç olmazsa orada ne sömürülme, ne hor görülme, ne uşaklık, ne tutsaklık, ne boyun eğme, ne ezilme vardır; ama bağımlılığı ölüme değişmeden yapacağım ilk şey, bağımsızlık için yaşamak, bağımsızlık için baş kaldırmaktır, bağımlılığın en ufak çizgisi belirdi mi, başkaldırmak! Devrimci olarak Mustafa Kemal'e verdiğim söz budur!*" **Bugün Cumhuriyet, tam bağımsız Türkiye isteyen, tam bağımsız bireyler yetiştirmelidir.**

Bağımsızlıktan yoksun bir yaşam ölüme eştir. Millî Mücadele zamanında doğan şair, Millî Mücadele'nin her anını gelecek kuşağa aktarmıştır. *Sakarya Meydan Savaşı*, "ateş, kan ve toprak"tan oluşan 250 sayfalık bir destandır. Çocuklar okusun, geçmişini bilsin diye yazılmış: "Bizim güzel Kurtuluş Savaşımızın en uzun süren kavgası buralarda olmuş ki, Sakarya Meydan Savaşı diyoruz bu savaşa. Bu savaş toprağına bağlı köylülerle, toprak alıcısı saldırganların savaşıdır ki, sen buna iki halkın savaşı de. Anadolu halkıyla, Yunan halkının savaşı, yolsuz kurak, yoksul Anadolu'yla, ardı deniz, askeri semiz, tüfeği İngiliz Yunan ordusunun savaşı. Hele bak sen şu işe bizim çiftçi Gordus toprak olmuş ama, Sakarya boylarında, Anadolu Türk köylüsü bir kalkmış ayağa, ne kağnıyı vermiş, ne düğümü çözdürmüş. O

düğüm, köylü eliyle atılmış bir düğümdür, ancak toprağın dilinden anlayan, toprak aşığı köylünün eliyle çözülür: Kılıç mılıç, gülle mülle, para etmez ki nasıl etmez, görmüş anlamış Yunan oğlu." **Bugün Cumhuriyet, yurttaşlarına, hurafelerden arındırılmış, bilimsel tarih eğitimi vermelidir.**

Daha çok şey söylenebilir elbette, Cumhuriyet ve Ceyhun Atuf üzerine… Sözün özü niteliğinde Kansu'ya bırakmadan sözü, şunları söylemeliyim: Şairlerin düzyazıları insanın belleğinde, damağında muazzam bir lezzet bırakır. Yaz sıcağında dondurma, soğuk karpuz yemek gibi, kışın soğuğunda sıcacık çorbayı kaşıklamak gibi… Nasıl bir güzel benzetmedir Cumhuriyet Ağacı:

Ceyhun Atuf Kansu

"Ağaçlar içinde çok yaşayanları vardır. Çınar ağacı böyle uzun yaşar. Yüzlerce yıllık çınarlar vardır yurdumuzda, en çok Bursa'da. Toprağı severek, güneşi severek yaşarlar. Bizler de özgürlüğü, bağımsızlığı, devrimi severek Türk yurdunu örten, aydınlığa, esenliğe uzanan dallarımızla cumhuriyet ağacında yaşayacağız. Çok yaşayacağız. Halk yaşadıkça, Türk oğulları yaşadıkça, cumhuriyet ağacı da yaşayacaktır. Ne var ki, söyledik, gene söyleyelim cumhuriyet ağacının yaşaması da, koca çınarların yaşaması, yüzyılları sürüp gitmesi gibi, insanların, yurttaşların güneşine emeğine bağlıdır. Dikilen dal demek ister, bakım ister, sevgi ister. Cumhuriyet ağacı da bakım ister. Onu sevgilerimizle, emeklerimizle sulamalıyız, değişim korusun usta bahçıvanları, bakıcıları gibi kuruyan, eskiyen dalları düşüncenin, ilerlemenin özeniyle budamalıyız. Yeni dallara yeni yapraklar katmalıyız. Ne de olsa, cumhuriyet ağacı yabanda, yazıda, dağda, doğada yalnız başına kalmış alıç ağacı değildir. Bir toplum ağacı, bir insan ağacıdır, bir ulusun köklü ağacıdır. Onun yaşaması, toprağı güneşe,

güneşi suya, suyu taze dallara, taze sürgün dalları çiçeklere, yemişlere değiştirecek yeni kuşakların gücüne, emeğine, sevgisine bakar.”

Niçin? [1]

Ziya Gökalp

Bu halkın başında bir kahraman var,
Şan onundur ama millete yarar.
Haklıdır bu şandan korksa düşmanlar
Dostlardan da varmış tiksinen, niçin?

Arttıkça bu dâhi Türk'ün şöhreti
Dağılan milletin arttı vahdeti
Sulhta da faydalı böyle kuvveti
Yıpratmak daha harp bitmeden niçin?

Toplandı Lozan'da dostlar, düşmanlar
Lloyd George saçıyor yine bühtanlar
Lazımken müttehit olmak bu anlar
Ayrılanlar varmış sürüden niçin?

Millet fedaidir kahramanına
Kim taş atabilir onun şanına?
Dil uzatma sakın Türk aslanına!
Anlatayım sana bilmezsen niçin?

O millî dehanın tam Kemal'idir
Türk'ün hem celâli, hem cemalidir
Mefkure görünmez, o timsalidir
Mefkûreye çattın, söyle sen niçin?

Uyanık bulunun ey Türk gençleri!
İrtica sevmez bu hür rehberi
Susturun mantıkla, kin güdenleri
Borcumuz savaşmak ebeden, niçin?

Ziya Gökalp

[1] Önce Küçük Mecmua (Diyarbakır) 11 Ocak 1923, sayı 26'da, sonra Hakimiyet-i Milliye (Ankara) 28 Ocak 1923, sayı 724'te çıktı. Bu hali, Behçet Necatigil'in Atatürk Şiirleri adlı kitabından alındı.

Gazi'ye İstida [1]

Ziya Gökalp

Bu yurt mahrum güzellikten, ümrandan…
Köylülerin nasibi yok irfandan,
Ey kurtaran bizi Yunandan!
Kurtar bizi daha birçok düşmandan!

Medeniyet, gerçi bize uzaktır,
Mefkûremiz güneş kadar parlaktır,
Bütün millet yükselmeğe müştaktır;
Kurtar bizi cehaletten, noksandan!

Mektep, müze darülfünun isteriz,
Terakkimiz her an koşsun isteriz;
Halkçılığa uyan kanun isteriz.
Kurtar bizi bu karanlık zindandan.

Sen dâhisin, buna çoktan inandık;
Mefkûresiz rehberlerden pek yandık.
Garpta şarklı yaşayıştan usandık;
Kurtar bizi beynelmilel hüsrandan!

Sürümüzde bir kurt çoban kalmasın,
Tepemizde gizli düşman kalmasın,
Düşmanların dostu hakan kalmasın;
Kurtar bizi bu yaldızlı yılandan!

Abdülhamit gerçi Kızıl Sultandı,
Buna nisbet yine o insandı…

Çok masumlar fetvasına aldandı:
Kurtar bizi artık kara sultandan!

Ziya Gökalp

[1] İleri Gazetesi, 17 Kasım 1922.

Kan Ağlar Gözlerim

Posoflu Âşık Müdamî

AĞIT [1]

Kan ağlar gözlerim hicran elinden
Döker tane tane yaşın Atatürk
Bizi sen kurtardın düşman elinden
Dünyaya değerdi başın Atatürk

Canın yurt uğruna fedakâr idi
Sağlığın millete tunç siper idi
Kırk evliya kerameti var idi
Vahiy idi fikrin düşün Atatürk

Giyelim karalar dökelim allar
Ebedi hatıra kurduğun yollar
Çürüsün emeğin yitiren diller
Yok geçmiş çağlarda eşin Atatürk

Yıkılaydı evi Melekülmevt'in
Atamın üstüne gül kefen örtün
Düşmanların yüreğinde heybetin
Mızrak idi gözün kaşın Atatürk

Ağlar Müdam evlâdınla milletin
Yürürüz yolunda şaşmadan metin
Ebede dek yaşar maneviyetin
Nur olsun toprağın taşın Atatürk

Posoflu Âşık Müdamî

[1] Pertev Naili Boratav-Halil Vedat Fıratlı: İzahlı Halk Şiiri Antolojisi, 1943, s. 203-204.

Türkiye'nin Kahraman oğlu Kemal Yoldaş'a

Maksud Şeyhzade [8]

Arkadaşım, sen yürüdün, yürüdün,
İngilizi memleketden kürüdün.
Senin adın tarihlerde galacax,
Geyretinle millet heyat bulacax.

Goy var olsun Türk'ün şanlı esgeri!
Dönmez Kemal Paşa yolundan geri.
Birincisi sensin İslâm elinde,
Halq üçün harb etdin, silâh belinde."

Maksud Şeyhzade

Özbekistan-1921

[8] *Kaynak: Karakaş, Ş. (2010). "Maksud Şeyhzâde ve Uluğbek Piyesi." Gazi Türkiyat Dergisi Cilt 1, sayı 7, s. 13-64.*

Cumhuriyet'in İkinci Yüzyılına Girerken

Doç. Dr. İkram Çınar [9]

"Kanla irfanla kurduk biz bu cumhuriyeti" diye başlar Harbiye Marşı. Askeri okul marşıdır ve askerdeyken sık sık söyletilirdi. Hoşuma giderdi. Bazı sözcükleri anlayamazdım ama anladıklarım bile üzerinde düşünmeye ve değerlendirme yapmaya yeterdi. Cumhuriyetin büyük bir savaşım sonucunda kurulduğunu, bu kuruluşta kan ve irfanın birlikteliğini düşünmek başlı başına çarpıcı olurdu. Kurmakla kalmayıp onu koruma kararlılığını da dizenin devamında söylüyorduk: "Cehennemler kudursa, ölmez nigâhbanıyız." Cumhuriyetin bekçiliğini yapma kararlılığı cehennem değil, onun kudurmuş halinde bile süreceğini anlatmaktaydı. Cumhuriyetçiydim ve bu sözler benim güdülenmemi artırıyordu.

Neydi Cumhuriyet? Babadan oğula geçen hükümdarlık yerine en üst yöneticinin seçimle gelmesi sistemi mi? Böyle anlatılıyordu ama

[9] Kafkas Üniversitesi, Dede Korkut Eğitim Fakültesi, Kars.

bu kadar basit olmadığını anlamıştım. "Kanla ve irfanla" betimlemesi kurşun gibi ağır, yıldırım gibi çarpıcı, güneş kadar gerçekti.

Atatürk'ün "Fikirlerimin babası" dediği Ziya Gökalp'in 1924'te erken kaybı büyük bir şanssızlıktır. Bir aksakaldan mahrum olmak kurucular açısından büyük eksiklik yaratmış olmalıdır. Ancak Ziya Gökalp yazmış, düşüncelerini dolaba koymuş, gerektiğinde yanıtları oradan alabiliyorsunuz. "Gazi'ye İstida" adlı şiirinde şöyle diyor:[1]

Mektep, müze darülfünun isteriz,
Terakkimiz her an koşsun isteriz;
Halkçılığa uyan kanun isteriz.
Kurtar bizi bu karanlık zindandan.
***
Sen dâhisin, buna çoktan inandık;
Mefkuresiz rehberlerden pek yandık.
Garpta şarklı gibi yaşayıştan usandık;
Kurtar bizi beynelmilel hüsrandan!
***
Abdülhamit gerçi Kızıl Sultandı,
Buna nisbet yine o bir insandı…
Çok masumlar fetvasına aldandı:
Kurtar bizi artık kara sultandan!..

Şiirde görüldüğü gibi, Ziya Gökalp Gazi'ye bir devrim programı önermiş. Aydınlanmacı, demokratik bir bilim toplumu ve peşinde koşulacak ülküleri olan uygar bir toplum istiyor. Milleti, Abdülhamit'ten bile daha kötü olarak değerlendirdiği son sultandan da bizi kurtarmasını öneriyor.

Büyük Ceditçi Yusuf Akçura da Kazan medreselerinden, belki de Damolla Alimcan Barudi'den aldığı ceditçi bayrağını enişte si ve yoldaşı Gaspıralı İsmail'le olgunlaştırarak, "Üç Tarz-ı Siyaset"le

başlattığı yeniden kuruluş çözümlemelerini giderek bir devrim programına dönüştürüyor.[2] Kurtuluş Savaşı'na kurmay olarak katılırken, verdiği konferanslar ve basın duyurularıyla entelektüel cepheyi olgunlaştırıp berkitiyor. Sonra da kenara çekilmiyor. 6 Ekim 1923'te İstanbul'u Türkiye adına düşmandan teslim alan da o oluyor. Milletvekili olarak siyasette, bilim adamı olarak darülfünunda, ulusal derneklerde ve Türk Tarih Kurumu'nun başkanı ve üyesi olarak kanla irfanla kurulan cumhuriyetin tarihinin yazılmasında yeni cumhuriyetin öncülerinden birisi oluyor.

Cumhuriyet, birinci yüzyılının başında ve alfabe henüz değiştirilmemişken yapılan sayımda, nüfusun okuryazarlık oranı, kadınlarda % 3.67, erkeklerde 12.99 ve ortalama % 8.16 olarak saptanmıştır. Başka deyişle kadınların % 96,33'ü, erkeklerin % 87,01'i ve toplam 13,648.270 kişilik nüfusun % 91,84'ü okuma yazma bilmemektedir.[3] Ülkeleri kalkındıran en önemli etken eğitimli ve nitelikli insan gücüdür. Atatürk'ün içinde bulunulan durumu betimlemesi çarpıcıdır: "Uçurumun kenarında, harap ve yıkık bir ülke!" Cumhuriyet kurulurken nitelikli insan gücü sınırlı, sanayisi hatta şehirlerarası yol bağlantıları bile olmayan, biri bitip diğeri başlayan savaşların yaralarını hâlâ taşıyan, bilgi girdisi olarak hurafe, rivayet ve mitoloji (batıl inanışlar) kullanan bir toplumdan yüz yıl içinde bugünkü toplumu elde etmiştir. Daha iyisi olabilirdi ama bu kadarını başarmak bile hiç kolay olmadı; Cumhuriyetçilerin büyük vatan aşkı ve emeğiyle başarılabildi.

Türkiye'de 1950'ye kadar CHP'nin, 14 Mayıs 1950'den sonra ise adları değişse de aynı çizgisindeki sağın tek parti iktidarlarıyla sürmüştür. Batı demokrasilerinde olduğu gibi hükümetler hükümetteki ve muhalefetteki parti arasında seçimle değişmemiştir (1950 seçimi

hariç). Seçmenin isteği ile hükümetlerin değişememesi ve hep aynı çevrelerin hükümette kalması yurttaşların bir kesiminin sürekli sistem dışında kalmasına ve hükümet-muhalefet ilişkilerinin sertleşmesine yol açmıştır. Bu sertleşme büyük kutuplaşmalara neden olmuştur: halkçı-demirkıratçı, devrimci-ülkücü, sağcı-solcu, demokrat-teokrat, Osmanlıcı-Türkçü gibi. Etnikleşmeler de ulus-devlet modeli ve demokrasi için büyük bir tehdittir.

Bir toplumda düşünce hareketlerinin etkin olması, canlılığını sürdürmesi istenir bir durumdur. Ancak Türkiye'deki durum işlevsel olmayan bir kutuplaşma ve kör dövüşü halini alabilmiştir. İnönü'nün deyişiyle "Vatan pahasına siyaset yapılmaz." ama sertleşen taraflar bunu bile yapar hale gelebilmektedir. Kuşkusuz durumun bu boyuta çıkması Türkiye'nin toplumsal dokusunu çözmekte, yaratılan çalkantı toplumsal kesimlerde beklenmeyen altüst oluşlara yol açarak düzene ve demokrasiye zarar vermektedir. Cumhuriyet'in ikinci yüzyılında Türk aydınının ve bürokrasisinin bu soruna çare araması bir görev olarak beklemektedir.

İkinci yüzyılında ciddi bir restorasyona da gereksinim vardır. Tahrip edilen demokratik düzeni, yeniden öğretimin birleştirilmesini gerektirecek derece ulusallık-bilimsellik yolundan sapmış eğitim sistemi, ulusal bütünlüğünü tehdit etmekte olan etnik ve dinsel kültürel hareketlenmeler, bir istila görünümündeki yasadışı göçün engellenmeyişi, eğitimli Türk gençlerinin yoğun bir hal alan beyin göçünün durdurulmaması gibi bazı sorunlar ivedilikle ele alınmalı ve ulusal güç ögelerinin etkin olmasını sağlayacak biçimde çözümler üretilmelidir.

Bilişim Devrimi'nin 2000'li yıllardan beri dünyada kendini iyice yerleştirdiği gözlenmektedir. Cumhuriyet'in birinci yüzyılda

demokratik bir bilim toplumu olmayı hedeflendiği gibi, ikinci yüzyılında da demokratik bilişim toplumu olması hedeflenmelidir.

Cumhuriyet'in ikinci yüzyılında, ilk yüzyılındaki temelleri ve ana ilke ve değerlerinden de vaz geçilmemelidir. Cumhuriyet'in demokrasi anlayışı halkçılık ile ifade edilmiş ve "Cumhuriyet, kimsesizin kimsesidir." biçiminde tanımlanmıştı. Köye ulaşmak mazlum halka erişip, elinden tutmak anlamını taşıyordu. Köyden şehirlere göç ve ekonomik çalkantılar sefalete itilmiş toplum kesimleri yaratmıştır. En alttakilerini düşünmeyen bir ulusun ulusallık ülküleri sağlam olamaz.

Söylenecek çok sorun ve öneri var. Çözümler cebimizdedir. Yeter ki ulusça kalkınma amacının gereğini düşünelim.

Sonuç

Ziya Gökalp, yenilik karşıtlarının Türk devrimine de karşı çıkacağını öngörmüş. Nitekim, Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında yaptığı birçok olumlu düzenleme birtakım insanların karşı çıkması yüzünden uygulanamamıştı. Devlet birçok ivedi düzenleme durumundan bile geri adım atmak zorunda kalmıştı. Karşı çıkanlar genellikle yapılan düzenleme yüzünden kişisel çıkarlarını kaybedecek olanlardı ve kendi menfaatleri uğruna devletin ve milletin perişan olmasına yol açmışlardı. Ziya Gökalp aynı kötülüğün Atatürk'e ve Türk Devrimine de yönelebileceğini düşünerek "Niçin?" adlı şiirinde cumhuriyetçileri uyanık olmaya çağırmaktadır:[4] Zaman, Ziya Gökalp'in uyarısında ne denli haklı olduğunu göstermiştir.

"O millî dehanın tam Kemal'idir
Türk'ün hem celâli, hem cemalidir
Mefkûre görünmez, o timsalidir

Mefkûreye çattın söyle sen niçin?
***
Uyanık bulunun ey Türk gençleri!
İrtica sevmez bu hür rehberi
Susturun mantıkla, kin güdenleri
Borcumuz savaşmak ebeden, niçin?"

Dipnotlar

[1] Reşit, Muzaffer. (1963). *Atatürk Şiirleri Antolojisi.* Dokuzuncu baskı. Varlık Yayınları. s. 9.

[2] Akçura, Yusuf. (2017). *Türk Devriminin Programı.* Kaynak Yayınları.

[3] Başvekalet. (1929). *28 Teşrinievvel 1927 Umumî Nüfus Tahriri, Fasikül III,* Ankara: Başvekâlet Müdevvenat Matbaası. s. 46.

[4] Necatigil, Behçet. (1988). *Atatürk Şiirleri.* Dördüncü baskı. Türk Tarih Kurumu Yayınları. s. 7.

Fay Kirby ile Köy Enstitüleri ve Özel Yaşamı Üzerine Söyleşi

Doç. Dr. Faruk Güçlü

(Bu söyleşi Fay Kırby'in ölümünden yaklaşık üç ay önce yapılmıştır).[1]

GÜÇLÜ – Siz Türkiye'de Köy Enstitülerini konu olan kitabınızla tanınıyorsunuz. Köy enstitüleri konusunda kitabınızda açıkladığınız görüşlerinizde geçen zaman içinde bir değişiklik söz konusu oldu mu?

KIRBY: Hayat sürekli değişme içindedir. Eğitim artık bilgisayarla, çağdaş ve görsel iletişim araçlarıyla olmaktadır. 1940'ların dünyasıyla 1990'ların dünyası ve Türkiye'si bir değildir, olamaz da. Bu nedenle beni Türkiye'ye tanıtan Köy enstitülerini konu alan kitabımı o zamanki eşim Niyazi Berkes Türkçeye çevirdi. Doğaldır ki, çevirirken bazan da kendi düşüncelerini aktarmış (yani benim olmayan düşünceleri) tabii ben sonradan farkına varıyorum, çünkü Türkçem o zaman yeterli düzeyde değildi.

Köy Enstitülerinin yeniden canlandırılması konusuna gelince, bana göre 1940'lı yılların Köy enstitülerini, 1990'ların Türkiye'sinde yeniden aynı ölçüde kurmak mümkün değildir. Mantıklı da değildir. Çünkü köprülerin altından çok sular akmıştır. Ve Türkiye bir tarım ülkesi olmaktan çıkmıştır. Uzay, teknoloji ve iletişim çağında bir yığın köy çocuğunu tarıma, hayvancılığa yöneltmek çağın gerisinde kalmayı gündeme getirir.

GÜÇLÜ: Yani Köy enstitülerinin yeniden kurulmasına ya da biraz geliştirilmiş bir biçiminin canlandırılmasına karşı mısınız?

KIRBY: Köy Enstitüleri Türkiye aydınına çığır açmıştır ve misyonunu bana göre o günkü koşullar içinde tamamlamıştır. Bugün nasıl imam hatip okullarıyla çağ yakalanamazsa, 1940'ların köy enstitüleri ile de 2000'li yıllarda çağ yakalanmaz. Ama şöyle bir modele destek olmak gerekir. Örneğin büyük bir köye gidilip, bilgisayarı, balesi, tiyatro bölümü, sineması, bulunan büyük bir okul kurup adını da ne değiştirecekse, köy enstitüsü koyabilirsiniz.

GÜÇLÜ – Berkes'le evliliğinizi anlatır ve 1960'lı yılların Türkiye'si ile bugünkü durumu karşılaştırabilir misiniz?

KIRBY: Berkes'le evliliğimiz kısa sürdü. Çünkü ayrı dünyaların insanı idik. Berkes Türkiye'nin iktisat tarihini yazıyor ama bankadan para çekmek için çek yazmaktan haberi yoktu. Bunu ayrıldığımız için söylemiyorum O zaman yakın dostumuz olan herkes bilir, Berkes'in çekini ben yazardım.

1960'lı yıllarla 1990'lı yılların Türkiyesini karşılaştırmaya gelince bir kere 1960'lı yıllarda ben Türkiye'nin her bölgesine gittim. Köyler dışında çarşaf yoktu. Konya'da bile yok sayılacak kadar azdı. Bugün Ankara sokaklarında karaçarşafla kadınlar dolaşıyorlar. Bunu imam hatip okullarının çoğalması sağladı.

GÜÇLÜ: Yaşamınızı nasıl kazanıyorsunuz. Bir de sizin hakkınızda bazı çevrelerde (geçmişte) gizli görevli olduğunuz iddiaları var bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

KIRBY: Ben bir kere özel mülkiyetten hoşlanmıyorum. Onun için 60 yılda bir servetim, oturacak bir evim bile yok. Geçimimi de özel İngilizce kursları ve çeviriden kazanıyorum.

Gizli görevli sözüne gelince, bu söz 1960-1970 yılları arasında biriki kişi tarafından ortaya atıldı. Bu insanlar benden, benim görüşlerimden hoşlanmıyorlardı. Onun için böyle bir çamur attılar. Benim de onların özel durumlarına ait delillerim, iddialarım var ama şimdi zamanı geçti. Bir de gizli görevli olan birinin böyle sefil hayatı yaşayabileceğini düşünebiliyor musunuz? Bu iddiaları çirkin buluyor ve tümden reddediyorum. Ben Amerikan vatandaşı olarak, katolik bir aileden doğmuş, ancak Türkiye'yi ve Türkleri seven biriyim. Fakat hem emperyalizme karşı çıkıp, Amerikan düşmanlığı yapacaksın, hem de Amerikan sigarası, Amerikan malı kullanmak için bütün gücünü harcayacaksın, bu ikiyüzlülüktür. İşte ben bu tür insanlardan nefret ederim. Bakınız ben Marlboro değil Bafra sigarısı içiyorum.

GÜÇLÜ: Son olarak Türkiye'nin eğitim sistemini son yıllar için nasıl değerlendirebilirsiniz?

KIRBY: Sistem mi? Güldürme beni. Sistemin belli bir sistematiği olur ve devamlılık arzeder. Ali ya da Veli bakan oldu diye değişen duruma sistem denmez. Olsa olsa sistemin türevinin kötü ve gülünç bir kopyası olabilir. Hasan Ali Yücel'den sonra Türkiye'de ciddi kafası çalışan yenilikçi bir Milli Eğitim bakanına rastlamadım. AP'li de gelse CHP'li de gelse değişen bir şey olmadı. Sadece birkaç müdürü, genel müdürü değiştirmekle bu iş olmaz. Şu anda okullarda okutulan yabancı dil, Tarih, coğrafya, vb. gibi kitapları inceledim, bunlar Osmanlı dönemi okullarından bile geri… Eğitim sisteminin baştan aşağıya değişmesi gereklidir.

---

[1] Nisan 1991 tarihli Öğretmen Dünyası dergisinde yer alan bu söyleşi, Sayın Doç. Dr. Faruk Güçlü'nün izniyle yayınlanmıştır.

Cumhuriyetin "Tarih" Ders Kitabının Bazı Nitelikleri ve Ön Sözü Üzerine

Doç. Dr. İkram Çınar [10]

Avrupa'da yaşanan Rönesans, Reform ve Aydınlanma Devrimi ile bunların sonucunda ortaya çıkan Sanayi Devriminin yol açtığı modernleşmeyi Doğu toplumları sonradan anlayabilmiş ve karşı atak yaparak gelişme farkını kapatmak istemiştir. Osmanlı, Rusya ve Japonya birbirine yakın zamanlarda başladıkları "çağdaşlaşma" savaşımında bir yüzyıl içinde başarılı olurken Osmanlı Devleti aynı başarıyı gösterememiştir. Bunun birçok nedeni vardır ve nedenlerden birisi de yapılan ıslahatlarda kararlılık gösterememektir. Değiştirilmesi gereken düzenden beslenenler değişme ve gelişmeye karşı çıkmış, karşı çıkarken din kurumunu da yanlarına almayı ihmal etmemişlerdir. Böylece Rusya ve Japonya'nın sergilediği başarı ortaya konamamıştır. II. Mahmud'un 1820'lerde yapmaya çalıştığı reformlar, padişaha "Gavur Padişah" denilerek engelleniş, o zaman yapılması gerekenler yüz yıl sonra Cumhuriyetle birlikte yapılabilmiş ama bu arada büyük bir devlet kaybedilmiştir! Devletin ileri adımlarının gelen tepkiler üzerine geri çekilmesi "Mehter Yürüyüşü" diye alaya alınmış, iki adım ileri bir adım geri giderek yapılan

[10] Kafkas Üniversitesi, Dede Korkut Eğitim Fakültesi.

yenileştirmelerin istikrarsızlığı sistemleri çağdışına itmiştir. Cumhuriyet yönetimi bu durumdan ders çıkararak devrimlerde olabildiğince kararlılık göstermiştir (Çınar, 2014; 2018).

Cumhuriyet, birçok yenilikle ve yeni bakış açısıyla kurulmuştur. Bu yenilikleri, Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında ıslahatçılık deneyimlerinden olgunlaşan yeni düşünceler ve Türk Dünyası aydınlarının uygulayıp halka da mal ederek geliştirdikleri Ceditçilik hareketinin ortaklaşa sonuçları olarak görmek konuya doğru bir yaklaşım olacaktır.

Nereye gitmek istenildiği büyük ölçüde nereden geldiğiniz ve çağın gidişatının nereye yöneldiği, dünyanın ne tarafa gittiğiyle ilintilidir. Bu saptamadan hareket edildiğinde hem geçmişi iyi çözümlemek ve uygarlığın yönünü iyi analiz etmek gerekir. Yanlış saptamalar özellikle ulusların yaşamında büyük kayıplara yol açar.

Cumhuriyet kadrolarının içinde bulunulan çağı iyi kavradıkları, Osmanlı ıslahat deneyimlerini iyi inceledikleri, çağın yönünü iyi okudukları aradan yüz yıl geçtikten sonra çekinmeden söylenebilir. Bunu Cumhuriyetle birlikte yapılan ve yönü ulusal, demokratik bir bilim toplumu olmakla sonuçlanacak yola girmelerinden çıkarmak olanaklıdır. Konuyu dağıtmamak adına sadece Atatürk'ün dil ve tarih tezi olarak bilinen Güneş-Dil Kuramı ve liselerde okutulan dört ciltlik Tarih kitaplarındaki yaklaşımı örnek vermek yeterlidir. Milletin dili, bilim, sanat ve devlet dili haline getirilmiş, millet ile devlet birbiriyle konuşabilmiştir. Tarih olarak İslam ümmetin tarihi değil, Türk milletinin tarihi okutulmaya başlanmıştır. Ne yazık ki başta Güneş-Dil Kuramı olmak üzere Atatürk'ün bilime ve kültürümüze olan önemli katkıları onun ölümünden sonra kenara itilmiş hatta sansürlenmiştir (Arslanoğlu, 2023).

Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti daha sonra Türk Tarih Kurumu adını alacaktır. O zamanlar bu kurulda yer alan aydınlar aynı zamanda Atatürk'ün danışmanları ve yakın çalışma arkadaşlarıdır. Neredeyse hepsi ceditçidir. Bu kadronun hazırladığı Tarih kitapları 1931 yılından itibaren liselerde ders kitabı olarak okutuldu. Bu ders kitaplarından ilk üç cilt 1942, dördüncü cilt ise 1945 yılında ders kitabı olmaktan çıkarıldı. Kaldırılma gerekçeleri kitapların fazlaca ayrıntılı olması, sıkıcılığı ve hümanist değerlere ters düşmesi gibi görüşlerdir.

Tarih kitabının içeriği kronolojik bir sıra izliyor ve doğal olarak Türk merkezli bir bakışla tarihsel konular işleniyor. Tarih I, "Tarihten Evvelki Zamanlar ve Eski Zamanlar" alt başlığını taşıyor. Evrenin oluşmasından beşeriyetin oluşması ve Türklerin anayurdu ilk konular arasındadır. İskit, Hint, Kalde ve Asur'la devam eden konular Anadolu ve Ege uygarlıkları ile Etrüsklerle sürüyor. Ekler hariç, 384 sayfa.

Tarih II, "Orta Zamanlar" yan başlığını taşıyor. Roma, Avrupa ve Asya Hun İmparatorluğu, Avarlar, Akhunlar, Türkeş, Karluk ve Uygur Devletleri, Batı Asya ve Doğu Avrupa'daki Türk Devletlerinden (Hazar, Macar, Peçenek, Oğuz ve Kumanlar) söz ettikten sonra İslam tarihine giriyor, İslam'ın ortaya çıkışı ve halifelik dönemlerinden sonra ilk Müslüman Türk devletleri olarak Samanoğulları, Gazneli, Karahanlı ve Tolunoğulları devletleri işleniyor. Büyük Selçuklu Devleti'nden sonra Haçlı savaşları, Harzemşahlar, Türk-Moğol İmparatorluğu, Timur ve Babür İmparatorluğu ile cilt tamamlanıyor. Ekleri hariç, 291 sayfalık bir kitap.

Tarih III, "Yeni ve Yakın Zamanlarda Osmanlı-Türk Tarihi" yan başlığıyla yayınlanmış. İçindekiler başlı başına Osmanlı Devleti'ne

ayrılmış. Kuruluş, gelişme ve yıkılış dönemleri incelenmiş. Birinci Dünya Savaşı ve Sevr Antlaşması ile bitmiş. Ekler hariç 182 sayfa.

Tarih IV ise "Türkiye Cümhuriyeti" yan başlığını taşıyor. Bir yakın dönem kitabı. "Türk milletinin yeni bir devlet daha kurması" bölümüyle başlayan kitap Birinci Dünya Savaşı'nın sonuçları ile devam ediyor ve İstiklal Harbi'ni açıklıyor. Türkiye'nin içinde bulunduğu ortam ve koşulların analizini yaptıktan sonra devrimler gerekçeleriyle birlikte açıklanıp, hangi dertlerin çaresi olarak yapıldığı anlatılıyor. "Maarif ve Terbiyede İnkılap ve Islahat Cereyanları" başlığını taşıyan bölüm eğitim politikalarını temellendiriyor. Ekler hariç, 374 sayfadan oluşuyor.

Tarih kitabının içeriği ümmetçi bir imparatorluktan çıkıp bir ulus devlet olarak kurulan ve millet inşasına (nation building) çalışan yeni devletin çizgisi olması açısından çok önemliydi. Nitekim kitabın "mukaddime"sinde (ön sözünde) kitabın yaklaşımı ve ileri sürdüğü tez açıkça bunu beyan etmektedir. Bu ön söze aşağıda yer verilmiş ve metin olduğu gibi alınmıştır.

Tarih Kitabının Hazırlanmasına Katkıda Bulunanlar

Tarih I, Tarih II ve Tarih III adlı ciltlerde kitabın hazırlanmasına katkıda bulunanların adları "Mukaddime"den sonra yazılmışken, Tarih IV adlı ciltte "Bu kitap Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti tarafından yazılmıştır." diye not düşülmüş. Diğer ciltlerdeki kişilerin de zaten Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti (T.T.T.C.) üyeleri olduğu görülür. İlk üç ciltte adları sıralanan kişiler ve ünvanları şöyledir:

M. Tevfik Bey (Riyaseticümhur Umumi Kâtibi ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Reisi)
Samih Rifat Bey (Çanakkale Mebusu ve T. T. T. C. Reis Vekili)
Akçuraoğlu Yusuf Bey (İstanbul Mebusu, Ankara Hukuk Mektebi Siyasi Tarih Profesörü ve T. T. T. C. Reis Vekili)

Reşit Galip Bey (Aydın Mebusu ve T. T. T. C. Umumi Kâtibi)
Hasan Cemil Bey (Bolu Mebusu ve T. T. T. C. Azası)
Afet Hanımefendi (Musiki Muallim Mektebi Tarih ve Medeni Bilgiler Muallimi ve T. T. T. C. Azası)
Baki Bey (Erkanı Harbiye Miralayı, Büyük Erkanı Harbiye Harp Tarihi İkinci Şube Müdürü)
İsmail Hakkı Bey (Balikesir Mebusu ve T. T. T. C. Azası)
Reşit Saffet Bey (Kocaeli Mebusu ve T. T. T. C. Azası)
Sadri Maksudi Bey (Şarki Karahisar Mebusu ve T. T. T. C. Azası)
Şemseddin Bey (Sıvas Mebusu ve İstanbul Darülfununu Türk Tarihi Sabık Profesörü ve T. T. T. C. Azası)
Şemsi Bey (Miralay, Harita Umum Müdürlüğü Harita Şubesi Müdürü)
Yusuf Ziya Bey (Eskişehir Mebusu, İstanbul Darülfununu Hukuk Tarihi Sabık Profesörü ve T. T. T. C. Azası)

Bunlardan Profesör Yusuf Akçura ve Profesör Sadri Maksudi Arsal gençlik yıllarından itibaren Tataristan'dan gelip Türkiye'de bulunan, kurtuluş ve kuruluşa katılan ceditçi entelektüellerdir. Yusuf Akçura, Ceditçiliğin yaygınlaşmasını ve bir aydınlanma hareketine dönüşmesini sağlayan İsmail Gaspıralı'nın hem arkadaşı hem de kayın biraderidir. Bunların ve benzerlerinin Atatürk'ün yanında bulunması başta milliyetçilik olmak üzere birçok cumhuriyet değerinin başkalarından değil, Türk Dünyasından alındığını gösterir. Nitekim Akçura'nın "Üç Tarz-ı Siyaset" kitabındaki yaklaşımı cumhuriyette görürüz.

Kemalist Tarih kitabının girişinde yer alan ön söz (mukaddime) aşağıya olduğu gibi alınmıştır.

Mukaddime

Son yıllara gelinceye kadar "Türk Tarihi" memleketimizde en az tetkik edilmiş mevzulardan biri halinde idi.

1000 yıldan fazla süren *islâmlık – hıristiyanlık* davalarının doğurduğu husumet duygusile mutaassıp müverrihler bu davalarda asırlarca islâmlığın pişdarlığını yapan Türklerin tarihini kan ve ateş maceralarından ibaret göstermeğe savaştılar. Türk ve islâm müverrihler de Türklüğü ve Türk medeniyetini islâmlık ve islâm medeniyeti ile kaynaştırdılar; islâmlığa takaddüm eden binlerce yıla ait devreleri unutturma'yı *ümmetçilik* siyasetinin icabı ve din gayreti vecibesi bildiler. Daha yakın zamanlarda Osmanlı İmparatorluğuna dahil bütün unsurlardan tek bir milliyet yaratmak hayalini güden *osmanlılık* cereyanı da, Türk adının anılmaması, milli tarihin yalnız ihmal değil, hatta yazılmış olduğu sayıfalardan kazınıp silinmesi yolunda üçüncü bir amil halinde diğerlerine eklendi.

Bütün bu menfi cereyanlar, tabii olarak, mektep programları ve mektep kitapları üzerinde dahi tesir gösterdi ve Türklüğün, çadır, aşiret, at, silah ve muharebe mefhumlarile müradif tutulması an'anesi mektep kitaplarımıza kadar girdi.

Türk Tarihinin, inkâr edilmiş ve unutturulmuş simasını ve mahiyetini, bütün hakikatlerile meydana çıkarabilmek için çalışmakta olan *Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti* bir kısım azasını tarih tedrisatındaki bu boşluğu doldurabilecek bir kitap hazırlamağa memur etti.

En yeni eserlere ve Anadolu, Mısır, Mezopotamya, Ortaasya, Şimalî Hint, Şimalî Çin ve Cenubî Sibirde hergün daha ileri götürülmekte olan arkeolojik tetkiklere istinat etmekle beraber mevzuun genişliği, zamanın darlığı yanında, önümüzdeki ders yılına yetiştirilmesi zaruretinin de hâkim bulunması ilcasile, bu küçük eserin ihtiyaca tam ve mükemmel şekilde tekabül edeceği iddia olunamaz.

Noksanları, ilerde, yeni basılışlarda tamamlanacaktır. Kitabın ihtiva ettiği mevzular etrafında daha fazla malûmat edinmek istiyenler ayni heyetin pek yakında bastırılmak üzere hazırladığı *Umumi Türk Tarihinin Ana Hatları* hakkındaki esere müracaat edebilirler.

Cemiyet, dört kitap halinde hazırlamış olduğu bu küçük eseri, mekteplerde okutulmasını kabul eden Türkiye Cümhuriyeti Maarif Vekaletine hediye etmiştir.

Cemiyet, Maarif Vekaleti Neşriyat Müdürü Faik Reşit ve Devlet Matbaası Müdürü Hamdi Emin Beylere kitapların basılışındaki kıymetli yardımları için teşekkürü vecibe bilir.

Kaynaklar

Arslanoğlu, K. (2023). En ağır ve en örgütlü sansür Atatürk'e… "Türkçe edebiyat" tartışmalarında bile… *Odatv*. https://www.odatv4.com/yazarlar/kaan-arslanoglu/en-agir-ve-en-orgutlu-sansur-ataturke-turkce-edebiyat-tartismasinda-bile-120004911

Çınar, İ. (2014). Türk eğitim politikasında batı etkisi: bitmeyen batılılaşma. *Turan-Sam Dergisi.* Cilt 6, Sayı 22.

Çınar, İ. (2018). *Neden ve nasıl mankurtlaştırılıyoruz.* İkinci Baskı. IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Maarif Vekaleti. (1931). *Tarih I, II, III, IV.* (Dört ayrı cilt halinde) İstanbul: Devlet Matbaası.

Cumhuriyetin İlk Yüzyılında Üniversite ve Bilimsel Gelişmeler

Prof. Dr. İbrahim Ortaş [11]

Benim Manevi Mirasım Bilim ve Akıldır.

Mustafa Kemal Atatürk

Cumhuriyetin yüzüncü yılı kutlu olsun. İlk 100 yıllık süreçte yapılan işleri ve gelişmeleri analiz etmekte yarar var. Yaşadığımız dünyada gelişmenin dinamosunun nitelikli eğitim, bilim ve araştırma ekseninde üniversitelerde yapıldığı bilinmektedir. Üniversitesi olmayan bilgi ve bilim üretemeyen hiçbir toplumun artık dünyada gelişmişlik ve refah içerisinde bir yaşama kavuşma şansı olmayacaktır. Bu bağlamda Cumhuriyetimizin ilk 100 yılında yükseköğretimimizin durumunu analiz etmek geleceğe ışık tutmak açısından son derece yararlı olacaktır.

Cumhuriyet, önceden üretimi tarım, siyasi yapısı ise padişahlık olan sistemde eğitim ve nitelikli insan yetiştirme organlarına sahip değildi. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde (1299-1922) medreseler ve benzeri kurumlar aracılığıyla dini eğitim verildi ve başta askeri

[11] Çukurova Üniversitesi, Ziraat Fakültesi.

alan olmak üzere bazı alanlarda pek çok zorluğa rağmen birçok insan yetiştirilmiştir. Ancak o dönemde Rönesansın kaçırılması nedeniyle temel bilimlerde gelişme sağlanamadı ve gene özgün bilimsel çalışmaların azlığı/yokluğu nedeniyle Batı'ya kıyasla geri kalındı. Cumhuriyetin Türkiye'de gerçekleştirdiği eğitim dönüşümünde Atatürk'ün öncü bir yeri vardır. Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte kısa sürede eğitim birliği ekseninde ülkenin her yanında bilimsel eğitim verilmeye başlandı. 4 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu'yla (eğitim birliği) ilk ve orta öğretimi devletleştirilerek Milli Eğitim Bakanlığı altında eğitim yaptırıldı. Bu sürçten sonra ülkenin her yerinde aynı nitelikte okullaşma hamleleri yaygınlaştırılmaya başlandı.

Türkiye Cumhuriyeti (1923-Günümüz) süreci ile Cumhuriyeti'nin kurucu lideri Mustafa Kemal Atatürk, yaşananları ve sosyolojik yapıyı analiz ederek laik, modern bir eğitim sistemi oluşturma konusunda yüksek bir amaç ve hedef ortaya koymuştur. Başta ülkenin ihtiyacı olan tarım, sağlık ve teknolojik içerikle kurulan nitelikli eğitim ve araştırma kurumları, bilimsel çalışmaları destekleyerek bilgi üretimini teşvik etti.

Cumhuriyetin ilk 100 yılının başlarında Atatürk'ün uygarlaşma yolunda eğitime verdiği önem "*Hayatta en hakiki mürşit ilimdir*" ifadesi ile başlamıştır. Ayrıca Atatürk der ki, "Dünyada her şey için yaşam için başarı için en gerçek yol gösterici bilimdir fendir. Bilim ve Fen'in dışında yol gösterici aramak aymazlık bilgisizlik doğru yoldan çıkmışlıktır" (Atatürk, 1924; S.D. II).

Cumhuriyetin ve Atatürk'ün Eğitim ve Bilimsel Gelişim Üzerindeki Rolü

Bu gelişmeler Osmanlı döneminde yapılamayan diğer bütün altyapıların, enstitü ve araştırma kuruluşlarının oluşumunu sağladı. Cumhuriyetin ilk yıllarında yeterince öğretmen olmadığı için başta

ordudaki Ali-Okulları ve köy yerlerinde okuma yazama bilenlerden yardım sağlandı. Kırsalda köy çocuklarına eğitim yanında el işi becerisi ve meslek kazandırmak için ülkenin her bölgesinde amaçlı ve programlarıyla dünyada öncü nitelikli Köy Enstitüleri eğitim modeli geliştirildi.

Köy Enstitüleri: Atatürk'ün eğitim reformlarının devamı olarak Türkiye'nin sosyolojik yapısına uygun olarak kırsalda ve tarımsal eksende Köy Enstitüleri eğitim yöntemi başlatıldı. 21 farklı coğrafyada 21 Enstitü kuruldu. Köy enstitüleri kırsal kesimdeki zeki çocuklara teorik ve uygulamalı modern eğitim vererek bilimsel bilincin yayılmasına katkı sağladı. Aynı zamanda sanatsal yönlerinin gelişmesi de sağlanmış oldu. Kısa sürede köylerde eğitim yanında tarım konusunda üretim artırıcı faaliyetler yürüten enstitü çıkışlı öğretmenlerin kurumu soğuk savaşa kurban edildi.

Kadın Eğitimi: Atatürk kadınlara seçme ve seçilme haklarının yanında eğitimlerine çok büyük önem vermiştir. Kadınların bilimsel eğitim almalarını önemsemiş, hayatın her alanında kadının yer almasını topluma benimsetmiştir. Atatürk'ün kadın eğitimine verdiği önemi şöyle ifade etmektedir; "Kadınlarımız ilim ve fen sahibi olacaklar ve erkeklerin geçtikleri bütün öğretim basamaklarından geçeceklerdir. Kadınlar toplum yaşamında erkeklerle birlikte yürüyerek birbirinin yardımcısı ve destekçisi olacaklardır (Atatürk, S.D. II. S 85-86).

Yükseköğrenim Kurumlarının Kurulması: Mustafa Kemal Atatürk, lider olarak, Türkiye'nin modernleşmesini ve bilimsel gelişimini erkenden ön görüp üniversite ve teknolojik gelişmelerde dünyanın gerisinde kalmak bir yana, önüne geçmeyi hedeflemiştir. Bu konuda ihtiyaç duyulan alanlarda seçkin gençleri yurtdışına göndermiş,

yurtdışından uzman ve hocalar çağırarak sistem ve mekanizmalar kurmaya çalışmıştır. Atatürk döneminde Türkiye'de birçok yeni yükseköğretim kurumu kuruldu. Böylece hem daha fazla öğrenci yükseköğrenim görebildi, hem de bilimsel çalışmalar artmış oldu.

Üniversitelerin Kurulması (Üniversite Reformu): Türkiye'nin yükseköğretim ve bilimsel gelişimi ve de sistematik üniversite anlayışı Cumhuriyet ile başlamış olup bu alanda Atatürk'ün çağdaşlaşma konusundaki öngörüsünün önemli bir rolü bulunmaktadır. Atatürk döneminde üniversiteler yeniden yapılandırıldı. Cumhuriyetin ilk yıllarında çabaların önemli bir kısmı eğitime ayrıldı, Türkiye Cumhuriyeti 21 Nisan 1924 tarihli ve 493 sayılı Kanun'la İstanbul Darülfünunu'nun tüzel kişiliğini tanıdı.

Atatürk, 1930'de ülkenin tek üniversitesi olan o zamanki adı İstanbul Darülfünunu'nu (İstanbul Üniversitesi'ni) ziyaret eder, öğrencilerle birlikte oturur ve Cumhuriyetin yaptığı ve yapacağı yeniliklerini konuşur (Tunay, 1964). Darülfünun hocalarının başta harf devrimi olmak üzere Cumhuriyet fikrinin bile benimsenmediğini ve dünyadaki gelişmelerden uzak olduğunu görmesi üzerine İsviçreli Prof. Dr. Albert Malche'yi Türkiye'ye davet eder. Prof. Malche'nin 1932 yılında hazırladığı raporda, çoğu profesörün yalnız ders verdiğini, bilimsel araştırma yapmadığını, öğrencilere okutulan kaynakların tercüme olduğunu belirtir (Malche, 1932). Atatürk 1933 yılında Milli Eğitim Bakanı (Maarif Vekili) Dr. Reşit Galip'in ileri görüşlülüğünün yarımı ve çabaları ile Prof. Malche'nin raporuna dayanarak modern anlamda üniversite reformunu başlatır. Bu reform, yükseköğretimin bilimsel temellere dayalı ve çağdaş bir yapıya kavuşturulmasını amaçlıyordu. Bu çerçevede, 1 Ağustos 1933'te İstanbul Üniversitesi kurulur, daha sonra başta Alman bilim inşaları olmak üzere yabancı bilim insanlarının geldiği yükseköğretim kurumlarına tam özerklik tanındı ve öğretim dili olarak Türkçe benimsendi. Atatürk'ün eğitim alanında

başlattığı reformları sayesinde üniversite ve yükseköğretimde tarihte görülmeyen yeni bir yaklaşımla modern üniversiteler uluslararası standartları yakalamaya başlamışlardır.

Alman bilim insanlarının davet edilmesi ile İstanbul ve Ankara üniversiteleri özerk yönetim anlayışı ile kuruldular. Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Türk Dil ve Türk Tarih Kurumları yükseköğretim alanında kurulmuş önemli sosyal bilimler araştırma kurumlardır. Yüksek Ziraat Enstitüleri, Tarımsal Araştırma Enstitüler benzer şekilde ülke tarımının gelişmesi için geliştirilmiş eğitim kuramlardır.

Zaman içinde, Türkiye Yükseköğretimi ve Üniversiteleri fiziki ve sayısal olarak büyümüş fakat nitelik olarak gerileme de yaşamışlardır. Ancak ne yazık ki soğuk savaş süreci ve devamında, ülkemizde yaşanan 4 askeri darbe sonrası, nitelikli bilim insanları sorumlu tutularak öncelikle üniversite özerkliği zayıflatılarak Üniversiteler adeta bir devlet dairesi durumuna getirilmişlerdir. 1980 askeri darbesi sonrası, alt yapısı oluşturulmadan, Türkiye'de her ile bir üniversite kurulması politikası ile bilginin araştırma ve tartışma ile üretildiği üniversiteler, tabiri caiz ise, bir okul pozisyonuna dönüştürülmüş oldu.

Bilim ve Teknoloji Politikaları: Türkiye, Cumhuriyeti ilk kuruluş yıllarında benimsediği toptan kalkınma amaçlı politikalarını ne yazık ki ilerletemedi. 2000'li yılların başında 2023 Vizyonu gibi stratejik belgeyi yayınladı. Ne yazık ki artan ekonomik sorunlar, iç siyasi belirsizlikler bütünlüklü bir bilim ve teknoloji politikasının gelişmesini ve sürdürülmesini engelledi.

Türkiye'nin bilimsel gelişim tarihinde Mustafa Kemal Atatürk'ün düşünceleri ve reformları büyük bir etki yaratmıştır. Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu olarak ülkenin birçok alanda

modernleşmesini ve Batı standartlarına ulaşmasını hedeflemiştir. Bilim ve eğitim alanları da bu modernleşmenin merkezinde yer almıştır.

Cumhuriyetin bilim politikalarının devamı olarak 1963 yılında kurulan TÜBİTAK ve diğer bilimsel kuruluşlar bütünlüklü bir gelişmenin kazanımlarıdır. Başta temel bilim ve teknoloji alanında Araştırma Merkezlerinde araştırma yapmakta. Ayrıca fen ve mühendislik alanlarında projelere bütçe desteği sağlamaktadır.

Uluslararası Bilimsel İş birliği Politikası: Türkiye, uluslararası bilimsel işbirliğini arttırmak için başta Avrupa Birliği (AB) programları olmak üzere bir dizi anlaşma ve projeye katıldı. II. Dünya savaşı sonrası 1954 yılında Avrupa Ortak Araştırma Laboratuvarı (Nükleer Fizik ve Nükleer Kimya Araştırma Merkezi) (Conseil Européen pour la Recherche Nucléaire (CERN) gibi ciddi temel bilim projesi başladı. Ülkemiz bilim insanlarında önemsediği bu nükleer ve uzay programına gerekli katkı ve önemi veremedi. Halen ülkemiz CERN'in kendi isteği ile kısmi üyelik statüsünde katılarak bilimsel birçok gelişmenin anlaşılmasından uzak kalmaktadır. Ancak Atlas ve CMS algılayıcısında ODTÜ, Boğaziçi, İTÜ, Ankara ve Çukurova üniversitesi mensuplarının görev alması guru verici.

Türkiye bütün zorluklara rağmen birkaç sınırlı üniversitelerinde yetiştirdiği nitelikli insan gücünü beyin göçüne kaptırdı. Zaman zaman yurtdışındaki bilim insanlarını Türkiye'ye çekmeye yönelik çeşitli teşvikler sunmasına rağmen gerekli cazibeyi yaratamadığı için çok da başarılı olmadı. Bugün ülkemiz üniversiteleri dünya bilim ölçeğinde geriye düşmektedir (Ortaş, 2022).

Günümüzde Üniversitelerin Durumu

Günümüzde 208 üniversite, yaklaşık 183 bin öğretim üye ve görevlisi, 8 milyona yakın öğrenci ile eğitim yapmaktadır. 1980'lerden

itibaren Türkiye bilimsel araştırmalara katılım konusunda batıdaki üniversitelerde önemsenen nitelikli bilimsel araştırma ve yayın politikalarına yöneldi. Özellikle 2000'lerden itibaren bilimsel yayınlar ve araştırma projeleri arttı, ancak temel bilimlerdeki yetersizlikler ve ülkenin teknolojik yapısının gelişmemiş olması nedeniyle sanayiye yönelik bir araştırma alt yapısı ve mekanizması kuramadı. Türkiye dünya bilimsel yayın ve araştırma çıktısında %1'lik bir üretim katkısı ile dünyada ilk 20. sırada. Dünyanın 24 bin üniversitesi içinde ilk 500 nitelikli üniversite arasında kendisine halen yer bulamamıştır ama bunun yanında Türkiye'den yurtdışına giden bilim insanlarının başarıları da hep takdir toplamaktadır. . Hatta ilk bilimsel Nobel Ödülümüz de ülkemizin ilk üniversitesi olan İstanbul üniversitesinde eğitim görüp yurtdışında araştırmalar yapmış olan Prof. Dr. Aziz Sancar hocamıza verilmiştir.

Sonuçta pek çok başarılı yoksul Anadolu çocuğu Cumhuriyetin sağladığı nitelikli ve eşitlikçi eğitim ve dikey büyüme ortamı/koşulları sayesinde eğitim ve araştırma yapma şansına ulaşmıştır. Devletin üst düzey yöneticilerinin tümü Cumhuriyetin imkânlarını değerlendirerek yetenekleri ve çabaları doğrultusunda yönetime gelmişlerdir. Bu bağlamda hepimiz bizlere sunulan bu imkânların bilincinde olmak ve korumak zorundayız. Ancak ben Cumhuriyetin kurumsal birikimli amaç ve hedeflerini gerçekleştirmede yeterince başarılı olmadığımız düşüncesindeyim. Bizler Cumhuriyetin akıl-bilimi ışığında çağdaş medeniyetler seviyesine geçmede yeterince sorumluluklarımızı yerine getiremedik. Ancak ülkenin geleceğe taşınmasında yük yine, Atatürk'ün belirttiği gibi, gençlerin ve eğitimlilerin omuzlarındadır, bu görevi unutmamamız gerekir.

Cumhuriyetin ve Atatürk'ün Başarısı Akıl ve Bilime Dayanmaktır

Cumhuriyetin kuruluşu ile rönesans ve sanayi devriminin etkilerini Türkiye'ye kazandırmak için öncülük eden Atatürk çoklu zekâsı ve bilgi birikimi yanında temel bilimsel tutum ve duruşu ile etkili olmuştur. Atatürk "Ben manevi miras olarak hiçbir nas-ı katı, hiçbir dogma, hiçbir donmuş, kalıplaşmış kural bırakmıyorum, benim manevi mirasım ilim ve akıldır, beni benimsemek isteyenler, bu temel mihver üzerinde akıl ve ilmin rehberliğini kabul ederlerse, manevi mirasçılarım olurlar" diyerek (Giritli, 1980) bilime olan inancını vurgulamıştır.

Ne Yapılmalı?

Yeniden 1923-1940 yılları arasında uygulanan ve hemen hemen her alanda kalkınma ve uygarlaşma başarısı kazanmış ülkemizin yeninden fabrika ayarlarına dönmesi ve 2. yüzyılda daha yüksek bir enerji ile devam ettirilmesi gerekmektedir. Başta yetişkin, farkındalığı yüksek, çevresini ve doğasını bilen nitelikli insan kaynağı sağlamak için yeniden eğitim birliğini kamu eliyle sağlamamız gerekiyor. Yeniden eğitim birliği ile anaokulundan liseye kadar fen-okuryazarlık, okuduğunu anlayan, mantıksal kurguyu oluşturan, analitik düşünen pozitif bilim temelli bir eğitim ile nitelikli insan eğitiminin sağlanması kaçınılmazdır. Türkiye'nin belirlenmiş devlet katından benimsenmesi ve izlenmesi gerekli bir bilim politikası ve stratejisinin oluşturulması öncelikli olmalı. Çağın gerisinde kalmamak için bilim ve üniversite gerçeği en üste tutulmalı.

Yükseköğretimde Prof. Albert Malche'nin o dönemde ülkemize önerdiği ve Alman bilim insanları ile ülkemize kazandırdığımız özerk ve araştırmaya dayalı üniversite anlayışını ne yazık ki uzun zamandır geçek anlamda yürütemiyoruz. Nicelik olarak büyüdük,

ancak nitelik olarak çok geriledik. Yeniden bilim ve üniversite hayatı özerk yapısı ile evrensel ölçekte motive edilerek bilim ve teknoloji üretmesi sağlanmalı. Hepsinden önemlisi, üniversitelerin nitelikli akademik kadrolar ve yönetimler ile yüksek nitelikli, 21 yy. yetkinlikleri kazanmış insan gücünü oluşturmaları sağlanmalıdır. TÜBİTAK'ın bütçesi ve olanakları çeşitlendirilerek stratejik projelere ortam hazırlamalı. TÜBA daha özerk bir yapıda ülkenin bilim, teknolojileri ve diğer sorunları konularında beyin fırtınası, öneri ve çözüm önerileri konusunda siyaset üstü çalışmalar yapmalıdır.

1960'lı yıllarda başlayan Devlet Planlama Teşkilatı yeniden kurulmalı ve uzmanlar öncülüğünde eğitim ve araştırma dâhil nitelikli hedefe yönelik planlamaya geçilmeli. Ülkenin yeniden bilimsel bir akademik araştırma çalışma düzeni sağlanmalı. İktisat kongresinde alınan kararlar gibi ülkenin kaynaklarına dayalı amaç ve hedefler konmuş programlar işlenmeli. Uzay çalışmalarına en üst düzeyde önem verilmeli. Tarım ve doğanın korunması ve sürdürülebilir ilkelere göre yürütülmesi için yeniden planlama ve programa dayalı gelişme sağlanmalıdır.

Türkiye'nin sahip olduğu hava, su, toprak, geniş bitki ve hayvan çeşitliliği ve de güneşi gıda güvencesini sağlayacak yeterliliktedir. Yaşar Kemalin ifadesi ile "bu bereketli topraklar iyi insanların yetişmesine yol açacaktır". Türkiye Cumhuriyeti ikinci yüzyılında bu toprakların insanları bunları başaracak nitelikli insan gücüne sahip olursa geleceği de önde götürecektir.

Cumhuriyetin yüzüncü yılı kutlu olsun. Gelecek yüzyıllar da daha da başarılı, insanlık için üreten, paylaşan ve insanın yaşamını anlamlı kılan işler yapılsın. Nice yüzyılların kutlanmasına.

Kaynakça

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1923. Cilt II, 2. baskı, Ankara, s. 85-86.

İsmet Giritli, 1980, Kemalist Devrim ve İdeolojisi, İstanbul Üniversitesi Yayınları, s. 13.

Tarık Zafer Tunaya, 1994, Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük, İstanbul sf. 163.

İlhan Başgöz ve Howard E. Wilson, 1968, Türkiye Cumhuriyeti'nde Eğitim ve Atatürk, Ankara sf. 179-180.

İbrahim Ortaş. 2022. Dünya ve Türkiye'de Üniversite Olgusuna Yaklaşımlar, Çukurova Üniversitesi Örneği. 280 s Anı Yayıncılık. Ankara

Le Monde Gazetesi Diplomatik Ekinde "Türk Yüzyılı" 1923-2023

Prof. Dr. Ali Demir [12]

Le Monde Diplomatique'in Ekim-Kasım 2023 sayısında, "1923-2023 TÜRK YÜZYILI" başlığı altında, 98 sayfalık özel bir sayı yayımlandı. Görebildiğim kadarıyla, Türk basın yayın organlarında, bu çalışmaya yer verilmedi. Ben de, Le Monde gazetesini internet üzerinden okurken fark ettim ve Fransız arkadaşım Gérard Gautiher aracılığıyla bu sayıyı edinebildim.

Ön kapakta, Mustafa Kemal Atatürk'ün bir fotoğrafı, hemen yanında Türk Bayrağı, alt tarafında sokakta top oynayan çocuklar, en altta ise "1923-2023 LE SIECLE TURC" yazısı yer alıyor.

İçerikte; Akram Belkaid'in, ss: 4-5 "Türkiye Bekleyecek" başlıklı makalede, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmek için yaptığı başvurular, tarihsel süreç içinde ele alınmakta, bu gidişle, daha çok beklemesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Değişik bakış açılarının sergilendiği bölümdeki yazıların ve incelemelerin başlıkları ve kısa içerikleri ise öyle:

[12] Öğretim Üyesi, Fransa.

– “Avrupa ve Yakın Doğu Arasında Bir Köprü”, Cécile Marin, ss:.6-7: “Geniş bir harita üzerinde; Türkiye’nin belli başlı kentleri, komşuları, yeraltı ve yerüstü kaynakları, temel altyapıları, otoyolları, demiryolları, ticaret limanları, barajları, sınır güvenlikleri, Kürtlerin, Arapların, Azerilerin, Kafkas kökenlilerin yoğun olarak yaşadığı bölgeler gösterilmektedir” (…)

– “İmparatorluktan Yüzyıllık Cumhuriyete”, Olivier Pironet ve Youness Machichi Bouhlali, ss: 8-9: “Belli bir tarihsel süreç içinde; “Avrupa’nın Hasta Adamı”ndan, Bağımsızlık Savaşı’na, batılılaşma ve modernleşme dönemleri ele alınmakta; AKP hükümetleri döneminde yaşanan önemli olay ve olgulara yer verilmektedir” (…)

– “Aydınlanmacı Bir Diktatörlükten Tehdit Altında Bir Demokrasiye”, Ariane Bonzon, ss: 10-14: “2023 Cumhurbaşkanlığı ve milletvekilleri seçimleri, Türkiye’nin kendi kendisiyle barışık olmadığını gösterdi. Mustafa Kemal’in, Cumhuriyetin doğuşunda karşılaştığı sorunlar, tam olarak aşılmış değil. Recep Tayyip Erdoğan’ın izlediği saldırgan dış politikayla, bu sorunlar yeniden gün yüzüne çıkarırken hem toplumu kutuplaştırıyor hem de ülkesini geleceği belli olmayan bir yüzyılın içine sürüklüyor” (…)

– “Başdöndürücü Bir Modernleşme”, s. 15: “Reformcu, milliyetçi, batıcı, devrimleriyle Kemalizm; gözalıcı siyasal, ekonomik, kültürel dönüşüm izlencesiyle yıkık bir imparatorluğun kalıntıları üzerine Cumhuriyeti kurma çabasıydı. XX. yüzyılın en görkemli deneyimlerinden biri olan bu hareket, tam olarak başarıya ulaşamadı…”

– “Ve Mustafa Kemal Modern Türkiye’yi Yarattı”, Taner Timur, ss.16-19: “Birinci Dünya Savaşı sırasında, Osmanlı İmparatorluğu’nun paramparça edilmiş durumda. Çanakkale Zaferi’nin yıldızı General Mustafa Kemal, Anadolu’nun bütünlüğünü kurtarmanın halen daha olanaklı olabileceğine inanan çok az kişiden biridir. Utkuyla

yönettiği ulusal direnişin ardından, Lozan'da, Batılı devletler karşısında, istediği elde etmiş, 1923 tarihinde de, Cumhuriyet'i ilan etmiştir. (…) Reformculuk, ulusalcılık, batıcılık düşünceleri doğrultusunda; inanılmaz bir dönüşüm izlencesiyle siyasal, ekonomik, ekinsel ve yönetsel birçok alanda devrimler gerçekleştirmiştir" (…)

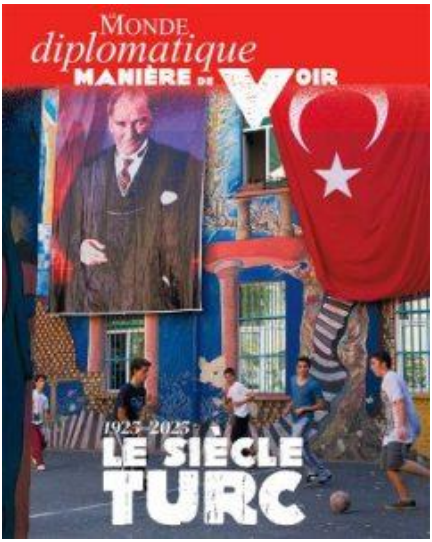

– "1980 Askeri Darbesi'nin Yarattığı Dalgalanmalar", LUCIE DRECHLOVA ve JOSEPH RICHARD, ss.29-22: "20. Yüzyılda, Türk Ordusu, dört kez siyasal yaşama müdahale etti: 1960, 1971, 1980, 1997. Ancak, bunların içinde, en çok 1980 darbesi, toplumu ve kurumlarını derinden etkiledi. Acımasızca sürdürülen bir baskı ve şiddetle, bir yandan, her türlü muhalefeti, özellikle de sol muhalefeti yerle bir ederken, bir yandan da sınırsız bir ekonomik liberalizmin yollarını açtı" (…)

– "Nâzım Hikmet, şair ve militan", Charlotte Kan, s.22: "Nâzım Hikmet, en büyük Türk şairi olarak nitelendirilir. Tutukevlerinde ve sürekli sürgünlerde geçen yaşamı, 20. yüzyıl Türkiye'sinin çalkantılı siyasal yaşamının da tanıklığıdır" (…)

– "'Kültürel Devrimle' Örülen Ulusal Birlik", PERTEV NAİLİ BORATAV, ss. 23-25: "Mustafa Kemal Atatürk'ün, bin yıllık gelenekle bağını koparark, gerçekleştirdiği reformların temel amacı, öncelikle Türkiye'yi modern Batı uygarlığıyla bütünleştirmekti. Arka arkaya gerçekleşen bu reformlar, sonuç olarak, değişik kökenlerden gelen

Anadolu halklarını birbiriyle kaynaştıran "Kemalist ideolojinin" doğuşuna kaynaklık etti. (…)

"Kemalist devrimlerin" ilk sonuçları, geniş halk kitlelerinde, gelecek umutlarının kapılarını açmak olmuştur. (…)

Kadınların toplumsal yaşama katılmaları, bir yandan dinsel önyargıları kırarken, bir yandan da, ulusun ekonomik gizilgücünün artması sonucunu doğurmuştur." (…)

– "Benzersiz Bir Deneyim: Köy Enstitüleri", Angélique Mounier-Kuhn, s. 24: Yazar, Köy enstitülerine giden yolu, belli bir tarihsel süreç içinde, kısaca anlatmaktadır. (…)

– "Birbiriyle Uzlaşmaz İki Kamp", Timour Muhiddin, ss. 26-27: "Mustafa Kemal Atatürk'ün uygulamaya koyduğu laiklik taraftarlarıyla karşıtları hep var oldu Türkiye'de. 20. yüzyılın sonunda iktidara gelen Siyasal İslam taraftarı partiler, çok sayıda tutucu yazar ve şairlerin yazıklarından beslenirlerken, bunların karşısındaki solcu aydınlar da kendi savunmalarını yapmaktadırlar." (…)

– "İstanbul'da Kitleler Homurdanmaya Başlayınca", Alain Gresh, ss. 28-29: "2013 baharında, İstanbul'un merkezinde, kentin ender yeşil alanlarından biri olan Gezi Parkı'nın yıkılmasına karşı çıkanlarca başlatılan muhalif eylemler; kısa zaman dilimi içinde, giderek daha da otoriter bir yapıya bürünen yönetime karşı, ülke geneline yayılan eylemleri ateşleyen kıvılcım olmuştur." (…)

– "Uzun Zamandan Beri Var Olan Ayırımcı Kürt Karşıtlığı", Jean Michel Morel, ss. 30-32: "28 Mayıs 2023 tarihinde, oy sayımı bile tam olarak sonuçlanmadan, Cumhurbaşkanı şu açıklamayı yapıyordu: 'Bu seçimin gerçek kazananı, bütün çeşitliliği içinde, ulusumuz, bütün Türkiye'dir. En büyük kazananı ise, demokrasimizdir!" Ancak ne

kaldı gerçekten geriye; 'bu demokrasiden ve bu çeşitlikleri' dikkate almaktan?" (…)

– "Panturanizm": s.32 "Türk aydını Ziya Gökalp tarafından ortaya atılan bu doktrine göre; Türkçe konuşan bütün halkların, tek bir siyasal birlik oluşturmaları için çağrı yapılmaktadır. Bu birleşmenin adına 'Turan" adı verilmektedir. Boğaziçi'nden Baykal Gölü'ne dek uzanan Panturanizm düşüncesi, genç Türkler arasında da yaygınlık kazanmakta, bugün de aşırı milliyetçi çevrelerin söylemlerinde sıklıkla yer almaktadır. Hatta bazılarına göre, bu sınırlar, Ermenistan'ın da içinde; Kerkük, Musul, Kıbrıs'ın tamamı, Girit, Selanik ve Suriye'nin kuzeyini de kapsamaktadır.

– "Aşırı Milliyetçilerle Birleşme", Akram Belkaïd, ss. 33-35: "2014 yılında, ilk kez Türkiye'de, Cumhurbaşkanının genel oyla doğrudan seçilmesi sırasında, Recep Tayyip Erdoğan, kendi geleceğini güvence altına almak için, güçlendirilmiş cumhurbaşkanlığı rejimini ortaya atmış, geleneksel olarak dinsel partilere uzak duran aşırı milliyetçi sağı yanına alma konusunda, belli bir strateji geliştirmekten geri durmamıştır. Örneğin, nasıl oldu da Kürtlerle yakın işbirliğinden yana olan bir parti, birdenbire, onlara karşı, en şiddetli politikaların savunucusu oldu?" (…)

– "NATO ile İnişli Çıkışlı Bir İlişki", Didier Billion, ss. 37-39: "1950'li yıllar bir yana, Ankara, Washington'la ayrıcalıklı ilişkilerini korumaya özen gösterirken, diğer ortaklarıyla da ilişkilerini çeşitlendirme istenci gösterdi hep. Örneğin, Türk Cumhurbaşkanı, 2017 yılında, Rusya'dan S-400'leri aldığında, bu ilişkiler çok gerildi. NATO'nun tek Müslüman üye ülkesi olan Türkiye, bu tutumuyla, daha az güvenilir konuma geriledi. (…) Özellikle Berlin Duvarı'nın

yıkılması, Ankara'nın coğrafi konumundan kaynaklanan stratejik önemini yitirmesi sonucunu doğurdu" (…)

– "Tahran'la Zorunlu Ortaklık", Mohammad-Reza Djalili ve Thierry Kellner, ss.40-42: "Tarih boyunca, Türkiye-İran arasındaki ikili ilişkileri, zaman zaman karşıtlıkları içinde barındırsa da günlük çıkarlara dayalı olarak devam etmektedir. 2002 yılında, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin yönetime gelmesiyle, belli bir yakınlaşma dönemi yaşansa da Arap ülkelerinde meydana gelen birtakım başkaldırılar, yeni birtakım anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına neden oldu." (…)

– "Suriye'de Patlayan Bombalar", Damien Lafauconnnier, ss.42: "ABD'nin başını çektiği Uluslararası Koalisyon ve Başar Al-Assad'ı destekleyen Moskova'nın yanı sıra; İran, Türkiye ve İsrail de düzenli bir biçimde Suriye ve Irak topraklarını bombaladılar." (…)

– "Libya'da, Ruslar ve Türkler Karşı Karşıya", Jean Michel Morel, ss.43-45: "1912 yılında, Osmanlı İmparatorluğu, İtalya'ya yenilerek, Libya üzerindeki egemenliğini yitirdi. Bir yüzyılı aşkın bir süre sonra, Muammer Kaddafi rejiminin yıkılmasının ardından, Libya'da ortaya çıkan iç savaşa Türkiye asker göndererek katıldı. Ancak, Türkiye, Akdeniz'de ve Afrika'da yayılmacılık politikasını sürdürürken, karşısında yer alan Rusya'nın varlığını dikkate almak zorunda." (…)

– "İstanbul, Arap Sürgünlerin Başkenti", Killian Cogan, ss. 47-51: "2011 yılından beri, çok sayıda Arap ülkesinden Türkiye'ye sığınmacı geldi. Bunların bazıları, kendi ülkelerindeki yönetimlere karşı çıkanlar, bazıları ise kendi ülkelerine oranla, burada göreceli bir özgürlük ortamı bulanlardan oluşuyor. Başkalarını buraya çeken nedenler arasında ticari ilişkiler ve daha konforlu bir yaşam düzeyinden yaralanma sayılabilir." (…)

– "Amerika'ya karşı Yürütülen Bir Savaş", Nazim Kurundeyr, s. 48: "Türkiye'nin, uzun zamandan beri, Amerika Birleşik Devletleri ile

yakın işbirliği içinde olmasına karşın, Türk toplumunun genelde Amerika karşıtlığı, bazı siyasal partilere dek uzanmaktadır." (…)

– "Avrupa'ya Direnen Bir Aday Ülke", Didier Billon, ss. 54-57: "2019 Haziran'ında, Avrupa Birliği Konseyi, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılma görüşmelerinin son bulduğunu bildiriyordu. 2023 Temmuz'unda, yeni bir diyalog sürecinin başlatılma kararına karşın, böyle bir bütünleşmenin çok uzak olduğu görünmektedir. Bununla birlikte, 1950'li yılların sonundan beri, Ankara, Büyük Avrupa blokuna katılma isteğinin peşini hiç bırakmadı." (…) "Birtakım ekonomik çevreler, gümrük tarifelerinin düşürülmesinin, ulusal sanayini çökerteceğinden kaygılanmaktadır." (…)

– "Komşularla Sıfır Sorundan Çatışmalı İşbirliğine", Akram Belkaïd, ss.58-62: "Duruma göre değişen Türk dış politikasının niteliğini belirlemek oldukça güç. Güçler dengesine göre, kendi çıkarlarını gözeterek, sürekli değişmekte; bu tutumuyla, İran ve Arap ülkeleri başta olmak üzere, yakın komşularını sinirlendirmektedir. Rusya'ya gelince, onunla da hem ortak hem karşıt rolü oynamaktadır." (…) "Ahmet Davutoğlu'nun 'Stratejik Derinlik' düşleri, Recep Tayyip Erdoğan'ın 'Yeni Osmanlıcılık' düşleriyle pek bağdaşmamaktadır." (…)

– "Susturulan Ordu", Sümbül Kaya, ss. 64-67: "Tutucu-İslamcı yönetimin, askerlerin siyasal yaşama müdahale geleneğini ortadan kaldırma stratejisi, 2016 Temmuz'undaki askeri kalkışma girişimini engelleyemedi. Bu güç gösterisinden başarıyla çıkan Türk Cumhurbaşkanı, bu kurumu avucunun içine almak için yoğun çaba gösterirken, bu kalkışmaya karşı çıkan Kemalist subayları da saf dışı etmeyi fırsat bildi." (…) "Kendisini, Mustafa Kemal Atatürk'ün mirasçısı sayan askerlik kurumu, her zaman merkezi bir rol oynadı siyasal yaşamda" (…)

– "Avrupa, Gülenciler İçin Bir Sığınma Yeri", Ariane Bonzon, s.66: Yazar, 2016'da, askeri kalkışma sonrasında; Avrupa'ya sığınan, şu an İngiltere'de yaşayan, Fethullah Gülen'le doğrudan görüşebilen, Hizmet cemaatinin ağabeyi konumunda olan Mustafa Yeşil'le görüşürken, onun ağzından şu değerlendirmeleri aktarıyor: Hareket'in, tüm dünyada, on milyon üyesi bulunduğunu, Recep Tayyip Erdoğan'ın iktidara gelmesini desteklediklerini, özellikle yargı ve poliste güçlü olduklarını, birtakım gerekçeler ve Stalinist yöntemlerle Cumhuriyetçileri, ulusalcıları, seçkinleri ve komünistleri nasıl susturduklarını ya da ortadan kaldırdıklarını, ordunun siyasal yaşamdan uzak durması için ne tür davalar açtıklarını; 2016 darbe girişiminden sonra, yönetimle ilişkilerinin nasıl bozulduğunu, kendisinin 2010-2015 yılları arasında, devlet çarkı içinde ne tür roller üstlendiğini; başta Almanya olmak üzere, Belçika, Fransa, İngiltere ve diğer Avrupa ülkelerinde 55 bin Gülencinin siyasal sürgün yaşadığını, elliden çok okul, yüzlerce akşam kursu, çok sayıda kültür deneği, dinler arası platformları olduğunu, Hareket'in temel amacından geri adım atmadıklarını…" (…)

– "Ermenice, Önemsenmeyen Bir Dil", Aziz Oğuz, ss.68-71: "1915-1916 soykırımından yüzyıl sonra, yalnızca altmış bin Ermeni yaşamakta Türkiye'de. Bu topluluğun, İstanbul'daki on altı okulunda, üç bin civarında öğrenci öğrenim görüyor. Bu kurumlar, kaybolmakta olan bir dili ve kültürü yaşatmaya çalışıyorlar." (…)

– "Oliver Stone'nun Özürü", Zeynep Tekkin, s. 69: "Bir film, tek başına bir ülkenin saygınlığının biçimlendirebilir mi? 1978 yılında, Platoon tarafından yapımı gerçekleştirilen Midnight Express (Geceyarısı Ekspresi) filmi, Türkiye'nin hukuksuzluk ve geri kalmış şiddet yanlısı halkının, Batı ülkelerindeki imgesinin güçlenmesine katkı sağladı." (…) 2004 Aralık ayında, Alexandre filminin tanıtımı için İstanbul'a gelen Oliver Stone, Midnight Express filmindeki 'yanlış anlamalar' ve "kırdığı kalpler" için özür dilediğini bildirdi." (…)

– "Yaşam Fışkıran Ölü kentler", Jean Paul Roux, ss. 72-75: "Türkiye, binlerce yıldan beri, tarihin ürettiği çok önemli arkeolojik ve sanatsal değeri topraklarında barındırıyor. Hititlerden, Osmanlılara dek; Yunanlılar, Romalılar, İranlılar, Selçukluların yanı sıra, nerdeyse dünya uygarlığının en eski kaynaklarına uzanan kökleri orada bulmak olası." (…) "Örneğin, Sadres'te yapılan kazılar, Lidyalıların en son kralının masalsı varsıllığını günyüzüne çıkarmaktadır." (…)

– "Başkaldırıcı Bir Toplumun Varlığı", Timour Muhidin, ss. 76-79: "2013 baharında, Gezi Parkı'nın yıkılmasına karşı çıkan halk hareketi, kısa süre içinde, Türk toplumunun çok değişik kesimlerinin gönüllü katılımıyla büyüdü. Kendilerine 'apaş" adını yakıştıran özellikle kenar mahalle gençleri, yeni bir kuşağın yazınının ortaya çıkmasına kaynaklık ettiler." (…) "2000-2010 yılları arasında, toplumsal ve siyasal değişimlerle altüst olan bir toplumda, bireyin yeri neresidir?" (…)

– "Suriyeli Sığınmacılar Artık İstenmez Oldular", Ariane Bonzon, ss. 80-84: "2011 yılında, iç savaştan kaçıp gelen Suriyeli komşularına kucak açan Türkiye'de, giderek artan ekonomik sorunlar nedeniyle, bazı halk kesimleri karşı çıkmaya başladılar. Bu karşı çıkış karşısında sıkışan Recep Tayyip Erdoğan, gerginlikleri araçsallaştırmaktan da geri durmadı." (…) "Suriyelilerin büyük bir bölümü, 'geçici koruma" konumunda oldukları için, her türlü güvenceden yoksun durumundadır." (…) Bu konuda, Ankara çelişkili bir stratejinin bedelini ödüyor. Bir yandan Suriyelileri kabul ve bütünleşme siyaseti, öte yandan düşmanlık söylemleri." (…)

– "Tiyatro, Sanatçılar İçin Kurtuluş Sahnesi", Pierre Puchot, ss.85-88. "Çok sayıda özel tiyatro var İstanbul'da. Bu işte yaşamını kazanmak zor olsa da televizyonlardaki sansür ve toplumsal tabuların ağırlığı düşünüldüğünde; tiyatro oyuncuları, senaryo yazarları ve sahne

koyucuları bu yolla kendi, yaratıcılıklarını bir ölçüde ortaya koyabilmektedirler." (…) Ancak bu durum, büyük kentlerden Anadolu'daki daha tutucu kentlere gidince, oyuncular açısından, birtakım güvenlik sorunları ortaya çıkmaktadır." (…)

– "Nûdem Durak, Kadının, Yaşamın ve Özgürlüğün Sesi", Marina Da Silva, ss.89-91. "Yazar Joseph Andras tarafından başlatılan uluslararası hareket sayesinde, on dokuz yıla mahkum edilen Kürt şarkıcının özgürlük savaşımı, Türkiye'deki tüm siyasal tutukluların savaşımının sembolü oldu." (…) "Joseph Andras, dört yıl boyunca, şarkıcı ve orada yaşayan halkın tarihini öğrenmek için, Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgeyi birçok kez ziyaret etti."

– "Olguların Anlattıkları": ss.92-97: Son altı sayfada, birtakım, olay ve olgular kısa açıklamalarla okuyucuların bilgisine sunulmuş. Başlıklar Şöyle: Konstantinopl'un Kralları / Bab-ı Àli/ Anıtkabir / Fransızca Konuşuyor musunuz? / Türk kahvesi /1538 / 1544 / 1923 / 1960 / Altın Palmiye / Bizans, Konstantinopl, İstanbul / Türk diyasporası / Darağacı / Türk Lokumu / Hepimiz Kardeşiz (Aşık Veysel'in şiiri) / Andımız / Charles de Gaulle 25 Ekim 1968'de Ankara'yı ziyareti sırasında yaptığı konuşmadan alıntı: "İşte Avrupa ve Asya arasında Boğazların efendisi Türkiye. Anadolu platosu üstünde, üç anakarayla bağlantılı, birçok ülkeyle komşu bu topraklarda, savaş ve barış birlikte yaşandı. Sonuçta, çok büyük ve verimli olanaklara sahip bu ülke, aynı zamanda çok kötü olasılıkları da içinde barındırıyor." / Arap imlerinden Latin Abecesine / Dünyanın merkezi / Megastar (Tarkan) / Anlatım özgürlüğü/ AKP egemenliği sürüyor / Türklerin korkuları / 800 000 ton kayısı / Macron'nun beyin sağlığı / 100 000 kişiden 355'i tutuklu / depremde 50 783 ölü / Futbol efsanesinden Uber sürücülüğüne (Hakan Şükür).

Kadim Bir Türk Yurdu: Ardahan

Prof. Dr. Uğur Bilgili [13]

1. Ardahan'ın Tarihi ve Coğrafyası

Ardahan İli yaklaşık 3000 yıllık bir geçmişe sahip olup, M.S.628 yılında Hazar Türklerinin bir kolu olan Arda Türklerinin eline geçerek Ardahan adını almıştır. Milattan sonra 1068 yılında Alparslan tarafından fethedilerek Selçukluların egemenliğine geçmiş, 29 Mayıs 1555 tarihinde imzalanan Amasya anlaşması ile Kanuni Sultan Süleyman tarafından Osmanlı topraklarına dahil edilmiştir. 1876-1877 Osmanlı-Rus savaşı sonunda savaş tazminatı olarak Kars ve Batum ile birlikte 13 Temmuz 1878 Berlin Antlaşmasıyla Ruslara bırakılan Ardahan, 1918 yılında

Brest-Litovsk Anlaşması ile Anavatana kavuşmuştur. 30 Ekim 1918 tarihinde Ardahan'da kurulan Milli şura hükümeti tarafından Mondros Mütareke şartları reddedilmiş, Milli şura hükümeti kurtuluş savaşımızla bütünleşerek Kazım Karabekir Paşa ve Halit Paşa komutasındaki ordumuz tarafından 23 Şubat 1921 tarihinde kurtarılmıştır. Kazım Karabekir Paşa, tarihe mal olan "Boğazlar Boğazımız, Kars-Ardahan bel kemiğimizdir" sözünü söyleyerek Ardahan'ın

[13] Bursa Uludağ Üniversitesi, Ziraat Fakültesi.

yurdumuz için ne kadar stratejik bir öneme sahip olduğunu vurgulamıştır (Anonim, 2021a).

Ardahan İli, Doğu Anadolu Bölgesi'nde, Erzurum-Kars Bölümü'nün kuzeydoğusunda yer almakta olup, yaklaşık 5.576 km^2'lik bir alan kaplamaktadır. Batıda Artvin, güneydoğuda Erzurum ve güneyde Kars illeri ile çevrili bulunan Ardahan, kuzey ve kuzeydoğuda Gürcistan, doğuda ise dar bir alanda Ermenistan devleti ile sınır komşusudur (Şekil 1). Genel itibariyle, ortalama 2000-2200 m yükseltiye sahip plato özelliğindedir. Bu plato yüzeyinin bazı kesimlerinde volkanik püskürmelerle meydana gelmiş olan ve yükseklikleri 3000 m'yi aşan volkan konileri (Kısır dağı 3197 m, Keldağ 3033 m) bulunmaktadır. Platonun kenar kısımlarında ise Yalnızçam ve Allahuekber dağları gibi sıradağlar yer alır (Akbulak, 2016).

Ardahan ülkemizin en soğuk illeri arasında yer almaktadır. Uzun yıllar (1958-2020) sıcaklık ortalamalarına bakıldığında -11,3°C sıcaklıkla Ocak ayı en düşük ortalama sıcaklığın yaşandığı ay, 15,9°C sıcaklıkla Temmuz ve Ağustos ayları en yüksek ortalama sıcaklıkların yaşandığı aylar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ortalama en düşük sıcaklık -16,7°C ile Ocak ayında, ortalama en yüksek sıcaklık ise 24,0 °C ile Ağustos ayında gerçekleşmiştir. Yine uzun yıllar ortalamasına göre en az aylık yağış 19,6 mm ile Ocak ayında, en düşük ise 93,3 mm ile Haziran ayında olmuştur. Uzun yıllar toplam yıllık yağış ortalaması 555,6 mm'dir (Anonim, 2020).

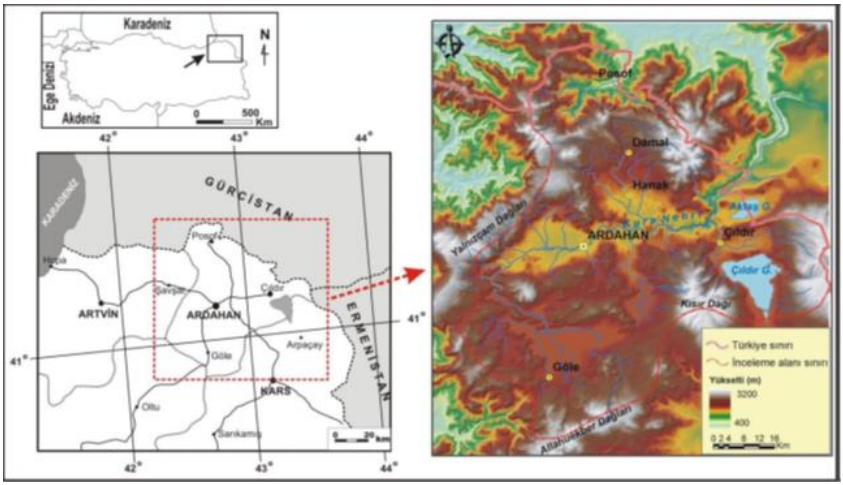

Şekil 1. Ardahan İli lokasyon haritası (Akbulak, 2016).

İl alanı ana çizgileriyle 1800-2100 m yükseltilerde dalgalı bir yapıya sahip plato görünümündedir. Bu plato yüzeyinde merkezi püskürmelerle oluşan Cin Dağı (2957 m), Keldağı (3033 m), Ilgar Dağı (2918 m), Kısır Dağı (3197 m) gibi volkan konileri vardır. İl platosunun kenar kısımlarından güneydoğusunu Allahuekber Sıradağları, kuzey batısını da Yalnızçam Sıradağları oluşturur. Yine bu plato alanı içinde güneybatı – kuzeydoğu yönünde uzanan Göle, Ardahan, Çıldır ve Aktaş gibi alüvyal tabanlı ve tektonik kökenli bir takım depresyonlar bulunmaktadır. Bu depresyonlar yarma vadilerle birbirlerine bağlanmış durumdadır. Yörenin yüksek olması ve yüzey şekillerinin değişkenlik göstermesi dolayısıyla İl genelinde arazi yapısı iki alt bölgeye ayrılmıştır. Birinci alt bölge olan Ardahan Merkez İlçe, Göle, Hanak, Damal ve Çıldır alt bölgesi ortalama 1800-2100 m rakımlı olup, sert ve uzun kış şartlarından dolayı 123 günlük kısa bir yetiştirme periyoduna sahiptir. İkinci alt bölge olan Posof alt bölgesi ilçe merkezi ve daha aşağılarda kalan köyleri ortalama 900 m. diğer kısımları 1583-

1700 m rakımda olup, 214 günlük yetiştirme periyoduna sahiptir. Bu alt bölge mikro klima özelliğinden dolayı değişik ürünlerin yetiştirilmesi avantajına sahip olup yılın büyük bir bölümünde bitki örtüsü yeşil olarak kalabilmektedir. İlçede büyük oranda meşe, çam, köknar, ladin, huş, kızılağaç, gürgen ve fındık ağaçlarından oluşan doğal orman alanı içerisinde yer almaktadır. Bu alt bölgede arpa, buğday, çavdar, fasulye, mısır, elma, erik, kiraz, vişne, ceviz, patates, lahana, salatalık, marul ve soğan gibi tarımsal ürünler yetiştirilebilmektedir (Tutar ve ark., 2013).

2. Ardahan İli'nin Nüfus Durumu

2022 yılı TÜİK verilerine göre Türkiye'nin nüfusu 85.279.553'tür. Ardahan ilinin nüfusu ise 92.481'dir. Ardahan, nüfus büyüklüğü bakımından 81 il arasında 79. sırada yer almaktadır (TÜİK, 2022a).

Türkiye'de 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımına göre Ardahan'ın nüfusu 88.991'dir. 1935 yılına gelindiğinde Ardahan'ın nüfusu %18'lik artışla 104.991'e ulaşmıştır. Nüfus artış oranları; 1935 ile 1950 arasında %37.1, 1950 ile 1960 arasında %23.8, 1960 ile 1970 arasında %20.1 iken 1970 ile 1980 arasında ise sadece %1'lik bir artış söz konusudur. Bu verilerden de anlaşılacağı gibi 1970-1980 arasında Ardahan hızlı bir iç göç vermiştir. 1980 yılından sonra iç göçte yaşanan artışlar nedeniyle Ardahan nüfusunda hızla azalmalar başlamış ve 1980 ile 1990 arasında %-20.8, 1990 ile 2000 arasında %-28.0, 2000 ile 2010 arasında %-13.9 ve 2010 ile 2020 arasında %-8.8 oranlarında azalmalar olmuştur. Bundan sonraki süreçte gerek kamu gerekse özel sektör imkanlarıyla Ardahan'a yapılacak yatırımlarla nüfusta görülen düşmenin önüne geçilebilecek ve hatta nüfusun artması yönünde gelişmeler olabilecektir (Çizelge 1).

Çizelge 1. Ardahan İli ve Türkiye Geneli Nüfus ve Nüfus Artış Hızları

Yıl	Ardahan İli Nüfusu	Nüfus Artış Hızı (%)	Türkiye Nüfusu	Nüfus Artış Hızı (%)
1927	88.991	–	13.648.270	–
1935	104.911	18.0	16.200.694	18.8
1950	143.895	37.1	20.947.188	11.5
1960	178.174	23.8	27.754.820	15.3
1970	213.915	20.1	35.605.176	13.4
1980	214.710	1.0	44.736.957	10.9
1990	170.117	-20.8	56.473.035	11.5
2000	122.409	-28.0	64.729.501	20.1
2010	105.454	-13.9	73.722.988	13.8
2020	96.161	-8.8	83.614.362	10.6
2021	94.932	-1.3	84.680.253	1.3
2022	92.481	-2.6	85.279.553	0.7

Nüfus yoğunluğu olarak tanımlanan "bir kilometrekareye düşen kişi sayısı", Türkiye genelinde 2020 yılında 109 kişi olmuştur. İstanbul, kilometrekareye düşen 2 bin 976 kişi ile nüfus yoğunluğu en yüksek olan ilimizdir. İstanbul'dan sonra 553 kişi ile Kocaeli ve 366 kişi ile İzmir nüfus yoğunluğu en yüksek olan illerdir. Diğer yandan nüfus yoğunluğu en az olan il ise bir önceki yılda olduğu gibi, kilometrekareye düşen 11 kişi ile Tunceli olmuştur. Tunceli'yi 20 kişi ile Ardahan ve Erzincan illeri izlemiştir (TÜİK, 2020).

3. Ardahan Ekonomisi

Avrupa Komisyonu tarafından 25 Şubat 2008 tarihinde onaylanan Kırsal Kalkınma (IPARD) Programı kapsamında, ülkemizdeki tarımsal faaliyetlerin yoğunlaştığı iller, sosyo-ekonomik kriterlere göre sınıflanmıştır. "Türkiye İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflama" (IBBS) sistemine göre Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan iller, "TRA 1" ve "TRA 2" şeklinde adlandırılarak ikiye ayrılmıştır. Bu sınıflama doğrultusunda, TKDK Projesi kapsamında tarımsal faaliyetler için teşvik, destekleme, fon ve hibe alacak iller; TRA 1 alt bölgesinde Erzurum, Erzincan ve Bayburt gibi vilayetler yer alırken TRA 2 alt bölgesi Ağrı, Kars, Ardahan ve Iğdır gibi yerleri içermektedir (Koçyiğit, 2016).

Ardahan, 1923 yılında il olmasının ardından 1926 yılında Kars'a bağlı bir ilçe yapılmıştır. Ardahan, 1992 yılında tekrar vilayet konumuna yükseltilmesine rağmen, Türkiye'nin sosyo-ekonomik açıdan en az gelişmiş illerinden birisi olarak kalmıştır. Ardahan, özellikle 1977'den bu yana hızla başka illere göç vermiş, sanayi ve imalat sektörü yeterince gelişmemiş ve coğrafi koşullar gereği kırsal nüfusu fazla olan bir vilayettir. İlin başlıca sorunları; önlenemeyen göç, altyapı yetersizliği, işletmelerin küçük ölçekli olması, eğitimin sert iklim koşullarında sürdürülmeye çalışılması, GSMH'dan aldığı payın düşüklüğü ve sanayi/imalat sektörünün gelişmemiş olmasıdır. Ayrıca tarımın modernizasyonunun sağlanamaması da önemli bir sorun teşkil etmektedir. Son yıllarda, devlet desteği ve tarımsal faaliyetlerin teşviki için hibe veya fonlar sağlanmaktadır. Ancak Ardahan tarım alanındaki destekleme politikalarından en az faydalanan iller arasındadır. 2010 yılından bu yana tarım faaliyetlerinin sayısal anlamda arttığını ancak şehirden yapılan göçün önüne geçilemediği gözlenmiştir. Bu çerçevede, kırsal nüfusu fazla olan Ardahan'da sürdürülebilir

kalkınmanın sağlanması bakımından hayvancılığın geliştirilmesi ve modernizasyonu önemli bir paya sahip olacaktır (Çelik, 2021).

Ardahan ekonomisi genel olarak tarım ve özelde de tarımın bir alt kolu olan hayvancılığa dayanmaktadır. Uygun olmayan iklim şartları nedeniyle bitkisel üretim yem bitkileri haricinde verim açısından son derece düşüktür. Ardahan'ın yüksek olması ve yüzey şekillerinin değişkenlik göstermesi nedeniyle karasal iklim hakimdir. Kışlar uzun, sert ve kar yağışlıdır. Yıllık ortalama sıcaklığı 5°C'nin altında olup, kışın -30°C'nin altına iner. Türkiye'nin kuzeydoğusunda yer alan Ardahan'a yılda ortalama 500 mm yağış düşer. Sonbaharın ilk soğukları eylül ayının sonunda başlar, ilkbaharda mayıs ayının ortalarına kadar devam eder.

Türkiye'de 2022 yılı TÜİK verilerine göre 23.864.000 ha toplam tarım alanı bulunmaktadır. Bu alanın 16.510.000 ha'ı tahıl ve diğer bitkisel ürün, 2.960.000 ha'ı nadas, 718.000 ha'ı sebze, 3.671.000 ha'ı uzun ömürlü bitkilerin alanı, 2.385.000 ha'ı diğer meyveler, içecek ve baharat bitkileri ve 6.000 ha'ı süs bitkileri, 385.000 ha'ı bağ ve 901.000 ha'ı zeytinlik alanlarından oluşmaktadır. Ardahan'ın toplam tarım alanı ise 40.912 ha olup, 36.701 ha alanda tahıl ve diğer bitkisel ürünler, 4.152 ha alanda nadas, 11,1 ha alanda sebze ve 47,2 ha alanda ise meyveler, içecek ve baharat bitkileri yetiştiriciliği yapılmaktadır. Ardahan'ın sahip olduğu toplam tarım alanı Türkiye tarım alanının sadece %1,8'ine karşılık gelmektedir (TÜİK, 2022b).

İldeki tarım işletmelerinin %95'i bitkisel ve hayvansal üretimin birlikte yapıldığı polikültür işletmelerdir. Sektörde yer alan işletmelerin tamamına yakını küçük ölçekli, geleneksel üretimde bulunan aile işletmeleridir. Türkiye genelinde olduğu gibi Ardahan İlindeki tarım işletmelerinde de iş gücü talebinin nüfus artışına uygun

düzeyde artırılamaması, tarımın gelişim hızının nüfus artışını karşılamada yetersiz kalması gibi nedenlerle giderek küçülmüştür. İlde tarımsal faaliyet içerisinde hayvancılık ön plandadır. Hayvancılık işletmelerinin tamamında sığır yetiştiriciliği ağırlıkta olmak üzere bir kısmı aynı zamanda koyunculuk ve/veya arıcılıkta yapmaktadır. Sanayi, ticaret ve turizm gibi diğer ekonomik faaliyetlerin fazla gelişme göstermediği ilde imalat sanayisinde faaliyet gösteren tesislerin tamamına yakını ise küçük ölçeklidir. Hayvansal ürünleri işleyen imalat sanayinin istihdamdaki payı oldukça azdır. Diğer taraftan Ardahan ili kış turizmi, yayla turizmi, kırsal turizm, kültür turizmi ve göl turizmi gibi çok farklı alanlarda turizm potansiyeli barındırmasına karşın bu potansiyel yeterince değerlendirilememektedir (Akbulak, 2016).

4. Ardahan'da Hayvancılık

İl ekonomisi büyük oranda hayvancılığa bağlı olup hayvancılık için de meralar çok büyük önem arz etmektedir. İl genelinde yaklaşık 350.000 adet büyükbaş, 75.000 adet kayıtlı küçükbaş hayvan bulunmaktadır. 2014 yılında büyükbaş hayvan sayısı 288.000 iken 2019 yılında ise 350.000'e yükselmiştir. Küçükbaş hayvan sayısı 2014 yılında 48.000 iken 2019 yılında 75.000'e yükselmiştir. İl mera alanları ise 197.000 ha'dır. Hayvan sayıları ile mera alanları karşılaştırıldığı zaman il meralarının Ardahan'lı hayvan yetiştiricilerine dahi yetmediği belirlenmiştir. Bu sebeple il hayvan yetiştiricileri çevre illerde ihaleye girerek mera kiralamaktadır ve meraların yetersiz kalmasından dolayı tarla ve çayır alanlarında hayvan otlatılmaya başlanılmıştır. Bu durum hayvan yetiştiricilerinin ağır kış şartlarında ahırda kullanacakları kaba yem üretiminin azalmasına neden olmakta, kaba yem açığını gidermek amacı ile il dışından saman ve yem almak zorunda kalmaktadır. Bu da il hayvancılığını olumsuz yönde etkilemektedir (Anonim, 2021b).

İlde Valilik tarafından 2019 yılında uygulanmaya başlanan Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvancılık Eylem Planına göre ildeki hayvan sayılarının değişimi yıllar itibarıyla Çizelge 2'de verilmiştir. Çizelge 2 incelendiğinde; büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayısı yıllar itibarıyla artış göstermektedir. İlin mera alanı ise 197.000 ha'dır. İlde 2017 yılında 289.815olan büyükbaş hayvan sayısı 2022 yılında 48.174 artış kaydederek 337.989'e ulaşmıştır. Özellikle son iki yılda Ardahan Valiliği tarafından hazırlanan ve hayata geçirilen büyükbaş hayvancılık eylem planı bu hedeflere ulaşmada en önemli etkenlerden biridir (Anonim, 2021c).

Çizelge 2. Türkiye ve Ardahan İli'nde yıllar itibariyle büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayısı ve mera Varlığı

	Türkiye			Ardahan		
Yıl	Büyükbaş Hayvan Sayıları	Küçükbaş Hayvan Sayıları	Mera Alanı (ha)	Büyükbaş Hayvan Sayıları	Küçükbaş Hayvan Sayıları	Mera Alanı (ha)
2017	16.105.025	44.312.308	14.600.000	289.815	60.914	197.000
2018	17.220.903	46.117.399	14.600.000	306.925	74.238	197.000
2019	17.872.331	48.481.479	14.600.000	348.895	99.240	197.000
2020	18.614.990	55.063.391	14.600.000	330.168	94.807	197.000
2021	18.036.117	57.519.204	14.600.000	331.468	118.527	197.000
2022	17.023.791	56.265.750	14.600.000	337.989	150.934	197.000

Ardahan'da meyve ve sebzecilik faaliyetleri, diğer tarımsal faaliyetlere göre geri planda kalmaktadır. Genel olarak Ardahan ve çevresinde, Posof ve Çıldır ilçesine bağlı Kurtkale havzasında; elma, armut, kiraz, erik ve vişne gibi ürünler az miktarda da olsa üretilebilmektedir. Ancak, sadece Posof "yerel elması" ticari kapsama girmektedir. Diğer taraftan patates üretimi için ekolojik yapı elverişli olduğu

için, Ardahan'da su kaynaklarına yakın yerlerde hastalıksız ve kaliteli üretim yapılabilmektedir. Çünkü rakımın yüksek olması sebebiyle, "aphit popülasyonu" yok denecek kadar az bulunmakta ve bu sebeple "virütik hastalıklar" görülmemektedir. Bu durum da patates üretiminde, kimyasal ilaçlamaya gerek duymadan "organik" bir tarım yapılabilmektedir. Çayır ve mera alanları bakımından oldukça zengin olan ilde, hasattan sonra tahıl üretim alanlarının ve orman arazilerinin bir bölümünün de mera alanı olarak değerlendirilmesi otlak hayvancılığı potansiyelini iyice artırmaktadır. Özellikle yem bitkilerinin bazıları için uygun üretim koşullarının mevcut olması, büyükbaş hayvancılık faaliyetlerini yürüten işletmeler açısından büyük önem taşımaktadır (Çelik, 2021).

Diğer önemli hayvancılık faaliyet kolu ise kaz yetiştiriciliğidir. İl genelinde yaygın olarak sürdürülen bu faaliyet kolu, sahanın doğal çevre özellikleri itibariyle kaz yetiştiriciliğine uygun olması ve halkın geçmişten günümüze devam eden kültürel alışkanlıklarından kaynaklanmaktadır. Kaz yetiştiriciliği temelde, yöre halkının kışlık et ve yağ üretimini karşılamaya yöneliktir. Yerel pazarlarda ve şahsi imkânlarla il dışına gönderilerek satışı da yapılmaktadır (Aygün ve Akbulak, 2017). Türkiye'de bu ilin, kaz yetiştiriciliği üretimindeki payı yüzde 12,25'tir.

Ayrıca Ardahan'da tek tırnaklı hayvanlardan olan at, yetiştiriciliği yaygın olarak yapılan alt hayvancılık faaliyetlerindendir. 2016 yılı verilerine göre, il genelinde yetiştirilen at sayısı toplamda 7.904 baştır. Türkiye genelinde, Ardahan ilinin at yetiştiriciliğindeki payı ise yüzde 6,58'dir (Anonim, 2019).

5. Ardahan Turizm Potansiyeli

Ardahan'ın ekonomik faaliyet kollarına bakıldığında; sanayi, ticaret ve turizm gibi alanların fazla gelişme göstermediği, imalat

sanayisinde faaliyet gösteren tesislerin tamamına yakınının ise küçük ölçekli olduğu görülmektedir. Son yıllardaki hibe ve teşvik desteklerine rağmen hayvansal ürünleri işleyen imalat sanayinin istihdamdaki payı oldukça azdır. Diğer taraftan Ardahan kış turizmi, yayla turizmi, kırsal turizm, kültür turizmi ve göl turizmi gibi çok farklı alanlarda turizm potansiyeli barındırmasına karşın bu potansiyel yeterince değerlendirilememektedir (Aygün ve Akbulak, 2017).

Dağ Turizmi: Dağlık alanlarda bulunma, dinlenme, tatil yapma ve dağ sporları ile uğraşma faaliyetlerini kapsayan dağ turizmi, genellikle orta ve yüksek dağlık alanlarda uygulanmaktadır (Çontu, 2006). Bu turizm faaliyeti için büyük yatırımlar gerekmemektedir. Dağ turizmindeki sermaye, dağın ve doğanın kendisidir (Somuncu, 2004). Bir bütün olarak, ülkemizin en yüksek kesimleri arasında bulunan inceleme alanı yükseklikleri 3000 m'yi aşan Kısır dağı ve Keldağ gibi volkan konilerinin yanı sıra Yalınızçam ve Allahuekber sıradağlarının bir bölümünü de barındırmaktadır. Gerek rekreasyonel gerekse bilimsel amaçlı geziler için birçok çekiciliğe sahip olan bu dağlık alanlar dağ turizmi açısından önemli bir potansiyel sunmaktadır (Akbulak, 2016).

Kış Turizmi: İklim ve yüzey şekilleri kış turizmi alanlarının yer seçimini etkileyen başlıca coğrafi unsurlar olarak görülmektedir (Doğaner, 2001). Kışın uzun sürmesi, yeterli miktarda kar yağışının olması, yükselti ve eğim koşullarının kayak sporu için uygun koşullar oluşturması nedeniyle Ardahan ili kış sporları açsısından oldukça elverişli bir ortama sahiptir. İlde kış sporları kapsamında hizmet veren Yalnızçam-Uğurludağ Kayak Merkezi'nin yapımı 2003 yılında tamamlanmıştır. Ardahan il merkezine 12 km mesafede yer alan bu tesisin, 6 km pist uzunluğu ve 800 m kot farkıyla uluslararası

standartların üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Bu alan eğim koşulları, yeterli kar seviyesi ve çığ tehlikesinin bulunmamasından dolayı da uluslararası standartları taşımaktadır (Ardahan Valiliği, 2011).

Doğa Yürüyüşü: Ardahan ilinde doğa yürüyüşüne uygun topoğrafya şartlarının bulunması, özellikle yaz ve sonbahar aylarında yürüyüş için çok uygun iklim koşullarının görülmesi ve yürüyüş yapılabilecek parkurlar boyunca çeşitli doğal ve kültürel zenginliklerin varlığı bu etkinliğin gerçekleştirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çerçevede Kura Nehri kanyonu, Ilgar dağı, Çıldır Gölü çevresi, Posof, Göle ve Çamlıçatak ormanları doğa yürüyüşünün yapılabileceği başlıca alanları oluşturmaktadır (Akbulak, 2016).

Yayla Turizmi: Ardahan'da hayvancılık ekonomisine dayalı geleneksel yaylacılık oldukça yaygın bir şekilde sürdürülmektedir. Hemen her köyün bir yaylaya sahip olduğu ilde 200 civarında yayla bulunmaktadır. Ancak, temel işlevi hayvancılık olan yaylacılığın yanı sıra yayla turizmi bakımından da önemli bir potansiyel mevcuttur. Tatillerini şehir dışında geçirmek isteyen insanların, dinlenmek ve serinlemek amacıyla, belirli iklim ve doğa özellikleri olan yaylalara yaptıkları kısa seyahatleri kapsayan yayla turizmi son yıllarda hızlı bir gelişim göstermektedir (Akbulak, 2016).

Tarih ve Kültür Turizmi: İl genelinde kaleler, şapeller, tarihi camiler, yöreye özgü mimari özelliklere sahip evler, hamamlar, çeşmeler, çeşitli dönemlerini izlerini taşıyan heykel ve figürler bulunmaktadır. Ardahan ve çevresi özellikle kaleler bakımından oldukça zengindir. Ardahan Kalesi, Şeytan Kalesi, Kara Kale, Cak Kalesi, Savaşır Kalesi, Kışlahanak (Avcılar) Kalesi, Kazan Kalesi, Orağaz Kalesi, Altaş Kalesi, Kurt Kale, Sevimli Kalesi, Kinzi Kalesi, Kol Kale, Kırnav Kale, Ölçek Köyü Kalesi ve Mere Kalesi bunların başlıcalarıdır (Gündoğdu, 2000). İldeki tarihi camiler arasında Mevlit Efendi Camii,

Arap (yanık) Camii, Müderris İbrahim Efendi Camii, Derviş Bey Camii, Ölçek Köyü Camii, Dedeşen Köyü Camii ve Posof Merkez Camii sayılabilir. Camilerin yanı sıra Bizans egemenliği sırasında yapıldığı öne sürülen ve büyük oranda tahrip olmuş kiliseler (Ölçek Köyü Kilisesi, Övündü Kilisesi, Sensop Kilisesi) ile 15-20 civarında şapel mevcuttur (Ertuğrul, 2004).

Festival ve Şenlikler: Ardahan'da yılın farklı dönemlerinde birçok festival ve Şenlik düzenlenmektedir. Giderek daha geniş kitlelere hitap etmeye başlayan bu etkinliklerin en önemlileri arasında Ardahan Bal Festivali, Göle Kaşar Festivali, Çıldır Göl Festivali, Çıldır Kar ve Buz Festivali, Bağdeşen-Bülbülhan Yayla şenlikleri, Atatürk'ün İzinde Damal Şenlikleri, Ardahan Âşık Şenlikleri, Posof 19 Mayıs Şenlikleri, Canibek Yayla Şenlikleri, Hoçvan Yayla Şenlikleri, Posof Âşıklar Şöleni, ve Çıldır Altın At Şöleni sayılabilir. Artık geleneksel hale gelen bu festival ve şenlikler ile bölgenin sahip olduğu tarihi ve doğal değerlerin ülke çapında tanıtımı yapılarak il genelinde turizmin gelişmesine katkıda bulunulması hedeflenmektedir. Bu etkinlikler günümüzde özellikle bölgeden göç etmiş insanların yoğun ilgisini çekmektedir (Akbulak, 2016).

Yöresel El Sanatları: Tarihi ve kültürel değerler açısından oldukça zengin bir mirasa sahip olan Ardahan ilinde yöresel el sanatları alanında birçok ürün turizmde değerlendirilebilir. Halı, kilim, yolluk, heybe ve yün çorap dokumacılığı, keçe yapımı, dantel işlemeciliği, kayış ve at koşum araçları üretimi ile yöresel folklorik bebek giysileri (Damal bebeği) üretimi en dikkat çekici el sanatlarıdır. Yöreyi ziyaret eden turistlerin, söz konusu ürünlerin tüm üretim aşamalarını yerinde görmesi ve bu üretim sürecine katılmalarının sağlanmasıyla bu

ürünlerin kırsal turizm açısından önemli bir değer haline gelmesi mümkündür (Akbulak, 2016).

6. Ardahan İlinin Güçlü ve Zayıf Yönleri, Fırsatları ve Tehditleri

Ardahan ilinin güçlü yönlerini geliştirecek, zayıf yönlerini iyileştirecek ve fırsatlarını kullanarak tehditleri önleyip ilin sosyo-ekonomik yapısını değiştirecek etkenler belirlenmeye çalışılmıştır (Topcuoğlu ve ark., 2016).

Güçlü yönler;

– Kafkasya ülkeleriyle güçlü ticaret ilişkisi kurabilecek ve geliştirebilecek konuma sahiptir.
– Yayla, kültür ve kış turizmine elverişli alanların geliştirilmesiyle yerli ve yabancı turist çekme potansiyeline sahiptir.
– Özellikle büyük baş hayvancılık için uygun alanlara sahiptir.
– Kafkas arısı ırkının anavatanı olması nedeniyle organik bal üretiminde markalaşma potansiyeline sahiptir.
– Kaşar peyniri üretiminde büyük bir potansiyele sahiptir.
– 2008 yılında kurulan Ardahan Üniversitesiyle bilimsel yaklaşımları geliştirebilecek ve ilin sosyal yapısını güçlendirecek konuma gelmiştir.

Zayıf yönler;

– Ulaşımın zor ve maliyetli olması
– İklim şartlarının ağırlığı
– Türkiye'nin toplam üretimi içerisindeki payının düşük olması
– Önemli ticaret merkezlerine olan uzaklığı
– Nüfusun ve şehirleşme oranının düşük olması
– Üretimin küçük ölçekli imalathanelerde yapılması

Fırsatlar;

– Kafkasya ile ticaret avantajı
– Yöresel ürünlerin markalaştırılmasının sağlanması

– Sahip olduğu iki sınır kapısıyla dış ticaret yapabilme potansiyeli
– Emek gücünün ucuz olması
– Kültürel yapısının turizme elverişli olması
– Üniversite öğrencisi sayısının artmasıyla kültürel çeşitliliğin artması
– Kafkasya Üniversiteler Birliği (KUNİB) ile uluslararası öğrenci çekme potansiyelinin yüksek olması

Tehditler;
– Doğudaki birçok ilde olduğu gibi göç olgusunun ilde fazla olması
– Çeşitli sektörlerde uzman kişi eksikliği
– Özel sektör yatırımlarının çekilememesi
– Üretim potansiyeline bağlı olarak çalışma alanlarının kısıtlı olması

Yukarıda belirtilen fırsat ve tehditler göz önüne alındığında Ardahan ilinin sosyo-ekonomik yapısının geliştirilmesi için sahip olduğu potansiyelin daha etkin bir şekilde kullanılması gerektiği sonucuna ulaşılabilir.

Sonuç ve Öneriler

Devlet yatırımlarına ve teşviklerine olan ihtiyaç oldukça fazladır. Özel sektör yatırımlarının çekilememesi, rekabet gücünün düşük olması devlete olan ihtiyacı arttırmaktadır.

Ekonomik ve sosyal nedenlerden dolayı ilde yaşanan göç sorununu tersine çevirecek yeni iş alanlarının oluşturulması, sosyal

imkânların artırılması ve yeni istihdam alanlarının yaratılması geriye göçün sağlanmasına yardımcı olacaktır.

İlin sosyo-ekonomik kalkınmasının sağlanmasında; tecrübeli, ehil ve devleti temsil yeteneği olan yöneticilerin atanmasıyla ilde sağlanmak istenen değişimin daha hızlı olması sağlanabilir.

İlin sahip olduğu doğal güzelliğinin, tarihi yapısının ve kış turizmi alanlarının geliştirilmesi, gerek yerli turistin gerekse yabancı turistin gelmesini sağlayacak tanıtımların yapılması ilde yeni çalışma alanlarının oluşmasında katkı sağlayacaktır.

İl ekonomisinde büyük bir paya sahip olan hayvancılıkta daha modern yapıya geçişi sağlayacak gerekli eğitim ve seminerlerin yöre halkına verilmesi hayvancılık sektörünün katma değerini yükseltici bir etki oluşturulabilir.

İlin sahip olduğu iki sınır kapısı ve potansiyeli göz önünde bulundurulduğunda gerçekleştirilen dış ticaret oldukça düşük seviyededir.

Kaynaklar

Akbulak, C. 2016. Ardahan İlinde Kırsal Turizm Potansiyelinin Sayısallaştırılmış SWOT Analizi İle Değerlendirilmesi. Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi. 4, 1-30.

Anonim, 2019. Ardahan Sanayi ve Ticaret Odası. İl Stratejik Planı (2019-2023). Ardahan TSO.

Anonim, 2020. https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?m=ARDAHAN

Anonim, 2021a.http://www.ardahantso.org.tr/Ardahan/GenelBilgiler/tabid/3222/Default.aspx

Anonim, 2021b. http://www.ardahan.gov.tr/meralarin-korunmasi-200519

Anonim, 2021c. http://www.ardahan.gov.tr/hayvancilik-eylem-plani120620

Aygün, G. ve C. Akbulak. 2017. Ardahan İli Organik Hayvancılık Potansiyelinin Değerlendirilmesi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Kütahya. 53, 147-154.

Çelik, E. 2021. Türkiye'de Uygulanan Büyükbaş Hayvancılık Teşvik ve Destekleme Politikalarının Yerel Kalkınma Üzerindeki Etkisi: Ardahan İli Üzerine Bir Araştırma. Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi. Yüksek Lisan Tezi.

Çontu, M. 2006. Alternatif Turizm Çeşitleri ve Kızılcahamam Termal Turizm Örneği. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ertuğrul, E. 2004. Ardahan İli Uygun Yatırım Alanları Araştırması. Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası Matbaası.

Gündoğdu, H. 2000. Kaleler ve Kuleler Kenti Ardahan (No: 4). Ankara: T.C. Ardahan Valiliği Kültür Yayınları

Koçyiğit, R. 2016. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Düzey 2 (TRA1 ve TRA2) Bölgelerinde Büyükbaş Hayvan Varlığı ve Süt Üretiminin Karşılaştırılması. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zooteknik Bölümü, Erzurum, 31, 107-108.

Somuncu, M. 2004. Dağcılık ve Dağ Turizmindeki İkilem: Ekonomik Yarar ve Ekolojik Bedel. Coğrafi Bilimler Dergisi, 2(1), 1-21.

Topcuoğlu, A., İ.O. Oral, M. Demir. 2016. Ardahan İlinin Sosyo-Ekonomik Yapısının Görünümü. Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3, 131-142.

Tutar, H., G. Elyıldırım, M. F. Sever, M. Sarışen. 2013. Ardahan'ın Sosyo-Ekonomik Durumu ve Uygun Yatırım Alanları. T.C. Serhat Kalkınma Ajansı Ardahan Yatırım Destek Ofisi.

TÜİK, 2020. Türkiye İstatistik Kurumu Nüfus Verileri.

TÜİK, 2022a. Türkiye İstatistik Kurumu Nüfus Verileri

TÜİK, 2022b. Türkiye İstatistik Kurumu Tarım Verileri

21. Yüzyılda Krizlerle Yaşamak

Prof. Dr. Binnur Yeşilyaprak[14]

Yaşam süreci içinde her birey, hayatının bir döneminde alışılmamış olağandışı bir olayla veya durumla karşılaşabilir. Birey bu yeni duruma sağlıklı uyum yapamadığı zaman 'kriz' olarak tanımlanan yoğun heyecansal bir yaşantı içine girer.

Aslında her birimiz, hepimiz krizlerin galibiyiz. Bu yüzden güçlüyüz. Bir en büyük krizi aşarak başladık bu yaşama: İlk kriz anne rahminin sıcak ve güvenli ortamından bilinmeyen bir dünyaya doğmak ve yaşamak!

Bize tamamen yabancı olan bu dünyaya doğduk… Yaşamımızı sürdürmek için bu yeni ortamı tanımak ve uyum sağlamak zorundaydık; çünkü yaşam "***krizleri aşabilecek kadar güçlü olana"*** var olma hakkı veriyordu!

O halde, dünyaya gelirken krizleri aşabilecek potansiyele sahibiz. Öyle ki, genetik donanımımız bize yaşamak için gerekli kapasiteyi sağlıyor. Dünyaya gelirken "*kendini koruma ve yaşamı sürdürme"* kurulumuna sahibiz. "*Savaş ya da kaç"* ayarlarımız var. Bunu bize doğuştan yüklenmiş olan "***Doğal Yazılım***" programımız sağlıyor. O halde

[14] Öğretim Üyesi (E)

insan olarak, krizleri aşabilecek ve belki de krizlerden güçlenerek çıkabilecek güçlü bir donanıma sahibiz.

Kriz nedir?

"Kriz" kelimesinin Türk Dil Kurumu tarafından yapılan, psikoloji literatürüne en yakın iki tanımı incelendiğinde ilki olan; "*Bir kimsenin yaşamında görülen ruhsal bunalım"* tanımından yola çıkıldığında; krizlerin beraberinde bireyde duygusal yıkımları da getirebildiği anlaşılır.

Kriz kelimesinin bir diğer tanımına bakıldığında ise; "*Bir şeyin çok kıt bulunması durumu"* şeklindedir. İnsanın psikolojisi açısından yaklaştığımızda "çok kıt bulunan bu şey" ne olabilir?

Elbette; sağlıklı bir var oluş için gerekli olan; güven, sevgi, aidiyet, özgüven, kabul görme vb. gibi psikolojik sağlık için gerekli olan temel ihtiyaçlar akla gelir. İşte bir krizle karşılaşıldığında, bireyin duygularını dışa vurum şekilleri değişse de, genel olarak krize yönelik bireysel tepkilerin altında bu gibi temel ihtiyaçların yeteri kadar doyurulamamış olması yatmaktadır.

Yunancada kriz kelimesi *"karar verme"* veya daha genel anlamda *"dönüm noktası"* karşılığı kullanılır. Çünkü krizi aşmak için genellikle bir karar vermek ve buna göre yeni bir döneme başlamak gerekebilir.

Krize yönelik tepkiler

Sosyal bir varlık olan insan yaşamı boyunca çok fazla sorunla ve engelle karşılaşır. Birey bu sorunların üstesinden gelmeye çalışırken; bir kısmının üstesinden gelir, bir kısmını çözmeye çalışırken ise zorlanır, yıpranır, belki de kendini tehdit altında hisseder. Çözüm yollarının işe yaramadığını düşünüyorsa yeni çözüm yolları arar, belki de hiçbir şekilde bu sorunların üstesinden gelemeyeceğini düşünür; engellenmiş ve umutsuz hisseder, kaygılanır.

İşte tüm bu tepkiler; içinde bulunduğu koşullarda, bireyin krizi ve kendini nasıl algıladığına göre değişkenlik gösterir. Bu yüzden aynı krize gösterilen çok farklı tepkiler, hatta kendimizin de benzer bir krize değişik zaman ve durumlarda gösterebildiğimiz farklı tepkiler ortaya çıkar. Çünkü kriz kavramı; olayın kendisine değil insanların tehdit olarak algıladıkları bir duruma verdikleri öznel tepkiye işaret eder. Bu öznel tepkiler de çocukluktan itibaren içinde yetiştiğimiz ailenin aracılığıyla bize yüklenen "***Sosyal Yazılım***" programına bağlıdır.

Kriz durumlarında, insanların baş etme becerilerinin yetersiz kalması sonucu, korku, gerilim, şaşkınlık, kafa karışıklığı ve hatta kontrol kaybı gibi tepkiler ortaya çıkabilir. Her ne kadar krizler beraberinde olumsuz ve sıkıntılı duyguları getirse de iyi ve etkin bir müdahale ile uyumlu baş etme yöntemlerinin öğrenilmesi için bir fırsat haline de getirilebilir.

Krizin genel olarak gelişimsel ve durumsal krizler olmak üzere iki türü vardır. Gelişimsel krizler; bireyin yaşam süresince meydana gelen, beklenen yaşam olaylarıdır. Örneğin; ergenlik, iş yaşamına başlama, evlenmek, gebelik, çocuk sahibi olmak, emeklilik gibi bir yaşam döneminden diğerine geçiş yaşantılarıyla ilişkilidir. Bir bakıma, her birey değişik derecelerde de olsa yeni bir duruma uyum sağlamak için kaçınılmaz olarak gelişimsel krizleri yaşar.

Durumsal krizler ise; önceden kestirilemeyen, bireyin biyolojik, psikolojik, sosyal bütünlüğünü tehdit eden; ciddi bir hastalık, kaza, ameliyat, yakının ölümü, ilaç veya alkol bağımlılığı, iş kaybı, deprem, savaş gibi travmatik olayların yaşanması ile ortaya çıkar.

21. Yüzyıl krizlerinin özellikleri

Bireyin, kişisel olarak yaşadığı gelişimsel ve durumsal krizlerin yanı sıra, toplumun tümünü, daha geniş grupları topyekün etkileyen krizler de söz konusudur. Özellikle sosyal yaşamda çok hızlı dönüşümler yaratan bazı durumlar, kaçınılmaz olarak daha geniş kitleleri etkileme potansiyeline sahiptir.

21. yüzyıl, insan yaşamında çok hızlı değişim ve uyum gerektiren niteliklere sahiptir. Öyle ki; günlük yaşamda ortaya çıkan yeni durumlar, bireylerin benimsedikleri inanç ve değerler sistemini zorlamakta ve kriz yaratabilmektedir. 21. yüzyılda toplumlarının değerleri üç temel güç tarafından dönüştürülmektedir:

(1) Bireyciliğin yükselişi,

(2) Tüketim çılgınlığı,

(3) İletişim teknolojileri.

Hepimizin bir şekilde etkilendiği bu dönüşüm, 21. yüzyıl krizlerinin temelini oluşturmaktadır.

21. yüzyılın krizlerinin bazı temel özellikleri vardır:

* Küresel ölçekte olması
* Ekonomik dengeleri alt üst etmesi
* Savaşlar ve göçlerle toplumsal yaşamı etkileyici sonuçlar yaratması
* Sınırları ortadan kaldırması.
* Uluslararası etkileşim-işbirliğini zorunlu hale getirmesi.

Krizleri Aşmak

Yaşadığımız yüzyıldaki hızlı değişimlerin ve krizlerin doğru tanımlanması, çözüm yaklaşımlarını geliştirebilmek açısından kaçınılmazdır. O halde artık krizlerle başa çıkmak için yeni stratejilere ihtiyacımız var:

- Yeni teknolojilerin (bio-teknoloji, otomasyon ve robotizasyon) insanlığın ihtiyacı olan eksikliklerin giderilmesi amacıyla kullanılması

- Öğrenme ve Bilgi Entegrasyonunun insan büyümesini destekleyecek şekilde uygulamaya konması

- İnsani değerlerin ve ortak amaçların hem bireysel hem sosyal gruplar olarak nasıl korunabileceğine ilişkin sosyal stratejilerin geliştirilmesi

- Bireysel başarı yönelimi yerine ortak çalışma ile başarı ve değer yaratmaya doğru dönüşümün sağlanması

- Dışlama ve ötekileştirme olmaksızın her bireyi güçlendiren bir dünya toplumu yaratılmasının ilke edinilmesi

- Krizlere çözüm ararken bireyin ve toplumun ihtiyaçlarının yeniden tanımlamasının yapılarak uygun çözüm yollarının insanın doğasına uygun olarak geliştirilmesi

Artık anlamalıyız ki toplumların kurtuluşu; tek başına kendini kurtararak değil, birbirlerine destek vererek hep birlikte olacak! Bunu gerçekleştirebilmenin anahtar kavramı ise Einstein'ın gelecek öngörüsünde gizlidir.

Yirminci yüzyılın en önemli bilim insanı olan Albert Einstein, kızı Lieserl'e yazıp bıraktığı mektupta şöyle diyor:

"…eğer türümüzün hayatta kalmasını istiyorsak,
eğer hayatta bir anlam bulmamız gerekiyorsa,
eğer dünyayı ve içinde yaşayan her duyarlı varlığı kurtarmak istiyorsak…
Bilimin açıklayamadığı son derece kuvvetli bir güç var. Bu güç herkesi kapsıyor ve yönetiyor, evrenin çalışmasını sağlayan her olgunun arkasında bile

o var…
*Bu evrensel güç "**sevgi**"dir.*

O halde, bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeleri, "insan sevgisi" ile kullanmadığımız sürece, krizlerden güçlenerek çıkmak mümkün olmayacaktır.

Krizleri sevgi ile aşınız, yaşamınızda sevgisiz kalmayınız!

Sevgiyle…

…

B.Y.

06 Eylül 2023, Hasanoğlan

Doçentlik Sınav Gözlemleri

Prof. Dr. Namık Kemal Şahbaz [15]

Akademik yaşam tercihinde bulunanlar, toplumun pek çok kesimine göre yalnızlığı seçmiş bireylerdir. Yalnızlığın önceleri akademisyenleri büyüttüğü bu sürecin, daha sonraları çürütmemesi için akademik yükselme ve kadrolara atanma ölçütlerinin insani anlamda şeffaf ve adil olma zorunluluğu vardır. Bu zorunluluk salt insani tutumun bir gereği değil aynı zamanda toplumsal barışın, akademik özerkliğin ve özgürlüğün teminatı olarak işlev görecektir.

Ülkemizde akademik yükselmede 1934 yılından bu yana değişmeyen kadro *doçentlik* kadrosudur. Yardımcı doçentlik / doktor öğretim üyeliği 1981 yılından bu yana, daha önceleri 1934-1973 yıllarında ordinaryüs profesörlük kadrosu var iken doçentlik bu süreçte hep sabit kalmıştır. Akademik titrin bir nevi direnç noktasıdır doçentlik. Daha önceleri doçentlik sınavına girmiş bir aday olarak yaşamış olduğum haksızlığı yine bu derginin sayfalarında, "Tupikçe Eğitiminde Doçentlik Sınavı ya da Etik Üzerine Güzelleme" dile getirmiştim. Şimdi ise bir jüri üyesi olarak kimi gözlemlerimi aktarmak istiyorum.

Doçentlik sınav yönetmeliği akademinin tarihsel gelişim sürecinde sürekli değişiklik arz etmektedir. Sınavın içeriğinde her alanın kendine özgü ölçütleri olsa da bu ölçütlerde kimi zaman nicelik, kimi zaman nitelik ön plandadır. Ağustos 2023 tarihinde alınan kararla doçentlik sınavında artık nitelik, bir önceki ölçütlere nispetle niceliğin önüne geçmiştir. Bu yazıda elbette bunlar ele alınmayacak, bizce

[15] Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi.

daha önemli görülen kimi hususlar gözlemlere bağlı olarak eleştirilecek, çözüm önerileri sunulacaktır.

1) Doçentlikte Sözlü Sınav

Şu an doçentlikte sözlü sınav, doçentlik unvanını almak için değil 30 kadar üniversitenin doçentlik kadro atamasında var olan bir uygulamadır.

Kimi akademisyenlere göre doçentlik unvanının elde edilmesinde değil de doçentlik kadrosuna atanma sırasında sözlü sınavın getirilmesi isabetli olmuştur. Sözlü sınavlarının kaldırılmasının isabetli olduğuna ilişkin görüş belirtenlerin dayanakları, kimi jüri üyesinin keyfi tutumlarıdır. Sözlü sınavın doçentlik kadro atamasında istenmesi ve sınav sonucunda adayın başarısız ilan edilmesi, o adayı sadece maddi olarak olumsuz etkileyecektir. Doçentlik kadrosuna bağlı özlük haklarından mahrum kalacaktır. Zira doçentlik unvanını kullanmaya devam edecektir.

Örnek Olay 1

Aday, 2010-2014 yılları arasında lisans eğitimini, 2014-2016 yılları arasında yüksek lisans eğitimini, 2016-2020 yılları arasında da doktora eğitimini tamamlıyor. Doktora biter bitmez 2021 yılında ise doçentliğe başvuruyor. İdari olarak 2017 yılına kadar da başka bir kurumda, 2017 sonrası üniversitede ama doçentliğe başvurduğu ana bilim dalında görev yapmıyor.

Adayın doçentlik dosya hazırlama sürecinde zamanla bir yarış içerisinde olduğu görülüyor. Sadece 2021 yılında, -9 aylık süre zarfında-3'ü doçentlik ön koşulu olarak kabul edilen alan indeksinde 3, ulusal indekslerde 12 olmak üzere toplam 15 adet makale yayımlıyor. Yine aynı yılda 2 kitap bölümü kaleme alıyor. Bu, doçentlik başvuru dosyasının %65'ine karşılık geliyor.

Zamanla yarış ederek hazırlanan adayın çalışmalarda nicelik olarak bir yeterlik söz konusu iken nitelik olarak pek çok eksiklik mevcut: Bu eksiklikleri alan eğitiminin teorik alt yapısı ve benzer içerikli yayın tekrarı olarak özetlemek mümkündür.

Genel hatlarıyla bilimsel yayınları özetlenen aday, 6 ay sonra doçent titrini alıyor. Üniversitesi adaya doçentlik kadrosu açıyor. Aday başvuruyor. Üniversitenin senato kararıyla doçentlikte sözlü sınavı yapılıyor. Bilimsel yayınları değerlendiren jüri, sözlü sınav jürisi olarak belirleniyor. Adayı akademik olarak doçent yapan beş kişilik jüriden hiç biri adayı sözlü sınavdan geçirmiyor.

Sözlü sınav sonunda bütün jüri üyeleri şunu fark ediyor: Aday kendi yazdıklarını (!!!) ifade etmekten aciz; yaptıklarını savunacak kuvvette ve kudrette değil, çünkü aday alanın temel terminolojisini bilmiyor. Sözlü sınav yapılmamış olsa bunların hiçbirinin farkına varılamayacaktı.

Doçentliğe yükselme sürecinde, sözlü sınav tekrar getirilmelidir:

1. Doçentlik sözlü sınavı akademik bir sohbet havasında geçmektedir. Adayın akademik bir sohbette konuşabilme becerisi, anı yaşaması açısından,

2. Kendisiyle yüzleşmesi, kendini tanıması ve kendini gerçekleştirmesi açısından;

3. Sözlü sınav esnasında jüri üyelerinin tutumunu çözümleyebilmesi, kriz yönetimi becerisini gözlemleme açısından;

4. Sınavda başarısız olsa da 6 ay boyunca yeni okumalara fırsat tanınması açısından;

5. Ayrıca sözlü sınavda başarılı olduktan sonra jüri üyeleriyle gerçekleştirilen paylaşım, sosyalleşmeyi geliştirmesi açısından birer zorunluluktur.

2) Doçentlikte Doktora Eğitimi

Doçentlik unvanın elde edilmesi sürecinde bilimsel yayınların değerlendirilmesinde lisansüstü tezlerin dikkate alınmaması büyük bir haksızlığın kapısını aralamaktadır.

Akademik olarak doçentliğe yükselmede doktora tezlerinin değerlendirmede göz önünde tutulmaması, sadece bilimsel yayınların dikkate alınması kimi olumsuzlar doğurmaktadır. Akademik yaşamın en kritik, en uzun soluklu, en işlevsel süreci hiç kuşkusuz doktora sürecidir. Doktora tezlerinin yapıldığı disiplinle başvurulan doçentlik alanın birbirinden farklı olması, bilimsel gelişim açısından en etkili ve verimli olan zaman diliminin yok sayılması anlamına gelmektedir.

Doçentlik başvurusu yapılan alanla doktora yapılan alanın aynı olması zorunluluğunun ön koşul olarak kabul edilmesi gerekir. Birbiriyle uyuşmayan bilim dallarından başvurular, jüri üyelerine gönderilmeden ön değerlendirme aşamasında kabul edilmemelidir.

Akademik hayatta, "Doktora akademisyenin kuyruğudur, o nereye giderse, ömrü boyunca onu takip eder." derler. Bir bilim insanı hayatının en az dört yılını bir bilim dalında spesifik bir alanda çalışarak geçirecek, sonra da başka bir bilim dalından doçentliğe başvuracak, bu hem akla ve mantığa aykırı hem de emeğe saygısızlıktır.

Örnek Olay 2

Aday, lisans eğitimini X Üniversitesi İngilizce Öğretmenliği Programından, yüksek lisansını X Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İngiliz Dilbilimi Ana Bilim Dalında, doktorasını Z Üniversitesi Sosyal

Bilimler Enstitüsü İngiliz Dili Öğretimi Ana Bilim Dalında tamamlıyor.

Bütün akademik yaşamını, İngilizce ve İngilizcenin eğitimi üzerine vakfetmiş aday, Türkçe eğitimi alanından doçentliğe başvuruyor ve Türkçe eğitiminin doçenti olabiliyor.

Doktora eğitimi almadığı bir alanda doçentliğe başvuran aday, alanın terminolojisini bilmediğinden etik dışı yollara, nitelikten yoksun yayın yapma yollarına meyletmektedir. Bu durum her alanda Türkiye akademisini birbirinin tekrarı, özgün değeri olmayan yayın çöplüğüne dönüştürmektedir.

3) Doçentlik Sınavında Etik

Doçentlik Sınav Yönetmeliği'nde "*İlgili bilimsel araştırma ve yayın etiği komisyonu tarafından incelenen bilimsel araştırma ve yayın etiğine aykırılık iddiasının doğru olmadığının tespiti halinde, doçentlik değerlendirme süreci kaldığı yerden devam eder. Bu takdirde bilimsel araştırma ve yayın etiğine aykırılık iddiasında bulunan jüri üyesinin görevi sonlandırılır*."

Yukarıdaki ifade yürürlükte olan Doçentlik Sınav Yönetmeliği'nde geçen bir ifadedir. Bu maddeye sonradan eklenen cümle yerinde bir cümle ama yetmez. Etik ve intihal, son yıllarda hem adayların hem de jüri üyelerinin doçentlik sınavı sürecinde en fazla karşılaştıkları sorundur. Doçentlik sınavında doktora sonrası yayın isteğinin ağırlıklı olması, nicelik olarak barajı sağlama çabası, adayları etik dışı yollara sevk etmektedir. Kimi jüri üyelerinin de bunu bir silah gibi kullanması, yoruma açık değerlendirmelerde bulunması söz konusudur. Alana hâkim olmadan atandıkları jüri üyeliklerinde keyfi tutum sergilemektedirler. Bir aday hakkında etik ihlali ya da intihal iddiasında bulunuyorsunuz ama bu iddianız bilirkişiler tarafından

çürütülüyorsa sizin de bir ceza almanız gerekir. Etik ihlali ve intihal yoksa bir iftira var demektir. İftiranın da bir bedeli olmalıdır.

Akademik yükselmede çok önemli bir basamak olan doçentlik sürecinde etik ihlali ve intihal konusunda adayların alacağı cezalar ve yaptırımlar belirlenmişken asılsız isnatlarda bulunan jüri üyeleriyle ilgili cezalar ve yaptırımlar şu an yürürlükteki doçentlik sınav yönetmeliğinde yoktur. Daha önceki doçentlik sınav yönetmeliğindeki ifade tekrar getirilmelidir. "*İddianın asılsız çıkması halinde, doçentlik süreci kaldığı yerden devam eder ve ilgili jüri üyesi hakkında şartların varlığı halinde idarî ve adli soruşturma yapılır. İddianın doğru olduğunun tespiti halinde, aday yaptığı doçentlik başvurusunda başarısız sayılır*." (2009 Doçentlik Sınav Yönetmeliği).

Sonuç

Akademik yaşamda en önemli eşik hiç kuşkusuz doçentlik sürecidir. Bu eşiği aştığınızda hem akademik olarak yükselmede hem de atanmada artık daha özgürsünüzdür çünkü sözleşmeli değil, daimi statüdesinizdir. Bu yazıda, eşiği aşmada yaşanan kimi sorunlar tanıklıklarıyla ele alınmış, sorunlara çözüm önerileri sunulmuştur.

Yukarıda ayrıntılı olarak ele aldığımız sorunlara çözüm önerilerini şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. Doçentlik başvurusunda, **doktora eğitimi alanı ön koşul olarak kabul edilmeli**. Doktora eğitimi alanı dışında bir alandan doçentlik sınavına başvuru kabul edilmemeli.

2. Doçentlik sınavı, eser incelemesi ve **sözlü sınav** olmak üzere, iki aşamada yapılmalı

3. Doçentlik sınavının yayın inceleme aşamasında, mesnetsiz bilimsel araştırma ve yayın etiğine aykırılık iddiasında bulunan jüri üyesi hakkında **adli ve idari soruşturma** açılabilmelidir.

Adam Olmak, İnsan Olmak!

Prof. Dr. İbrahim Ortaş [16]

İnsanın insan olmasından günümüze dek insan ve insan olma, adam olma tartışması yapılmıştır.

"Homo sapiens" türümüz olan "insan" teriminin Latincesi "bilge" veya "zeki" anlamına gelmektedir. "Sapiens" kelimesi ise "bilge olmak, bilmeye cesaret etmek" olarak tanımlansa da aslında ***"zevk almak"*** anlamında gelmektedir. Homo sapiens sapiens ise yaşamı anlayacak zekâ ve bilgi sahibi olması kadar, yaşamdan zevk alan "insan" olsa gerek. Sanırım aranan "insan" yani topraktan yaratılan "adam" olarak tanımlıyoruz.

İnsanın tarihi yolculuğuna baktığımızda insanın insanı yönetmeye kalkışması yanında bazıları da dünyanın ve yaşamı anlama konusunda derin düşünme uğraşı içinde olmuşlardır. Başta felsefe, din, ahlak, etik, hukuk sosyal bilim konularının insan ile ilgili bütün alanları hep insanı anlamaya ve insanı bir norm biçmeye çalışmıştır. Aslında eğitim diğer bir ifade ile bilimsel eğitim de mümkün olduğunca objektif olarak doğayı tanımlamak, doğanın yasalarından yararlanarak insanın birlikte yaşaması konusunda tarihsel süreçte verilen çabaları ve önemli olguları öğretme faaliyetidir. Bunca uğraşılar ve kavgaların tümü insanın kendine göre kendi çıkarı için geliştirdiği, ürettiği çözümlerin sonuçlarıdır diyebiliriz.

Geçmişten günümüze bütün bu öğreti ve uğraşılar insanın "insan" olma bilincine, bilgisine dayalı doğaya uygun yaşaması üzerine

[16] Çukurova Üniversitesi,

işlenmiştir. Ancak bazı insanlar ne üretti ne de hayata katkıda bulundu. Halen bazı ilkel kabileler kültürel bir birikim yapmadıkları gibi, modern çağda bazı insanlar ailelerinden gelen miraslar üzerinden elini soğuktan sıcağa da vurmadan krallardan daha iyi yaşamaktadır. Aslında doğada he canlı kendi gıdasını temin etmek üzerine programlanmıştır. İnsan varlığının birçoğu çalışmıyor, ancak başkasının emeği üzerine çok rahat oturabiliyor. Kavgada biraz buradan da çıkıyor.

Ancak bazı insanlarda kendileri olmadıkları için çoğu zaman güçlü kişilerin veya kendisi adına söylem içinde olanların şemsiyesi altında kendilerine bir yer edinmeye çabalamaktadır. Çoğu zaman olup biteni anlamadan ve sorgulamadan başka insanlar ile kavga ediyor, ölüyor, öldürüyor. Günlük hayata baktığımız zaman savaşlarda, maçlarda holiganların başka takımdaki hiç tanımadığı birini öldüresiye dövmesi gibi. Birçok alanda oluğu gibi siyasette hiç anlamadan birileri için ölenler, kıyasıya çatışanlara bakıldığında da çoğunun derinlemesine bilgisi olmadan kulaktan duyma fikir sahibi oldukları kısa sürede anlaşılır.

Adam Nasıl Olunur?

Bir arkadaşım sosyal medya sayfasında "Bir insanın alabileceği en büyük unvan adam olmaktır." ifadesini paylaşmış. Tabii doğanın diyalektiği gereği her ifadenin bir arka planı ve bir de olası sonucu olması gerekir. Fuzuli'nin belirtiği gibi dert söyletiyor. Mutlaka bir olaya bağlı olarak bu ifade kullanılmıştır. Aynı zamanda kullanılan her ifade zihinlerde birçok çağrışımları da yapmaktadır. Eğer arkadaşım uygun görülürse "adama olduğunu bilenlere bu unvanı uygun görelim". Çünkü adam olmak nedir, diye sorsak, herkes kendini adam, insan, iyi insan, melek de sanabilir. Bir başkası da onu çok kötü biri olarak tanımlar. Adam olma görece bir kavram olmakla birlikte

olması gereken bir norm tanımın olduğu da bir gerçektir. Ancak yine de o kadar adamım deyip ortalıkta gezen kişi var ki. Kendini hiç olaydan sorumlu tutmayan, olup bitenlerden habersiz yiyip-içen, yatıp-kalkıp, zorunlu ihtiyaçlarını görüp geçiren çok insan var.

Adama Olmak Kolay mı?

Adam olma konusunda ufukları ve zihni açık, doğayı ve çevresini analiz eden farkındalığı gelişmiş insanlardan adam olma konusunda geniş bir sözlü yazılı külliyat üretmişlerdir. Halen de konu tartışılıyor ve konuşuluyor. Anadolu aydınlanmasının yaşandığı 11 yy. sürecinde düşünürler ve bilge kişiler çok özlü sözler belirtmişlerdir. Mevlâna demişti ki; "nice insan gördüm üzerinde elbise yok. Nice elbise gördüm içinde insan yok". Yine Mevlana'nın "cahille oturup bal yiyeceğine, alimle oturup kuru ekmek ye" ifadesi ile bilgi görgü sahibi, sorumluluk taşıyan kişiler ile oturup kalmak insan çok daha zenginleştirdiğini baldan daha tatlı geldiğini belirtiyor. Benzer bir ifadeyi Victor Cousin'nun kullandığı "parası olmayan adamı, adamlığı olmayan zengine tercih ederim" dizelerinde görüyoruz.

Yunus Emre'nin

"İlim ilim bilmektir
İlim kendin bilmektir
Sen kendini bilmezsin
Ya nice okumaktır" diyordu.

Kendini anlamadan, yaşadıklarının anlamı olmadan yaşanmış sıradan bir yaşam demektir. Kim demişti hatırlayamadım, "insan adam olmayınca, adamlık insana zor gelir" demişti. Çok düşündürücü bir ifade.

Sokrates'e atfedilen "Sorgulanmamış bir hayat yaşamaya değmez' ifadesinde bir kişinin bilge olması için kendisini anlayabilmesi gerekir. Yine Sokrates der ki "Ben bilmediğimi bildiğim için diğer insanlardan farklıyım."

Adam/insan olmak, insanın kendini tanıması, değeri kıymeti bilmesi, sorumluluk sahibi olmak çok da kolay değil. Adam gibi adam olmak, sözü özü bir olmak, doğru yerde durmak, haklıyı haksızı bilmek, empati yamak, başkasının hakkına rivayet etmek, kurdun kuşunda bu dünyada yeri oluğunu bilmek gerekir. Adam olmanın omuzlara yüklediği manevi yükü taşımak kolay mı? Dile kolay derler.

Boşu Boşuna Yaşamayalım.

Ozan Mahsunu Şerif "Boşu boşuna" deyişinde adam olmanın ağır yükünü çekmenin ne denli zor olduğunu, hayatın bu bağlamda boş olduğunu çok güzel dizelerine işlemiş.

Ey erenler bir kâmile danıştım
Er olana edep erkân hoşumuş
Kalırsa Dünya'da insanlık kalır
Kuru hayal fâni Dünya boşumuş, boşumuş, boşumuş
***
Dünya'da delinin teki Mahsuni
Yaktı seni içindeki Mahsuni
Dile kolay bunca yükü Mahsuni
Yıllar yılı taşımış da taşımış, taşımış, taşımış

Evet, eğer yaşadığın yaşamı sorgulamadıysan, sorumluluk taşımıyorsan özünü yoklayıp insan olma yolunda bir çaban yok ise "kuru hayal fâni dünya boşumuş". Gerçekten de boş olduğu yaş ilerledikten ve kendine geldikten sonra anlaşılıyor ki yılların çoğu boşuna geçmiş.

Yıllar yılı taşımış da taşımış olduğu yükün farkında olmak sanırım insan/adam olmanın bilincini oluşturuyor.

Bu konuda Leo Tolstoy'un "Acı duyabiliyorsan, canlısın. Başkalarının acısını duyabiliyorsan, insansın" diyor. Anlaşılan insan olmak öyle sanıldığı kadar da kolay değilmiş.

Bu konuda Nimri dedeye ait olan ve Arif Sağın okuduğu "**İnsan Olmaya Geldim**" dizeleri insan olma yolunun ne kadar anlam yüklü oluğunu görüyoruz.

İkilik kinini içimden atıp
Özde ben bir insan olmaya geldim
Taht kuralı ariflerin gönlünde
Sözde ben bir insan olmaya geldim
Serimi meydana koymaya geldim

Ben de bir zamanlar baktım bakıldım
Nice yıllar bir kemende takıldım
O aşkı mecazla yandım yakıldım
Közde ben bir insan olmaya geldim
Serimi meydana koymaya geldim

Süregeldim aşk meyini içerek
Her bir akı karasından seçerek
Varlık dağlarını delip geçerek
Düzde ben bir insan olmaya geldim
Sazda ben bir insan olmaya geldim
Serimi meydana koymaya geldim

Genelde formel eğitimin temel özelliği farkındalığı sağlamaktır. Ancak kişisel gelişim ve kişinin kendi iç eğitim ise kişiyi insanlaştırmak, özünü yoklatmayı sağlar. Artan çıkar ilişkileri ve iktidar olma

durumları insanların iç dünyalarını geliştirmeye çok da fırsat vermiyor gibi görülüyor. Ancak bireyin kendisini aşarak okuyarak, tartışarak, değişik sosyal-sanatsal ve bilimsel etkinliklere katılarak ve de zaman ayırarak kendini geçekleştirebilir. Bilgi edinme emek istiyor.

Sonuçta ömür denilen ve şu yaşanası dünyaya geldikten sonra biyolojik olarak büyümek, gelişmek ve ömrünü tamamlamak yanında kültürel bir varlık olarak da içinde yaşadığımız ortam ve evrende olup biteni analiz anlamak, işleyişin mekanizmalarını araştırmak, anlamak ve öğrenmek, öğrendiklerimizi sade bir şekilde başkasına da öğretmeyi sorumluluk bilip bilinçli yaşamı bilgi-beceri ve yetenekleri ölçüsünde gerçekleştirmek sanırım aranan insan veya adam olma gerekleridir. Sonuçta, insanın kendisini gerçekleştirmesi ve doğa ile bütünlüklü yaşaması olarak tanımlanan kâmil insan olma işlevi dikenli zor bir yol. Adam olmak emek gerektiren ulvi bir yürüyüş olmalı. Ne mutlu adam olana!

Cumhuriyetimiz 100 Yaşında

Zülal Kaya [17]

Atatürk, "Beyler, 29 Ekim 1923'te Cumhuriyeti ilan ediyoruz".

İdealleri peşinde koşmak için genç yaşında başlayarak, ömrünün büyük kısmını savaş meydanlarında geçiren, kurtarıcı Atatürk, Cumhuriyeti dediği tarihte ilan etmiştir. Kurulan yeni Cumhuriyet, savaş yorgunu, yıllarca ezilmiş Anadolu insanının yüreğine su serpmiştir. Kendi kabuğu içinde yaşaması emredilen Türk halkı, ayağına vurulan zincirleri kırma gücüne sahip olmaya başlamıştır. Büyük bir dikkatle takip edilen Atatürk, "Kayıtsız şartsız egemenlik Türkiye Cumhuriyetinindir" demeyi Türk halkının aklına yerleştirmiştir.

Cumhuriyet, ülke insanının kula kulluk etmesine yasak getirmiştir.

Tekke ve zaviyeler kapatılarak din istismarına son verildiği için mazlum halk aldatılarak soyulmaktan kurtarılmıştır.

Sahip olduğumuz kaynaklar doğru kullanılarak yurdun kalkınması için harcanmıştır.

Atatürk ve arkadaşlarının kurduğu Cumhuriyetin devrimlerini saymakla bitiremeyiz.

---

[17] Edebiyatçı, yazar.

Türk yurtlarında savaş görmüş benim ailem de geçmişteki acılarını unutarak Cumhuriyete dört elle sarılmayı bilmişlerdir. Böyle olduğu için, hiçbir zaman Cumhuriyetin karşısında olmadık. Olmayacağız!

Biz, Cumhuriyeti, Atatürk ve arkadaşlarını çok sevdik.

Bize sunulan Cumhuriyet, bu vatanın her karış toprağına şehit kanı düşerek kazanılmıştır.

***

Ülkesi için tek kurşun atmayanlar Cumhuriyetin kıymetini bilmiyor.

Her iki dedem bu ülke için savaşmış. Baba tarafından olan dedem şehit, anne tarafından olan dedem ise 16 sene, cepheden cepheye koşarak savaşıp gazi unvanını almıştır.

Toprağını seven insanlarla birleşip, vatana ihanet etmeyeceğiz. Ülkesi için şehit ve gazi olan atalarımızın ahını almayacağız. Cumhuriyet için babasız kalan çocukların, dul kadınların haklarına vefasızlık yaparak girmeyeceğiz. Şehitlerimize and olsun ki, ne şekilde olursa olsun kaşı devrime izin vermeyeceğiz.

Bugün geldiğimiz durum geçicidir. Gençlik zamanımdaki gibi ülkemizin geleceğine umutla bakıyorum. Atatürk'ün öncülüğünü yaptığı devrimlerin daha ileriye götürüleceğinden emindim. Beynimize yerleştirmiş olduğumuz laik, özgür, gelişmiş güzel bir ülkenin hayali benliğimizi hep sarmıştır.

Umudumuzu yitirmemeye kararlıyız.

***

Niye Atatürk'ü bu kadar çok sevdik.

Cumhuriyete özümüzle nasıl bağlandık.

İnsan haklarını içimize nasıl sindirdik.

Birey ve ulus olmayı öğrenmekte neden zorlanmadık.

Benim yetiştiğim yıllarda toplumun çoğunluğu ayağını yere sağlam basmakta zorlanmıyordu. Ailelerimizin, komşularımızın ve o günlerde çevremizde yaşayan insanların, bizim böyle yetişmiş olmamızda rollerinin büyük olduğuna canı gönülden inanıyorum.

***

Çorum'un merkezindeki bir mahallede yaşıyorduk. Mahalle komşularımızdan iki aile köyden şehre yıllar önce göç etmiş, bir aile de Hakkâri'den gelmişti. Bir komşumuz Çerkez, iki ailede alevi, çoğunluğu da Çorum'un yerlisiydi.

Çocukluk ve gençliğimin geçtiği değişik yörelerden gelen insanların bulunduğu mahallemizde, Atatürk sevgisinden taviz verilmezdi. Mahallemiz insanları Cumhuriyete bağlıydı.

Evlerde yapılan ibadetler gösterişten uzaktı. Babalarımız ekmeğini helal kazanırdı. Yokluk varlık tartışması yapılmazdı.

Eşit ve komşuluğa bağlı insan olmak benimsemişti.

Gittiğimiz okullarda, kılık kıyafetleri düzgün saygıdeğer öğretmenlerimizin verdiği eğitim, bizleri ülkemize, Cumhuriyetin devrimlerine sıkı sıkıya bağlamıştı.

Öğrendiğimiz marş ve şiirlerle vatan sevgisini doya doya tadıyorduk.

Coğrafya haritası üzerinde, ülkemizin nerelerinin kurtulduğu anlatılırken, Atatürk ve Cumhuriyeti anmadığımız gün yoktu.

***

Duvarımızdaki fotoğraflar.

Daha ilkokula gitmiyordum. El dokuması ipek halının iki ucuna ve ortasına annem ilik örmüş, o gün için çok değerli gördüğü küçük halıyı duvarımıza süs diye çivi ile asmış.

Duvarda asılı olan halının üç çivisinde, çerçeveli üç tane siyah beyaz fotoğraf duruyordu. Savaşın acılarını yaşamış babam, bu fotoğrafları ne zaman alıp, çerçeveleterek üç çiviye ayrı ayrı asmış hiç hatırlamıyordum.

Fotoğraflara gelecek olursak; birisinde hasır bir koltuğa Atatürk asker elbisesiyle oturmuştu. İkincisinde, yine aynı koltuk ve aynı kıyafetle Atatürk oturmuş, üç silah arkadaşı arkasında dikeliyordu. Birinde de Atatürk'ün asker elbiseli boy fotoğrafı bulunuyordu.

Askerlik mesleğini kutsal sayarak büyük sevgi duyan babam, belki ben doğmadan odayı bu fotoğraflarla süslemişti. Böyle bir oda da annem, yere sofra bezini serer, üzerine ekmek tahtasını koyarak yemeğimizi otururak yerdik.

Çoğu akşam yemeklerinde babam bu fotoğraflara derin derin bakar konuşurdu. O yaşımda, ne konuşurdu farkında olamadım ama yüzündeki hüzün ve mutluluk karışımını yıllar sonra anlamaya çalıştım.

Dört kardeşini göç yolunda kaybeden babam, belki de annesinin, ağabeyi ve kendisinin sağ kalmasına şükrederek, Atatürk'e ve silah arkadaşlarına minnet duyduğundan bahsediyordu. Belki de Çanakkale'de şehit olan babasını düşünerek hüzünleniyordu. Ya da anılarını unutmak istemiyordu da onun için kurtarıcıların fotoğraflarına bakıyordu.

Ben, Atatürk sevgisini, çocuk yaşımda o fotoğraflardan ve babamın yüzünden öğrendim. Atatürk'ün o fotoğraflarını ne zaman görsem ailemdeki büyük komutana duyulan sevgi saygı gelir aklıma.

***

Meğer, o zamanda bile her şey benim zannettiğim kadar süt liman değilmiş.

İlkokul üçüncü sınıfa gidiyordum, gece yarısı bir ilkokul bahçesindeki Atatürk büstünün başını balta ile vurup kırmışlardı. Ertesi gün babam, bu ihaneti duyar duymaz halkla birlikte bilgi edinmek için oraya gitmiş. O gün işini bırakarak eve geldi. İnsanların gösterdiği tepkiyi ve gördüklerini hırs içinden anneme anlattı. Geçmişte, yaşadıklarını hatırlayıp, "İnsanlar, nasıl bu kadar nankör ve hain oluyor. Polis bunu yapanı bulup ağır ceza verilmeli" dedi. Annem ve ben de babamın anlattıklarından çok etkilenmiştik.

Savaştan yeni çıkmış ülke insanının Cumhuriyet ve Atatürk düşman olması akla sığmazdı.

Cumhuriyetimize ve Atatürk'e dil uzatanlar yüzünden güzel vatanım tamiri zor zararlar görüyor. Bugün, kenarından köşesinden çekiştirilerek yok edilmeye çalışılsa da Türkiye Cumhuriyeti ilelebet yaşayacaktır.

Kan gölüne dönmüş dünyanın içinde bugün biz yoksak büyük Atatürk sayesindedir.

Hayalini kurduğum, Atatürk devrimlerine ulaşmış, laik, aydın insanların ışığında yaşayacağımız günlere erişmemiz dileğimle.

"Ne Mutlu Türküm Diyene!" sözüne sahip çıkan insanların, Cumhuriyetin 100. yılını saygıyla kutluyorum.